

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

6x A
S O U
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942: 15
FÖRSVARSDÉPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
TILL
LAG OM VAPENFRIA
VÄRNPLIKTIGA

AVGIVET AV
INOM FÖRSVARSDÉPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M
1 9 4 2

Statens offentliga utredningar 1942

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. Beckman. 733 s. Fö. (Till betänkandet höra *dels* en bilaga innehållande personalförteckningar m. m., avsedd endast för tjänstebruk, *dels* ock ett hemligt bilag i tre delar.)
2. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. Marcus. 22 s. E.
3. Promemoria rörande bostadsförsörjningen. Av A. Johansson. Beckman. 77 s. S.
4. De yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden. Beckman. 106 s. S.
5. Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. Marcus. 55 s. Jo.
6. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 1. Allmänna uppgifter angående den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhetens nuvarande läge m. m. — Allmänna synpunkter rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen. — Erforderliga åtgärder för den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande och statens medverkan därvid. Heggström. 195 s. H.
7. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 2. Förslag till åtgärder för främjande av den tekniskt-vetenskapliga forskningen på byggnadsområdet. Heggström. 76 s. H.
8. 1938 års pensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare i statens tjänst. Marcus. 135 s. Fi.
9. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. Marcus. 191 s. Fi.
10. Betänkande med förslag till brandlag och brandstadga m. m. Norstedt. 164 s. K.
11. Betänkande med utredning och förslag angående betygssättningen i folkskolan. Heggström. 330 s. E.
12. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 3. Förslag till åtgärder för skogsproduktforskningens ordnande. Heggström. 124 s. H.
13. Betänkande och förslag angående förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 4. Järnvägsstyrelsen. Beckman. 88 s. K.
14. Promemoria angående hyresreglering. Norstedt. 54 s. Ju.
15. Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga. Beckman. 108 s. Fö.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942: 15
FÖRSVARSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
TILL
LAG OM VAPENFRIA
VÄRNPLIKTIGA

AVGIVET AV
INOM FÖRSVARSDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1942 ²²
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[558 42]

STATS OMBUDSMAN I UPPSALA 1912
V. 1912

FRITZ KANDR. N. O. GÖRAN

LAG OM VÄPNERIA VÄRNPÄKTIKA

INOM ÖFRÖRNINGEN
TILL VÄPNERIA

1912
I UPPSALA

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till chefen för försvarsdepartementet</i>	5
<i>Författningsförslag.</i>	
Förslag till lag om vapenfria värnpliktiga	7
Förslag till kungörelse med vissa bestämmelser angående vapenfria värnpliktiga	9
Förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga	14
Förslag till förordning med föreskrifter angående meddelande av tillrättavinsning för förseelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.....	16
<i>Betänkandet.</i>	
Historik och allmän översikt	17
Samvetsbetänkligheternas art m. m.	22
Tiden för tjänstgöringen	33
Tjänstgöringens art	38
Sättet för prövningen av samvetsbetänkligheterna	62
Straffrättsliga spörsmål.....	66
Sammanfattning	68
<i>Bilagor.</i>	
1. Statistisk undersökning rörande de samvetsömma värnpliktigas straffrättsliga förhållanden	71
2. Antalet samvetsömma värnpliktiga den 31 december 1941	90

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet.

Genom beslut den 30 augusti 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla högst sex utredningsmän — 1941 års utredning angående samvetsömna värnpliktiga — att inom nämnda departement biträda med utredning rörande vissa spörsmål om samvetsömna värnpliktiga och deras tjänstgöringsförhållanden ävensom att avgiva fullständiga förslag till nya eller ändrade författningar i de av utredningen omfattade eller därmed sammanhängande ämnena.

Med stöd av detta bemyndigande anmodade Herr Statsrådet den 6 september 1941 presidenten N. J. E. Quensel, översten E. Björk, ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören R. F. Edberg, överdirektören G. Jons-son, docenten H. D. Ljungberg samt ledamoten av riksdagens andra kammare, rektorn G. A. Mosesson att utföra ifrågavarande uppdrag, därvid Quensel tillika anmodades att i egenskap av ordförande leda utredningsmännens arbete.

De sakkunniga hava för viss statistisk undersökning jämlikt erhållet be- myndigande anlitat aktuarien i statistiska centralbyrån J. C. Hammarberg. Sekreterare åt de sakkunniga har varit amanuensen A. Lindenerona.

Utredningen har samrått med av överbefälhavaren över rikets försvars- krafter utsedda representanter samt har under hand sökt förbindelse med på- gående utredningar angående hemortsförsvarets och brandväsendets ordnande.

De civila verk och myndigheter, som sysselsätta samvetsömna värnpliktiga, hava erhållit tillfälle att framföra synpunkter och önskemål med avseende å dylika värnpliktigas blivande uppgifter.

Sedan de sakkunniga preliminärt tagit ställning till sistnämnda spörsmål hava hos överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser samt chefen för armén uppgifter inhämtats om de möjligheter, som enligt nämnda myndig- heters mening föreligga, att förverkliga de sakkunnigas förslag i avseende å de samvetsömna värnpliktigas utbildning och krigsuppgifter.

Utredningen har inhämtat upplysningar från prästmän, vilka haft att ägna prövning åt samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Vidare har utredningen haft samråd med representanter för skilda reli- giösa meningsriktningar i de av utredningen behandlade ämnena.

Utredningen har den 26 november 1941 avgivit underdånigt utlåtande över ett av försvarsväsendets rullföringsnämnd framlagt förslag till viss ändring i

lagen den 12 juni 1925 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Sedan utredningsuppdraget slutförts, får utredningen vördsamt överlämna betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga.

Stockholm den 18 mars 1942.

N. QUENSEL

E. BJÖRK

ROLF EDBERG

GUNNAR JONSSON

HELGE LJUNGBERG

GUST. MOSESSON

Alvar Lindencrona

Förslag
till
Lag
om vapenfria värnpliktiga.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring med vapen, må i stället såsom *vapenfri värnpliktig* fullgöra sin tjänstgöring i enlighet med vad nedan stadgas.

2 §.

Vapenfri värnpliktig skall uttagas till

- 1) sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller
- 2) tjänstgöring vid luftskyddet.

Utan hinder av vad sålunda stadgats må, där omständigheterna påkalla sådant, vapenfri värnpliktig uttagas till eller användas i expeditions- och handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten eller för civilt arbete utom densamma för statens eller kommuns räkning.

Vapenfri värnpliktig skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

3 §.

Vapenfri värnpliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra under 120 dagar utöver den tid, som anges i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen, ävensom att fullgöra beredskapsövning enligt bestämmelserna i 2 mom. samma lagrum.

Beslutas med tillämpning av 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga må jämväl de vapenfria värnpliktiga inkallas till tjänstgöring.

4 §.

Tillstånd till fullgörande av värnpliktstjänstgöring i den ordning, varom i denna lag stadgas, meddelas av Konungen, så ock beslut om den tjänstgöring enligt 2 §, till vilken den värnpliktige skall uttagas. Dessförinnan skall yttrande i ärendet inhämtas från ett av Konungen för ändamålet utsett råd, bestående av för bedömande av ifrågavarande ärenden lämpade personer till det antal Konungen bestämmer.

5 §.

Tillstånd och beslut, som i 4 § avses, må av Konungen återkallas eller ändras sedan yttrande i ärendet inhämtats från det i samma lagrum omfördälda rådet.

6 §.

Konungen äger besluta, huruvida och i vad mån avkortning i tjänstgöringstid med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring må äga rum i fall, där någon, som fullgjort viss del av honom enligt värnpliktslagen åliggande tjänstgöringsskyldighet, erhållit tillstånd att tjänstgöra som vapenfri värnpliktig eller där någon på grund av förhållande, som avses i 5 §, upphört att vara vapenfri värnpliktig.

7 §.

Värnpliktig, som ingivit ansökning om vapenfri tjänst, skall, där han så önskar, vara fri från skyldighet att övas i vapens bruk samt från att bära vapen eller ammunition intill dess Konungen prövat ansökningen.

Lämnas ansökningen utan bifall, skall den vapenfria tjänstgöringen icke tillgodoräknas den värnpliktige såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring.

8 §.

Vapenfri värnpliktig är, där han icke lyder under strafflagen för krigsmakten, i fråga om fel och försummelse med avseende å tjänstgöringen underkastad därom i särskild lag givna bestämmelser.

9 §.

Vad angående värnpliktiga i allmänhet är stadgat skall, där det ej är stridande mot vad i denna lag sägs eller mot föreskrifter, som meddelats med stöd av 10 §, i tillämpliga delar gälla även vapenfria värnpliktiga.

10 §.

För denna lags tillämpning erforderliga närmare föreskrifter meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1942, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skall upphöra att gälla. Jämväl värnpliktiga, vilkas ansökningar om befrielse på grund av samvetsskäl från värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning blivit före denna lags ikraftträdande bifallna, skola vara underkastade bestämmelserna i denna lag, dock att *dels* hittills gällande bestämmelser om utbildningstiden skola äga tillämpning i fråga om sådana värnpliktiga, *dels ock* beslut om deras tjänstgöring jämlikt 4 § ej är erforderligt, för såvitt Konungen ej finner sådant böra fattas.

Förslag
till
Kungörelse

med vissa bestämmelser angående vapenfria värnpliktiga.

I anledning av värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967) ävensom 10 § lagen om vapenfria värnpliktiga den förordnas som följer:

1 §.

1. Icke inskriven värnpliktig, som av samvetsskäl önskar erhålla tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom vapenfri värnpliktig, skall vid inställelse till inskrivning ingiva skriftlig, till Konungen ställd ansökning därom. Ansökningen må jämväl på förhand insändas till vederbörande inskrivningschef eller, beträffande värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus, till sjömanshusombudsmannen, vilken har att överlämna ansökningen till inskrivningschefen.

2. Önskar värnpliktig, som redan blivit inskriven, erhålla tillstånd, som i 1 mom. avses, skall till Konungen ställd ansökning därom ingivas eller insändas till inskrivningschefen i det inskrivningsområde, inom vilket den värnpliktiges kyrkobokföringsort är belägen, eller, därest den värnpliktige är inskriven å sjömanshus, till sjömanshusombudsmannen, som har att överlämna ansökningen till inskrivningschefen. Dock skall ansökningen, om den värnpliktige befinner sig i tjänstgöring, avgivas till truppförbandschefen (motvarande chef), som har att överlämna ansökningen till inskrivningschefen.

3. Vid ansökning enligt 1 och 2 mom. skola fogas:

a) skriftlig, på heder och samvete avgiven försäkran av sökanden, att han hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen, med angivande tillika huruvida sökanden önskar fullgöra sin tjänstgöring i sjukvårdstjänst inom försvarsväsendet eller i tjänst inom luftskyddet;

b) intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet i fråga om sökandens vandel;

c) intyg, utfärdat på heder och samvete av två till myndig ålder komna trovärdiga personer, vilka under långvarig bekantskap med sökanden förvärvat ingående kännedom om hans personliga förhållanden, att de anse honom på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen, vilket intyg jämväl skall innehålla utförliga upplysningar såväl om intygsgivarnas bekantskap med sökanden som om de omständigheter, på vilka intygsgivarnas omdöme grundas; samt

d) intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet i fråga om under c) omförmälda intygsgivares trovärdighet.

Inskriften värnpliktig skall därjämte vid ansökningen foga sin inskrivningsbok.

Utöver de ovan i detta moment angivna intyg må sökanden vid ansökningen foga de andra intyg eller övriga handlingar, som han kan vilja åberopa till stöd för densamma.

Sökanden är skyldig att efterkomma anvisning, som för vinnande av ytterligare utredning meddelas honom av den myndighet, till vilken ansökningen inkommit.

2 §.

I den kungörelse, som länsstyrelse jämlikt 43 § 1 mom. inskrivningsförordningen skall utfärda om inskrivningsförrättning, skall intagas meddelande om vad värnpliktig, som ej är inskriven, enligt 1 § 1 och 3 mom. denna kungörelse har att iakttaga vid sökande av tillstånd, som avses i 1 § 1 mom.

3 §.

1. Beträffande sådan till inskrivningsnämnd eller inskrivningschef inkommen ansökning, som avses i 1 § 1 mom., skall verkställas anteckning i den i 35 § andra stycket inskrivningsförordningen omförmälda liggare över ansökningar.

Inskrivningsnämnden eller inskrivningschefen, den senare för det fall att inskrivningen skall verkställas av honom, har att pröva och fatta beslut om sökandens duglighet till krigstjänst. Frikallas sökanden från värnpliktens fullgörande eller befrias han jämlikt 4 § värnpliktslagen från tjänstgöringskyldighet, återlämnas ansökningen till honom. I annat fall förfares på sätt i 2 mom. sägs.

Inskrivningsnämndens (inskrivningschefens) beslut rörande sökandens duglighet till krigstjänst meddelas sökanden på sätt i 62 § inskrivningsförordningen stadgas.

2. Sedan inskrivningsnämnden (inskrivningschefen) verkställt den i 1 mom. omförmälda prövningen, skola, därest sökanden befunnits duglig till krigstjänst, ansökningshandlingarna ofördröjligen överlämnas till utredningsman, som av Konungen förordnats att ägna prövning åt de av vissa värnpliktiga anmälda samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Sökanden skall hänvisas att inom viss förelagd tid infinna sig hos utredningsmannen för samtal enligt dennes närmare bestämmande. Utredningsmannen skall inhämta erforderliga upplysningar angående sökandens personliga förhållanden och övriga omständigheter, som kunna vara av betydelse för ärendets avgörande. Därefter skall utredningsmannen utan dröjsmål till inskrivningschefen överlämna, jämte handlingarna i ärendet, eget utlåtande, som med angivande av inhämtade upplysningar samt övriga skäl giver uttryck för den uppfattning utredningsmannen bildat sig i frågan, huruvida sökanden hyser allvarliga, på religiös eller annan grund vilande samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen. Handlingarna i ärendet jämte utdrag ur stamkort beträffande sökanden skola av inskrivningschefen insändas till försvarsdepartementet.

Har ansökningen inkommit till och upptagits av annan inskrivningsnämnd (inskrivningschef) än den som äger verkställa inskrivningen, skola de

enligt första stycket på inskrivningsnämnd (inskrivningschef) ankommande åtgärderna vidtagas av den myndighet, till vilken ansökningen inkommit. Då handlingarna insändas till försvarsdepartementet, skola vid desamma fogas från vederbörande inskrivningschef rekvirerat utdrag ur stamkort ävensom tillfälligt värnpliktskort beträffande sökanden.

3. Därest ansökning, som avses i 1 § 1 mom., bifallits, sker uttagning på sätt i kommandoväg föreskrives. Beträffande tilldelning gäller, evad ansökningen bifallits eller icke, vad därom stadgas i inskrivningsförordningen.

4. Rörande behandlingen av i 1 § 2 mom. avsedd ansökning, som inkommit till inskrivningschef, skola bestämmelserna här ovan äga motsvarande tillämpning.

4 §.

Fälles värnpliktig, som erhållit avslag å ansökning om vapenfri tjänst, till ansvar för vägran att övas i vapens bruk eller att bära vapen eller ammunition, äger han, sedan han utstått straffet eller frågan om dess verkställande förfallit, genom anmälan till vederbörande inskrivningschef eller, om den värnpliktige är i tjänstgöring, till truppförbandschefen (motsvarande chef) påkalla, att hans sak upptages till förnyad prövning. Har anmälan gjorts till truppförbandschef, har denne att härom underrätta inskrivningschefen.

Det åligger inskrivningschefen att till försvarsdepartementet insända den värnpliktiges anmälan och till saken hörande rättegångsprotokoll ävensom den utan bifall lämnade ansökningen jämte därtill hörande handlingar samt utdrag ur stamkort.

Har anmälan, som i denna paragraf avses, blivit gjord, skall den värnpliktige hemförlovas och må ej ånyo inkallas förrän Konungens beslut i ärendet meddelats.

5 §.

Yppar sig anledning misstänka att tillstånd till vapenfri tjänst grundats på vilseledande uppgifter, *eller* fälles vapenfri värnpliktig till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring, *eller* har vapenfri värnpliktig gjort sig skyldig till annan allvarlig förseelse i tjänsten, *eller* uppkommer anledning antaga att vapenfri värnpliktig har en mot samhället fientlig eller föraktfull inställning, skall anmälan härom, jämte utredning i ärendet, av vederbörande chef eller myndighet, under vilken den värnpliktige är ställd, göras hos inskrivningschefen. Det åligger sistnämnda myndighet att till försvarsdepartementet insända handlingarna i ärendet jämte utdrag av stamkort.

Vapenfri värnpliktig, som fällt till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring, skall, sedan han utstått straffet eller frågan om dess verkställande förfallit, hemförlovas och må ej ånyo inkallas, förrän Konungens beslut i anledning av ifrågavarande anmälan meddelats.

6 §.

Förklarar vapenfri värnpliktig sig icke vidare hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens fullgörande i vanlig ordning, skall anmälan härom upptagas av vederbörande inskrivningschef, eller, om den vapenfrie värnpliktige är i tjänstgöring, av vederbörande chef eller myndighet, under vilken den värnpliktige är ställd. I sistnämnda fall åligger det den, som upptagit den värnpliktiges anmälan, att översända densamma till inskrivningschefen. Inskrivningschefen har att till försvarsdepartementet översända till honom inkommen anmälan jämte utdrag av stamkort.

7 §.

Meddelande om Konungens i denna kungörelse avsedda beslut tillställes vederbörande inskrivningschef. Vid meddelandet fogas inskrivningsbok, som må hava inkommit till försvarsdepartementet, samt övriga handlingar i ärendet, de senare för att förvaras hos den myndighet, hos vilken den värnpliktige är truppregistrerad. Om beslutet skall genom inskrivningschefens försorg den värnpliktige eller, om denne är i tjänstgöring, chef eller myndighet, under vilken den värnpliktige är ställd, ofördröjligen skriftligen underrättas. I sistnämnda fall åligger det den myndighet, som mottagit meddelandet, att på lämpligt sätt delgiva den värnpliktige beslutet.

8 §.

Om tillgodoräknande av i vanlig ordning fullgjord tjänstgöring vid övergång till vapenfri tjänstgöring eller från sådan tjänstgöring till tjänstgöring i vanlig ordning förordnas i kommandoväg.

9 §.

De vapenfria värnpliktiga skola, på sätt i kommandoväg närmare bestämes, med hänsyn till avsedd krigsanvändning redovisas såsom tillhörande någon av följande grupper, nämligen:

- 1) vapenfria värnpliktiga i sjukvårdstjänst;
- 2) vapenfria värnpliktiga i expeditions- och handräckningstjänst;
- 3) vapenfria värnpliktiga i luftskyddstjänst; samt
- 4) vapenfria värnpliktiga i arbetstjänst.

Vapenfria värnpliktiga, varom i 1—2 förmäles, truppregistreras vid vederbörligt förband. Vapenfria värnpliktiga i luftskydds- och arbetstjänst truppregistreras vid inskrivningsexpeditionerna.

Vapenfria värnpliktiga inkallas till tjänstgöring i enlighet med i kommandoväg utfärdade bestämmelser. Utan hinder av krigsplacering må vapenfri värnpliktig i fred beordras till annan vapenfri tjänstgöring än krigsplaceringen avser.

10 §.

Fullgör vapenfri värnpliktig tjänst utanför krigsmakten skall vad eljest ankommer på militär personalchef åligga person eller myndighet, under vilken den värnpliktige är ställd, och vad eljest ankommer på kompanichef eller

motsvarande befäl åligga den vapenfrie värnpliktiges luftskydds-, brand- eller arbetsbefäl.

Beslut om anstånd med eller hemförlovning från vapenfri tjänst utanför krigsmakten meddelas, där ej i kommandoväg annorlunda förordnas, av vederbörande inskrivningschef.

Utebliver eller avviker vapenfri värnpliktig, som har att fullgöra tjänstgöring utanför krigsmakten, skall anmälan därom av den myndighet eller person, under vilken den värnpliktige är ställd, göras till vederbörande inskrivningschef, på vilken det ankommer att vidtaga erforderliga åtgärder för den värnpliktiges efterspanande och hämtning.

11 §.

Erforderliga medel för underhåll och inkvartering m. m. av vapenfri värnpliktig, som fullgör tjänstgöring utanför krigsmakten, rekvireras, utbetalas och redovisas i enlighet med de närmare bestämmelser armé-, marin- och flygförvaltningarna gemensamt hava att utfärda.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1942, från och med vilken dag kungörelsen den 13 februari 1942 (nr 40) med vissa bestämmelser angående värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skall upphöra att gälla.

Förslag
till
Lag

om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å vapenfria värnpliktiga, där de icke jämlikt strafflagen för krigsmakten lyda under sistnämnda lag.

2 §.

Vapenfri värnpliktig, som, i avsikt att undandraga sig tjänsten, underlåter att efter inkallelse eller efter tilländagången tjänstledighet inställa sig till tjänstgöring eller olovligen avviker från den tjänstgörings- eller vistelseort, som är för honom bestämd, eller eljest olovligen håller sig undan, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Kan avsikt, som nu är sagd, ej ådagaläggas, vare straffet dagsböter; dock att, där brottet begås av någon, som förut varit straffad enligt denna paragraf, samt omständigheterna äro synnerligen försvårande, straffet må höjas till fängelse i högst sex månader.

3 §.

Vägrar vapenfri värnpliktig att åtlyda vad vederbörande befäl under tjänstens utövning och i vad som angår tjänsten honom befallt, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år.

4 §.

Gör vapenfri värnpliktig sig eljest skyldig till vårdslöshet eller försumelse i fullgörande av tjänsteplikter, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.

5 §.

Brott, varom i 2—4 §§ förmäles, åtalas av allmän åklagare. Åtalet anhängiggöres, där brottet förövats i stad, vid stadens rådstuvurätt men, om rådstuvurätt ej i staden finnes eller brottet förövats å landet, vid närmaste rådstuvurätt.

6 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §.

För mindre förseelser i tjänsten må, i stället för straff, varom ovan sagts, såsom tillrättavisning användas:

- a) varning;
- b) åläggande för visst antal gånger, högst sex, eller för viss bestämd tid, högst femton dagar, att utom vanlig ordning förrätta handräkningsarbeten;
- c) förbud att under viss bestämd tid, högst femton dagar, vistas utom förläggningsområde.

Tillrättavisning, varom nu är sagt, må ej användas av mer än ett slag för samma förseelse eller fel, ej heller tillrättavisning, varom i b) förmäles, i något fall så användas, att genom överansträngning eller annan orsak men för den felandes hälsa och tjänstbarhet därav kommer.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av vad sålunda stadgats meddelar Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1942, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare) skall upphöra att gälla, dock att sistnämnda lag alltjämt skall äga tillämpning med avseende å förbrytelse, som före den 1 juli 1942 blivit begången mot densamma.

Förslag

till

Förordning

med föreskrifter angående meddelande av tillrättavisning för förseelser
i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.

Med stöd av 7 § i lagen om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga förordnas som följer:

1 §.

Rätt att tilldela tillrättavisning, varom förmäles i 7 § i ovannämnda lag, tillkommer luftskydds-, brand- och arbetschef i fråga om underställd personal.

2 §.

Då någon begått förseelse, som anses påkalla tillrättavisning, skall vederbörande chef vid förhör med den felande lämna denne tillfälle att förklara sig.

3 §.

Har tillrättavisning tilldelats någon, men upphör hans tjänstgöringsskyldighet, innan tillrättavisningen till fullo verkställts, skall verkställighet av tillrättavisningen icke vidare äga rum.

Detsamma gäller, om den felande för den förseelse, på grund varav tillrättavisningen meddelats, ställes under tilltal vid domstol.

4 §.

Därest någon, sedan tillrättavisning tilldelats honom, men innan den hunnit till fullo verkställas, ställes under annan chef, skall tillrättavisningen, såvida dess beskaffenhet det tillåter, i den mån den icke blivit verkställd, bringas till verkställighet genom sistnämnda chefs försorg, vilken för detta ändamål skall erhålla uppgift om förhållandet.

5 §.

Över meddelade tillrättavisningar skall anteckningsbok föras.

I anteckningsboken skall införas den tillrättavisades namn och värnpliktsnummer, förseelsens beskaffenhet och tiden för dess begående, den chef, som meddelat tillrättavisningen, tiden för dess åläggande, tillrättavisningens beskaffenhet och tiden för dess verkställande.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1942, från och med vilken dag kungörelsen den 26 juni 1925 (nr 325) med föreskrifter angående meddelande av tillrättavisning för förseelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare) skall upphöra att gälla.

Historik och allmän översikt.

Frågan om samvetsömma värnpliktigas behandling har sedan lång tid tillbaka varit föremål för överbägande. I riksdagen upptogs frågan första gången år 1898 motionsvägen men föranledde ej någon riksdagens åtgärd. Det väckta spörsmålet hänsköts emellertid till 1898 års värnpliktskommitté. Denna, som i sitt 1899 avgivna betänkande underkastade frågan en ingående granskning, fann sig icke kunna förordna rätt till befrielse från vapenövning för samvetsömma värnpliktiga. Sedan spörsmålet vid 1901 års riksdag ånyo motionsvägen upptagits, utfärdade Kungl. Maj:t, i anledning av riksdagsskrivelse i ärendet, den 21 februari 1902 ett cirkulär i ämnet. Cirkuläret bemyndigade vederbörande truppförbandschefer (beväringbefälhavare vid flottans stationer), att — därest, efter inhämtande av erforderliga upplysningar, de vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall funno övertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrade att fullgöra vapentjänst, därtill föranleddes av allvarliga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst — förordna, att dylik värnpliktig skulle användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet (stationen eller å flottans fartyg).

Vid ett flertal följande riksdagar väcktes motioner, vari hemställdes att samvetsömma värnpliktiga måtte beredas tillfälle att i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning. Motionerna föranledde icke någon åtgärd förrän 1917, då särskilda sakkunniga tillkallades för att utreda och avgiva förslag angående värnpliktstjänstgöringens ordnande för värnpliktiga, vilka hyste religiösa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Utredningen, som icke var enhällig, föreslog en lagstiftning, som i stort sett överensstämde med de principer, för vilka cirkuläret av 1902 gav uttryck.

1920 tillkom den första lagen i ämnet. Lagen var av provisorisk karaktär och gällde till och med 1925.

Enligt 1920 års lag kunde värnpliktig, som hyste allvarliga på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, erhålla tillstånd antingen att tjänstgöra vid krigsmakten utan att övas i vapnens bruk eller bära vapen eller ammunition, eller att utföra civilt arbete för statens räkning.

Enligt 1925 års lag, som i denna del fortfarande gäller, kan grunden för undantagstillstånd vara, förutom religiös övertygelse, annan därmed jämförlig orsak, s. k. etiska betänkligheter. I ett flertal motioner, senast vid 1940 års riksdag, har påyrkats, att lagens tillämpningsområde måtte inskränkas att avse allenast religiösa samvetsbetänkligheter. Genom en vid 1940 års riksdag företagen lagändring har i 1925 års lag gjorts bland annat den ändringen, att civilt arbete kan åläggas såväl inom försvarsväsendet som eljest för statens räkning.

Det har, på sätt av den föregående redogörelsen framgår, under avsevärd tid varit i lagstiftningen erkänt, att samvetsfriheten i viss utsträckning bör respekteras, då det gäller fullgörande av den allmänna värnplikten. Hur långt man härutinnan kan sträcka sig har vid olika tider bedömts olika. Uppfattningen i detta hänseende är, liksom all rättsuppfattning, tidsbestämd. Ett uttryck härför gavs år 1920 i samband med den första lagens antagande. Föredragande departementschefen uttalade vid anmälande i statsrådet av propositionen i ämnet, att de samvetsömmas uppgifter i krigstid då torde bli föremål för statsmakternas särskilda prövning. Andra lagutskottet anförde i sitt utlåtande i anledning av propositionen, att utskottet funne det naturligt, att arten av de samvetsömmas arbete komme att växla under krigstid och fredstid. Ännu 1925, då en avsevärd del av den vapenföra ungdomen avsågs skola erhålla vapenövning först i samband med ett krigsutbrott, kunde denna tanke, d. v. s. att låta freds- och krigstjänstgöringen avse olika uppgifter, te sig naturlig.

Det moderna krigets art gör det emellertid nödvändigt att i tid förbereda de olika krigsuppgifterna för att, såsom det i direktiven uttryckes, i ett kritiskt läge improvisationer icke skola behöva tillgripas. Även om man i lagstiftningen skulle taga något mindre hänsyn till samvetsbetänkligheter mot en eller annan form av tjänstgöring än som till äventyrs kunde vara möjligt under fredliga förhållanden, skulle det vara till ojämförligt större skada för de samvetsömma, om man under krig nödgades taga dem i anspråk för andra uppgifter än dem, för vilka de förut avsetts. Man torde nämligen kunna utgå från, att personliga samvetsskäl icke kunna påräkna synnerlig hänsyn vid en omprövning av de samvetsömmas förhållanden i samband med ett krigsutbrott.

Den år 1940 under spända utrikespolitiska förhållanden genomförda lagändring, enligt vilken civilarbetare kunna sysselsättas inom försvarsväsendet, innebar icke någon avvikelse från den princip, för vilken 1925 års lag ger uttryck, nämligen hänsyn inom rimliga gränser till samvetsskäl. Lagstiftningen är ett uttryck för en kompromiss mellan två intressen, nämligen samvetsfrihetens anspråk på hänsyn och statens krav på att medborgarna, som åtnjuta dess skydd, skola delta i dess värnande. Med den princip, för vilken lagstiftningen ger uttryck, kan väl förenas, att den ökning i styrkan av statens krav på medborgarna, som är en följd av det farofyllda tidsläget, vållar rubbning i balansen mellan ifrågavarande intressen.

I detta sammanhang må erinras om en uppfattning, som stundom kommit till uttryck, att den enskilde medborgaren skulle, oberoende av lagstiftningen, med stöd av § 16 regeringsformen äga efter eget skön bedöma, vad han med hänsyn till sitt samvete kunde göra eller underlåta. Detta grundlagsstadgande har varit föremål för många utläggningar, icke minst i samband med det invecklade spörsmålet om domstolarnas judiciella lagprövningsrätt. Någon anledning att ingå på dessa tolkningsfrågor hava de sakkunniga så mycket mindre, som — såsom saken uttryckts av den kommitté, som år 1941 framlagt förslag till ändrad lydelse av § 16 regeringsformen (SOU 1941: 20) — enligt

svensk rättsuppfattning någon gräns icke kan dragas för medborgarnas plikt enligt i laga ordning beslutade normer vara verksamma i det helas intresse. Denna princip kan enligt de sakkunnigas mening över huvud icke sättas i fråga. En helt annan sak är, att det är varje svensk medborgare obetaget att genom utövande av sin politiska rösträtt eller eljest i laga ordning söka åstadkomma ändring av de bestämmelser, som reglera de krav, staten ställer på medborgaren.

Om än den förändrade syn på balansen mellan de ovan avhandlade intressena, som tidsläget kan hava medfört, i och för sig kan föranleda en jämkning av antydd art, är det emellertid uppenbart, att, därest man kan för de samvetsömma finna med den väpnade krigstjänsten ur samhällets synpunkt någorlunda jämförliga uppgifter, de ökade samhällskraven ej behöva medföra en inskränkning i respekterandet av den enskilda samvetsfriheten.

Våra dagars krig plägar, i motsats till äldre tiders, då endast en del av befolkningen, krigsmakten, aktivt deltog däri, kallas totalt. Det totala kriget föres mot och av hela samhället, vars funktioner fienden med alla medel söker lamslå. De uppgifter, vilka därvid tilldelas medborgarna, bliva därför i hög grad skiftande. De olika funktionerna kunna ur det helas synpunkt vara mer eller mindre nödvändiga. Vad som skall komma i första hand kan endast bedömas av en central ledning med möjlighet till överblick.

Från synpunkten av största möjliga effektivitet är det önskvärt att personer, vilkas psyke gör dem olämpliga till vapentjänst, beredes tillfälle att fullgöra annan tjänst. Staten bör därför tillmötesgå önskemål från sådana värnpliktiga, vilkas samvete uppreser sig mot att göra viss form av krigstjänst, genom att tillåta dem att i stället fullgöra annan samhällstjänst, i den mån denna prövas vara av sådan vikt, att värnpliktiga i fall av krig måste avses för den. Om av två värnpliktiga den ene skall uttagas till bombfällare och den andre till sjukvårdare, kan det, oavsett humanitära skäl, icke vara praktiskt att av en samvetsöm och en icke samvetsöm uttaga den förre till bombfällare, även om denne skulle kunna med maktmedel tvingas därtill. Organisationsfrågan är icke av den svårighetsgrad, att den ej kan lösas. Värdet av att hänsyn kan tagas till den enskilde och hans samvete synes de sakkunniga vara så stort, att erforderliga organ för uppgiften böra vidmakthållas eller skapas även under de utomordentliga förhållanden, som komma att råda i händelse av krig. En ovillkorlig förutsättning för ett sådant hänsynstagande måste emellertid enligt de sakkunnigas mening vara, att den enskilde i sina krav på undantagsställning ej går utöver de gränser, som förnuft och etik uppställa. Var dessa gränser gå måste med det resonemang, som förts, tillkomma staten och icke den enskilde att avgöra. De kunna i detaljerna växla från tid till annan. Att dessa gränser icke bliva desamma i en tid, då det ifrågakommer att använda till och med kvinnor direkt i försvarets tjänst, som då krigsmakten utgjorde en från samhället i övrigt klart avgränsad, jämförelsevis liten organisation, synes uppenbart.

Den nuvarande lagstiftningen om samvetsömma värnpliktiga är konstru-

erad så, att den medgiver möjlighet till befrielse på grund av samvetsskäl från a) övning i vapens bruk eller bärande av vapen eller ammunition, eller b) varje slag av militär tjänstgöring.

Det första undantaget, det mindre, innebär hänsynstagande till en samvetsövertygelse, som givit ett ofrånkomligt uttryck åt uppfattningen om det orätta i varje form av dödande. För ett sådant hänsynstagande kan och bör, enligt de sakkunnigas mening, utrymme givas även i ett för det totala kriget organiserat samhälle.

Det andra undantaget — befrielse från varje slag av militär tjänstgöring — innebar, då det tillkom, hänsyn till en samvetsövertygelse, som gav uttryck för det orätta i att på något sätt medverka i den från det övriga samhället, civilbefolkningen, ännu skarpt avgränsade krigsmaktens tjänst. De personer, civilarbetarna, vilka erhöles sådan befrielse, sysselsattes också tidigare regelmässigt med arbete helt skilt från försvaret (konservering av ruiner o. d.). Det har emellertid icke ansetts försvarligt att i nuvarande tider, då varje arm behöves, annat än i mindre utsträckning bedriva sådana arbeten medelst värnpliktiga. År 1940 ålades därför, såsom nämnts, civilarbetarna skyldighet att utföra arbete inom försvarsväsendet. Begreppet »civilt arbete inom försvarsväsendet» torde i själva verket icke skilja sig från vissa former av oöväpnad tjänst inom krigsmakten i annat hänseende än att militär tjänstedräkt icke bäres. Av vissa samvetsömma uppfattas uniformen såsom ett yttre tecken på samhörighet med en organisation, som syftar till dödande. De anse sig därför av sitt samvete förbjudna att bära uniform. Drager man gränsen så att hänsyn toges till ovilja mot allt, som kan härledas från något som har samband med försvarsväsendet, blir resultatet lätteligen förnuftsmässigt orimligt eller etiskt oförsvarligt. Såsom exempel på det förnuftsvidriga må nämnas, att civilarbetare vägrat att plantera skog innanför staketet till ett militärt etablissement men omedelbart utanför staketet villigt verkställt planteringsarbete samt att sådana i andra fall vägrat arbeta på en fotbollsplan med mindre garantier gävos att icke någon, som varit iförd uniform, kunde komma att spela på planen. Såsom ett exempel på det etiskt oförsvarliga må nämnas, att värnpliktiga förklarat sig ämna vägra att ägna en sårad soldat vård under den motiveringen att de, om de lyckades rädda honom till livet, möjligen kunde sätta honom i stånd att ånyo tjänstgöra inom krigsmakten. De valda exemplen torde klargöra huruvida gränsen drages för statens hänsynstagande till motvilja mot det ena eller andra yttre tecknet å samhörighet med försvarsmakten, det kommer att finnas de, som anse sig böra gå över gränsen. Rent logiskt kan en medborgare icke undandraga sig medverka i någon form vid försvaret av samhället med mindre han ställer sig helt utanför detsamma. Möjlighet att taga hänsyn till alla de skiftningar i samvetsömhetsen, som gå utöver vägran att utsläcka liv, torde näppeligen förefinnas.

I direktiven för utredningen har ifrågasatts, huruvida någon anledning finnes att i lagstiftningen skilja mellan olika grader av samvetsömhetsen. De

sakkunniga besvara denna fråga nekande. Rätten att av samvetsskäl slippa bruka vapen bör bibehållas i lagen men icke någon rätt att undandraga sig att i annan form medverka till samhällets försvar. Staten bör utgå ifrån att den, som på grund av samvetsskäl vunnit befrielse från att bära vapen, skall med största villighet fullgöra varje av syftet att hjälpa medmänniskor eller skydda egendom präglad uppgift, vilken klädsel eller yttre ram i övrigt denna verksamhet än må hava. De sakkunniga föreslå i enlighet härmed, att den i nuvarande lagstiftning gjorda uppdelningen på civilarbetare och s. k. vapenvägrare skall upphöra. För dessa båda kategorier värnpliktiga har sedan länge även i officiellt skriftspråk använts den sammanfattande benämningen samvetsömna, som emellertid icke återfinnes i lagen. Uttrycket i fråga bör, enligt de sakkunnigas mening, icke legaliseras. Det ger intryck av att samvetena hos den ojämförligt största delen av våra värnpliktiga, den som utan inskränkning fullgör den tjänstgöring, värnpliktslagen föreskriver, skulle vara mindre vakna än hos dem, som pretendera på undantagsställning. Uttrycket »vapenvägrare», som jämväl, ehuru icke använt i lagtexten, vunnit burskap, är enligt de sakkunnigas mening lika förkastligt. Det för tanken på att en vägran skulle vara något för staten godtagbart såsom grund för undantagsställning. I syfte att giva ett otvetydigt uttryck för att undantagsställningen i fråga är beroende på ett av staten i laga ordning givet medgivande föreslå de sakkunniga att ifrågavarande kategori värnpliktiga skola i lagen betecknas såsom *vapenfria värnpliktiga*.

Antalet samvetsömna i Sverige är över 10 000 och sålunda ingalunda obetydligt. De flesta hava tagit ståndpunkt under den tid mellan de båda världskrigen, då icke allenast i Sverige utan inom hela den västerländska kulturkretsen en intensiv pacifistisk propaganda bedrevs, en propaganda, som hade sina naturliga källor i den av flertalet stater intagna officiella ståndpunkt, som i Sverige tog sig uttryck i 1925 års nedrustningsbeslut. Insikten hos vårt folk om att vår inre och yttre frihet i nuvarande läge kan bevaras, allenast om vi äro beredda att öka vår värnkraft intill gränsen för det yttersta av vår förmåga, är numera allmän. Även de samvetsömna hava icke kunnat undgå att taga intryck härav, vilket hos många tagit sig uttryck i en känsla av otilfredsställdhet med nuvarande arbetsuppgifter. Det är sålunda fullt förklarligt, att man på många håll lärer fråga sig, om Sverige verkligen har råd att från vapentjänst befria 10 000 därtill användbara värnpliktiga. Icke endast hos ett fåtal inom vårt folk torde uppfattningen i denna fråga vara den, som mindre välbetänkt kommit till uttryck då de »samvetsömna» på sina håll betecknats såsom »samvetlösa». Då de sakkunniga hävdade, att även i krig hänsyn bör tagas till dem, som av samvetsskäl hindras från att bruka vapen, hava de sakkunniga väglett av den uppfattningen, att möjligheten av ett sådant hänsynstagande är av värde icke allenast för därav berörda enskilda utan även för staten. Det måste i och för sig räknas som en tillgång för ett land att där finnas människor, som i sitt handlande söka sig fram efter samvetets röst. Av den, som gör anspråk på att i ett visst hänseende betraktas och behandlas såsom

en samvetstmänniska, måste man dock fordra, att han låter samvetets bud gälla alla livets förhållanden. Samhället kan därför rimligen begära av samtliga samvetsömma, att de söka fostra sig själva till en vidgad social ansvarskänsla och icke nöja sig med att låta samvetet tala, då det gäller deras eget förhållande till sättet för värnpliktstjänstgöringens fullgörande.

Det ligger även makt uppå att ifrågavarande värnpliktiga och deras andliga ledare noga besinna nödvändigheten av att möjligheten till befrielse från det väsentliga, skyldigheten att bruka vapen, icke äventyras genom pockande på tillgodoseende av i ett allvarligt läge orimliga önskemål om att icke behöva syssla med sådant, som har samband med försvaret. För de samvetsömmas egen skull är det angeläget, icke endast att de erhålla uppgifter i det totala försvarets tjänst, som äro i möjligaste mån likvärdiga med andra värnpliktigas, utan även att de visa en påtaglig vilja att göra sitt bästa med bortseende från mer eller mindre småaktiga speciella önskemål. Skulle vårt land icke kunna bibehålla freden, kan man nämligen med säkerhet räkna med att värderingen av de samvetsömma från folkets stora flertal i annat fall skulle medföra en väsentlig skärpning av de avsevärda psykiska påfrestningar, det redan i nuvarande läge måste innebära att veta med sig, att man icke mäktar det svåraste offret för det gemensamma bästa. Det skydd för den enskildes samvete, de sakkunniga önska bibehållet även i krig, är till sin existens beroende av att vårt land har män, beredda att bruka de vapen, som samvetet förbjuder dem, vilkas samveten skyddas, att bära.

Samvetsbetänkligheternas art m. m.

I sitt betänkande föreslogo 1917 års sakkunniga en huvudbestämmelse av följande lydelse:

Värnpliktig, som enligt denna lag prövas hysa allvarliga, på kristligt eller mosaiskt religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöringens fullgörande i den ordning, som i gällande värnpliktslag stadgas, må erhålla tillstånd — — —.

TVå av de sakkunniga voro av skiljaktig mening och föreslogo en lydelse av följande innehåll:

Värnpliktig, som enligt denna lag prövas hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, äge — — —.

Teologiska fakulteten i Uppsala karakteriserade de samvetsbetänkligheter, som borde vinna beaktande, sålunda:

Allvarliga, i en ideell livsåskådning grundade, om verklig inre samvetsoro vittnande och ej med principiell stats- och rättsfientlighet sammanhängande betänkligheter.

I proposition (nr 165) till 1920 års riksdag yttrade föredragande departementschefen:

Att på sätt de sakkunnigas majoritet föreslagit begränsa den grupp av värnpliktiga, som skulle göras till föremål för specialbestämmelser i avseende å värnpliktstjänstgöringen, till allenast sådana, vilkas samvetsbetänkligheter hade sin

grund i kristen eller mosaisk trosåskådning, funne departementschefen varken vara följdriktigt från utgångspunkten för de sakkunnigas eget resonemang eller ägnat att i tillämpningen leda till ett ur rättvisans och billighetens synpunkt fullt tillfredsställande resultat. Principiellt riktigare syntes departementschefen i detta avseende reservanternas förslag, sett från bakgrunden av den uppfattning, som låge till grund för deras motivering, nämligen att allenast på religiös övertygelse grundade betänkligheter borde föranleda befrielse från värnpliktstjänstgöring. Departementschefen anslöte sig därför till denna mening, men ansåge det emellertid vara lämpligt, att, till ledning för de myndigheter, som skulle tillämpa lagbestämmelsen, såsom en närmare karakteristik av vad som vore att anse såsom allvarliga samvetsbetänkligheter, i lagtexten uttryckligen angäves, att ifrågavarande betänkligheter skulle vara grundade på religiös övertygelse.

Vid nämnda riksdag berördes förevarande spörsmål jämväl i motioner, som väckts i anledning av nyssnämnda proposition.

I en motion (F. K. nr 241) hemställdes, att i stället för det i propositionen framlagda förslaget måtte antagas det förslag, de sakkunniga framlagt.

I en annan motion åter (A. K. nr 244) hemställdes, att ifrågavarande bestämmelse måtte erhålla följande lydelse:

Värnpliktig, som hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter, må — — —.

I en tredje motion (A. K. nr 348) gjordes samma yrkande som i sistnämnda motion.

Andra lagutskottet, till vilket förberörda proposition och motioner remitterades, yttrade i utlåtande (nr 24) i denna fråga:

Vad anginge samvetsbetänkligheternas art, funne utskottet, i likhet med departementschefen, förslaget att begränsa den grupp av värnpliktiga, som skulle göras till föremål för specialbestämmelser i avseende å värnpliktstjänstgöringen, till allenast sådana, vilkas samvetsbetänkligheter hade sin grund i kristen eller mosaisk trosåskådning, icke ägnat att leda till ett ur rättvisans och billighetens synpunkt fullt tillfredsställande resultat. Att å andra sidan avstå från fordran, att samvetsbetänkligheterna skulle vara grundade på religiös övertygelse, funne utskottet vara mindre välbetänkt. Ifrån teologiskt håll gjordes visserligen gällande, att samvetet för den kristna uppfattningen alltid vore en religiös storhet, vittnande om en människas samband i sitt väsens djup med högre andlig makt. Från denna synpunkt sett skulle det i sak vara fullkomligt likgiltigt, om, såsom föreslagits, orden »på religiös övertygelse grundade» uteslötes eller ej. Emellertid torde i det vanliga språkbruket uttrycket samvete icke alltid fattas i ovan angivna religiösa bemärkelse. Såväl i motionen nr 244 i första kammaren som i motionen nr 348 i andra kammaren avsåges uppenbarligen att inrymma under den i dessa föreslagna formuleringen »allvarliga samvetsbetänkligheter» sådana betänkligheter, vilka icke grundade sig på religiösa motiv utan på etiska, sociala eller andra skäl. Utskottet ville icke förneka, att fall av samvetsbetänkligheter av denna senare art kunde inträffa, där statens efterlåtenhet med avseende på utkrävandet av medborgarens skyldighet enligt värnpliktslagen kunde vara lika väl motiverad, som då samvetsbetänkligheterna grundade sig på religiös övertygelse. Men utskottet funne sig av flera skäl ej kunna av denna anledning avstå från kravet på religiös övertygelse som grund för berörda samvetsbetänkligheter. Dels torde en särskild hänsyn böra fästas vid samvetsbetänkligheter, som i de flesta fall sökte sig tillbaka till en möjlig om än av flertalet som orimlig ansedd tolkning av religionsurkunder, som vore av staten erkända och inom den

åtnjöte en särskild helgd. Dels hade, så vitt utskottet kunnat utröna, cirkuläret av den 21 februari 1902, som möjliggjorde befrielse från vapentjänst för den som mot sådan tjänst hyste »allvarliga samvetsbetänkligheter», alltid så tillämpats, att betänkligheterna skulle vara av religiös art. Och mot denna tillämpning hade klagomål ej avhörts. Vad som vållat svårigheter vore som bekant, att cirkuläret ej lämnat möjlighet att medgiva befrielse från varje form av militärtjänst. Vidare torde de, som för någon form av värnpliktsvägran underkastat sig upprepade bestraffningar, uteslutande vara att söka bland dem, som leddes av religiös övertygelse. Och en god mätare på allvaret av samvetsbetänkligheterna vore utan tvivel förmågan att för dem utstå lidanden. Motviljan att bestraffa dessa i övrigt oförvitliga medborgares frivilliga martyrskap hade sedan varit det starkaste motivet för staten till den ifrågasatta lagstiftningen, som därför naturligt nog främst uppmärksammat de religiösa värnpliktsvägarna. Till sist komme svårigheten att mäta och pröva allvaret av de påstådda samvetsbetänkligheterna. De vore svåra nog, då det gällde betänkligheter av religiös art. Men de vore givetvis ofantligt mycket större beträffande betänkligheter av annan art. Utskottet ansåge, att genom utvidgning av lagens tillämplighetsområde till sådana betänkligheter fältet skulle lämnas öppet för så mycket simulation och godtycke, att det ej kunde tillråda en sådan utvidgning. Dock ville utskottet uttala, att det ansåge självklart, att »religiös övertygelse» gäves en mycket vidsträckt betydelse, så att övertygelsen ej förutsattes behöva bottna i viss kyrklig eller kristen åskådning. Med en sådan tolkning torde, i betraktande av de obestämda gränserna för vad som menades med religiös övertygelse, i regel de tänkta fall av etiska samvetsbetänkligheter, för vilka man kunde finna särskild anledning att ömma, kunna inrymmas under lagens bestämmelser.

Propositionens förslag om att allenast på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter skulle föranleda den ifrågavarande befrielsen bifölls av riksdagen.

I motion vid 1924 års riksdag hemställdes (A. K. nr 4) att § 1 i 1920 års lag måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Värnpliktig, som hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter, må — — —.

Andra lagutskottet anförde:

Genom vad motionären anförde funne utskottet ådagalagt, att avfattningen av ifrågavarande lagbestämmelse visat sig ägnad att giva anledning till en mera snäv tolkning, än avsikten med densamma varit. Redan detta förhållande syntes utgöra skäl till en ändring av berörda avfattning. Härtill komme emellertid, att utskottet icke kunde finna anledning föreligga att i förevarande avseende överhuvud göra någon åtskillnad mellan samvetsbetänkligheter av etisk eller kulturell art samt dylika betänkligheter grundade på religiös övertygelse. Avgörande för huruvida staten skulle efterlåta utkrävandet av medborgarens skyldighet enligt värnpliktslagen syntes uteslutande böra vara allvaret av samvetsbetänkligheterna. Även om det icke låte sig förneka, att en utvidgning av lagens tillämplighetsområde i angivna riktning kunde leda till fall av simulation och godtycke, torde dock varken värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning med hänsyn till de starkt förkortade utbildningstiderna ställa sig så avskräckande eller de samvetsömma värnpliktigas avsevärt längre tjänstgöringstider te sig så lockande, att dylika konsekvenser behövde befaras förekomma i någon större utsträckning. Av sålunda angivna skäl ansåge utskottet sig böra tillstyrka bifall till den i motionen föreslagna lagändringen, vilken icke syntes påkalla någon jämkning uti lagens övriga §§. Med hänsyn till beskaffenheten av berörda lagförändring förordade

utskottet, att densamma vunne tillämpning snarast möjligt eller lämpligen från och med den 1 juli 1924.

I avgiven reservation yrkades, att motionen måtte avslås.

Första kammaren biföll den avgivna reservationen under det att andra kammaren biföll utskottets hemställan, i följd varav frågan förföll.

Föredragande departementschefen anförde i proposition till 1925 års riksdag (nr 210):

Såsom vid den provisoriska lagens antagande framhölls av andra lagutskottet, torde man icke kunna förneka, att fall av samvetsbetänkligheter av etiska, sociala och andra liknande skäl kunna förekomma, där statens efterlåtenhet med avseende på utkrävandet av medborgarens skyldighet enligt värnpliktslagen kan vara lika väl motiverad, som då samvetsbetänkligheterna grunda sig på religiös övertygelse. Ehuru utskottet förklarade sig av flera skäl icke kunna avstå från religiös övertygelse som grund för berörda samvetsbetänkligheter, ansåg utskottet likväl, att åt lagens uttryck »på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter» i tillämpningen borde givas sådan tolkning, att i regel de tänkta fall av etiska samvetsbetänkligheter, för vilka man kunde finna särskild anledning att ömma, komme att rymmas under lagens bestämmelser. Erfarenheterna torde emellertid hava givit vid handen, att lagtillämpningen ingalunda gått i den riktning, utskottet sålunda avsett.

De skäl, som enligt utskottets förmenande talade mot en anordning att låta varje allvarlig samvetsbetänklighet medföra befrielse, vore, *dels* att dittills icke förekommit några etiska värnpliktsvägrare, vilkas samvetsnöd varit så stor, att de, för att freda sina samveten, hellre underkastat sig bestraffning än fullgjort värnpliktstjänstgöring, *dels* att svårigheten att mäta och pröva allvaret av de påstådda samvetsbetänkligheterna vore större vid etiska och liknande samvetsbetänkligheter än vid betänkligheter, som bottnade i religiös uppfattning, och *dels* att simulation skulle lättare kunna förekomma vid det förra än vid det senare slaget av betänkligheter. Ett ytterligare skäl mot legaliserandet av etiska samvetsbetänkligheter, som åberopats såväl inom som utom riksdagen, är, att antalet samvetsömma skulle under sådana omständigheter bliva så stort, att svårigheter kunde uppkomma att bereda dem alla arbete och att försvaret skulle berövas ett välbehövt soldatmaterial.

För min del kan jag icke tillmäta dessa skäl avgörande betydelse. Att de etiskt samvetsömma hittills i allmänhet lojalt lytt gällande lag och icke underkastat sig straff för sin övertygelse torde väl icke böra försätta dem i sämre läge än dem, som av sin övertygelse drivits att begå lagbrott. För visso finnas också många allvarligt religiösa ynglingar, som underkastat sig värnpliktstjänstgöring, ehuru dylik tjänstgöring varit för deras samveten motbjudande.

Vad angår den påstådda svårigheten att pröva allvaret av etiska och liknande samvetsbetänkligheter, låter densamma naturligtvis sig icke förneka. Under det att de religiösa samvetsömma ju i allmänhet tillhöra vissa samfund eller sekter och kunna med intyg från lärare och präster styrka sin allvarliga religiositet, råder icke motsvarande förhållande beträffande de s. k. etiskt samvetsömma. Även om jag sålunda medgiver svårigheten härutinnan, kan jag dock icke anse den oöverkomlig. Det ankommer givetvis på den värnpliktige att nöjaktigt styrka allvaret av sina betänkligheter. Endast i den mån så sker, är inskrivningsrevisionen berättigad och pliktig att taga hänsyn till desamma. Den erforderliga prövningen lär väl för övrigt icke behöva ställa sig svårare för myndigheterna i vårt land än i de främmande länder, där en dylik lagstiftning är genomförd. Jag vill erinra om,

att i Danmark, Norge, Nederländerna och Ryssland jämväl andra än religiösa samvetsbetänkligheter få göra sig gällande.

icke heller synes mig den till uttryck komma farhågan, att simulation lättare skulle kunna förekomma i fråga om etiska än beträffande religiösa samvetsbetänkligheter, hava samma fog för sig nu som vid tiden för den provisoriska lagens antagande. Då gällde 1914 års värnpliktslag med dess långa utbildningstider. Med den avsevärda förkortning i tjänstgöringstiden, som nu är ifrågasatt att komma till stånd från och med nästa år, lär lockelsen att undkomma värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning i motsvarande mån förminska.

Att antalet samvetsömma genom legaliserandet av nu ifrågavarande slag av samvetsbetänkligheter skulle undergå en sådan ökning, att svårighet skulle uppstå att bereda dem alla arbete, torde icke vara att befara. Än mindre synes mig risken, att den förordade utvidgningen av samvetsömlagens tillämpningsområde skulle leda till minskning i den värnpliktskontingent, som är avsedd för linjetjänst. Man torde nämligen böra utgå från att — bortsett från studenter och likställda — de värnpliktiga, som i samband med inskrivningen anmäla sina samvetsbetänkligheter, såsom mindre lämpliga för linjetjänst uttagas till ersättningsreserven.

1925 års lag innehåller i enlighet med propositionens förslag följande karakteristik av samvetsbetänkligheternas art:

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hysar allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver.

Denna definition har därefter icke undergått någon förändring.

Sedan skilda militära myndigheter hos Kungl. Maj:t ifrågasatt en återgång till den begränsning beträffande samvetsbetänkligheternas art, som gällde åren 1920—1925, yrkades vid 1934 års riksdag i två motioner (F. K. nr 111, A. K. nr 223), att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om snara åtgärder i syfte att undanröja de uppenbara brister, som vidlådde lagen om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktens fullgörande i vanlig ordning, ävensom rörande bestämmelser om straffpåföljd för den, som obehörigt utnyttjade lagens föreskrifter eller lämnade medhjälp därtill.

Andra lagutskottet anförde i utlåtande (nr 30) i anledning av motionerna:

Av vad här ovan anförts framgår, att av olika militära myndigheter framställda förslag till ändringar beträffande nu gällande bestämmelser rörande samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring för närvarande äro föremål för Kungl. Maj:ts bedömande. Utskottet finner sig hava anledning förvänta, att Kungl. Maj:t i samband med behandlingen av nämnda framställningar kommer att taga under övertvägande de åtgärder, vilka kunna vara erforderliga för att bereda ökad möjlighet att vid bedömandet av värnpliktigas ansökningar av det slag, varom här är fråga, skilja de fall, då samvetsbetänkligheterna grunda sig på en ärlig och varaktig övertygelse, från fall av annan art. Med hänsyn till vad sålunda anförts finner utskottet skäl icke föreligga för riksdagen att i anledning av nu ifrågavarande motioner göra någon framställning i ämnet till Kungl. Maj:t.

Utskottet hemställde att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation anmäldes av fem ledamöter, vilka hemställde om bifall till det i motionerna gjorda yrkandet.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Huvudsakliga anledningen till att denna fråga upptogs, var den ökade s. k. etiska samvetsömheten, vilken ansågs hava sitt ursprung i propaganda, som bedrivits av bland andra vissa försvarsfientliga s. k. fredsföreningar.

En viss skärpning av kraven på den utredning, som fordras för erhållande av tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm, företogs år 1935.

Yrkanden om borttagande av s. k. etiska skäl såsom grund för tjänstgöring såsom samvetsöm, vilka upprepade gånger motionsvis ånyo framförts, hava icke föranlett lagändring.

Andra lagutskottet framhöll vid 1937 års riksdag, att antalet etiskt samvetsömma starkt minskats. Utskottet fann det icke uteslutet, att detta hade samband med den 1935 företagna skärpningen av föreskrifterna om sättet att styrka samvetsbetänkligheterna. Bland annat med hänsyn därtill syntes det utskottet tillrädligt att avbida ytterligare någon tids erfarenhet av utvecklingen på området. Enligt utskottets mening förelåg i varje fall icke för det dåvarande anledning att ingripa med en lagstiftningsåtgärd.

I anslutning till proposition till 1940 års riksdag om ändring i samvetsömhetslagen i annat hänseende yrkades i motioner (F. K. nr 25, A. K. nr 56) ånyo, att s. k. etiska samvetsbetänkligheter icke längre skulle godtagas.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande (nr 15):

Frågan om arten av de samvetsbetänkligheter, som må godtagas såsom skäl för fullgörande av värnplikt i den särskilda ordning, varom stadgas i lagen om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, har vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens behandling. Enligt utskottets mening är det avgörande momentet vid bedömandet av ansökningar enligt nämnda lag, att man kan skilja fall, då samvetsbetänkligheterna grunda sig på en ärlig och varaktig övertygelse, från fall av annan art. Det framstår för utskottet såsom principiellt riktigare att göra denna skillnad än att draga en gräns mellan samvetsbetänkligheter grundade på religiösa och sådana som grundas på etiska skäl. Yrkandena om borttagande av bestämmelserna om rätt att åberopa samvetsbetänkligheter av sistnämnda art torde emellertid stå i samband med att det i förra fallet ofta är lättare att bilda sig en tillförlitlig uppfattning om halten av de åberopade skälen. De i propositionen föreslagna nya bestämmelserna åsyfta bland annat att på andra sätt än det i nyssnämnda motioner föreslagna kringskära möjligheten att missbruka lagen och torde vara väl ägnade att fylla detta ändamål. Med hänsyn till det anförda finner utskottet ej skäl att tillstyrka berörda motioner.

Av den lämnade redogörelsen torde framgå, att avsikten med alla ovanberörda yrkanden om borttagande av de etiska skälen varit farhågor för att under dessa skäl lättare än under religiösa kunde dölja sig allehanda ovidkommande motiv.

De sakkunniga hava bildat sig den uppfattningen av de erfarenheter, som gjorts av arbetsledare och andra, som haft att taga befattning med samvetsömma värnpliktiga under deras tjänstgöring, att dessa farhågor icke varit grundlösa. Omdömena om de etiskt samvetsömma och deras sätt att fatta den undantagsställning, svensk lag givit dem för deras samvetens skull, hava

ofta icke varit milda. För de värnpliktiga, vilkas betänkligheter mot att bära vapen sammanhånga med en ofta efter djupgående själskris vunnen religiös övertygelse, torde förekomsten vid förläggningarna av vissa etiskt samvetsömma vara en ständig källa till svårigheter. De etiskt samvetsömma tillhöra emellertid i allmänhet de årsklasser, som inskrevos kring mitten av 1930-talet. Under senare år hava de starkt nedgått i antal.

Såsom nämnts anfördes år 1925 såsom grund för att de etiska betänkligheterna skulle kunna medtagas bland annat, att den i samband med nedrustningen genomförda avsevärda förkortningen av tjänstgöringstiden syntes komma att minska lockelsen att undkomma värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. I den mån detta skäl hade verklighetsunderlag, har det numera, efter genomförandet av avsevärd förlängning av tjänstgöringstiden, förlorat i betydelse. I än högre grad gäller detta det år 1925 anförda skälet, att eftersom de samvetsömma i regel hänfördes till ersättningsreserven, en utvidgning av antalet samvetsömma icke medförde någon minskning av den för linjetjänst avsedda kontingenten. Numera skiljes icke mellan ersättningsreserv och linjetjänst och varje samvetsöm bland de fysiskt användbara innebär därför en man mindre i ledet.

I och för sig giva de förändrade faktiska förhållandena sålunda ett visst stöd för det motionsvis framförda kravet på de etiska skälens borttagande ur lagstiftningen. Å andra sidan visar utvecklingen en minskning under senare år av etiskt samvetsömma därhän, att dessa för närvarande knappast kunna sägas spela någon roll. Enligt de sakkunnigas mening synas samvetssskäl av det slag, vartill hänsyn bör tagas, knappast i djupare mening kunna uppdelas i etiska och religiösa. De sakkunniga hava därför övervägt att föreslå, att i lagtexten icke skulle angivas att samvetsbetänkligheterna borde hava viss grund, utan allenast att skälet för undantagsställning skulle vara en ärlig och varaktig samvetsövertygelse. Härigenom skulle i lagtexten fullt tydligt uttalas, att defaitistiska, vulgärpacifistiska eller rent av politiska skäl icke kunde godtagas i detta hänseende. Att dylika skäl i många fall varit den verkliga grunden för de etiskt samvetsömma och föranlett den mot denna kategori riktade kritiken, synes sannolikt. Att så blivit fallet lär emellertid icke hava berott på att statsmakterna avsett att godtaga dylika skäl utan allenast därpå att prövningen av samvetsbetänkligheterna under den tid, då etiskt samvetsömma anmälde sig i mera avsevärt antal, i huvudsak inskränkte sig till en formell granskning av vissa intyg, som alltför lätt kunde anskaffas även av personer, vilkas betänkligheter mot militär tjänstgöring icke hade mycket att skaffa med samvetet. Då det med de föreslagna metoderna för prövning av samvetsbetänkligheterna torde låta sig göra att i tillämpningen icke godtaga andra än verkliga samvetssskäl, hava de sakkunniga, ehuru med någon tvekan, icke funnit tillräckliga skäl föreligga att föreslå någon ändring i den hävdvunna definitionen å samvetsbetänkligheternas art.

Mot ordet *betänkligheter* i föreningen med ordet *samvete* synas vissa invändningar kunna göras. Från logisk synpunkt kan det knappast anses vara

tillfredsställande att sammanställa begreppet samvete, som till sin natur, vare sig det är fråga om religiösa eller etiska motiv, är något kategoriskt och oryggligt, med begreppet betänkligheter, som till sitt väsen är hypotetiskt och inbjuder till kompromisser. Från saklig synpunkt kan ifrågasättas lämpligheten av att över huvud låta betänkligheter, även om av samvetsart, fälla utslag i en för såväl samhälle som individ så allvarlig situation, som uppkomsten av tillstånd till vapenfri militärtjänstgöring måste anses vara. Från psykologisk synpunkt äro de mest vägande invändningarna att göra. För flertalet människor medför tanken på en nära förestående värnpliktstjänstgöring, vare sig den innebär rekrytutbildning, repetitionsövning, beredskapstjänst eller verklig krigstjänstgöring, uppkomsten av olustkänslor eller bidrager åtminstone icke till uppkomsten av lustförmimmelser. Att anse sig hava betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring är ingalunda svårt eller sällsynt och betänkligheterna kunna vara av vitt skilda slag, från ideellt-religiösa till motiv av de mest renodlat egoistiska slag. Genom att lagen giver möjlighet till respekterande av individuella betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, kan lätt tanken uppkomma att utnyttja denna möjlighet genom att hänföra betänkligheterna till samvetsbetänkligheter. Den värnpliktige är under sådana förhållanden ett lättpåverkat objekt för all propaganda. Den »samvetsömme» behöver härvidlag knappast betraktas som simulant, enär han utan medveten förfalskning gör sig skyldig till en psykologiskt lättförklarlig motivförskjutning genom att under trycket av propaganda, övertalning eller påtryckning hänföra sina betänkligheter till samvetsbetänkligheter. Det måste alltid i ordet samvetsbetänkligheter ligga något attraherande för en människa av sådan karaktärstyp, som gärna utnyttjar de möjligheter till en förmånlig undantagsställning, som livet bjuder, likaväl som för en människa av sådan karaktärstyp, som osjälvständigt låter sig föras dit en viljefast och målmedveten personlighet för henne. Erfarenheten har också givit vid handen, att man beträffande samvetsömman har att taga hänsyn till psykologiska faktorer i nära nog lika hög grad som religiösa och etiska faktorer. Det synes ligga i både statens och de verkligt samvetsömmas intresse att försvåra tillströmningen till de samvetsömmas led av sådana element, som mera lockats än av samvets-skäl nödgats intaga en negativ position i värnpliktsfrågan. Man skulle därför önska, att i fråga om arten av samvetsskäl hellre användas uttryck sådana som samvetsskonflikt eller samvetssnöd, beroende på graden av den samvetsoro, man anser sig skäligen kunna fixera, då ju dessa begrepp bättre svara mot vad saken gäller och även psykologiskt måste anses tjänliga att förhindra uppkomsten av illegitima samvetsskäl. Ställes en människa med ett vaket samvete inför utsikten att nödgas handla mot vad detta absolut bjuder — vilket måste sägas vara tillämpligt på de samvetsömman — uppkomma icke blott allvarliga betänkligheter utan även en samvetsskonflikt. Handlar vederbörande i denna situation mot sitt samvete uppstår samvetssnöd. Avsikten med den undantagsställning, lagstiftningen giver möjlighet att bereda vissa personer i förhållande till värnpliktens fullgörande, bör enligt de sakkunnigas mening

vara att förhindra, att sådan samvetskonflikt eller samvetsnöd uppkommer och icke allenast att undanröja vissa betänkligheter, även därest de äro av allvarlig art. De sakkunniga hava därför öfvervägt jämväl att föreslå, att lagen borde givas det innehåll, att för undantagsställning skulle krävas, att värnpliktens fullgörande i vanlig ordning skulle hos vederbörande föranleda uppkomsten av en samvetskonflikt, vars tvångsvisa lösande skulle föranleda samvetsnöd. Ehuru de sakkunniga avstått från att föreslå ändring i den definition, som vunnit burskap, hava de sakkunniga velat giva uttryck för vilken innebörd som, enligt deras mening, i förevarande sammanhang bör givas åt begreppet *allvarliga samvetsbetänkligheter*.

På en punkt kunna de sakkunniga dock icke underlåta att föreslå ändring av begreppsbestämning. För närvarande uppställer lagen för redan inskrivna samvetsömma krav på att förutom allvarliga samvetsbetänkligheter *synnerliga skäl* skola föreligga samt att tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm endast må givas för *särskilt fall*. Förarbetena giva icke någon ledning vid bedömandet av, vilka synnerliga skäl statsmakterna avsett. Tillämpningen lär giva vid handen, att kraven icke kunnat upprätthållas. Sålunda hava, såsom av bilaga 2 till detta betänkande framgår, under åren 1939—1941 icke mindre än 2 174 redan inskrivna värnpliktiga erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsömma. Skälen för undantagsställning kunna icke gärna vara andra än samvetsskäl och det bör för alla berörda, sålunda icke allenast för redan inskrivna värnpliktiga, gälla, att dessa skäl måste vara av den djupaste och allvarligaste art för att någon hänsyn skall tagas till dem.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga något beröra de samvetsömma värnpliktigas andliga hemvist. Någon fullt tillförlitlig utredning i detta hänseende kan icke presteras, enär statistiska uppgifter avseende deras tillhörighet till religiösa samfund för närvarande saknas. Genom förfrågningar hos de prästmän, som haft att under de två senaste åren ägna prövning åt anmälda samvetsbetänkligheter, hava de sakkunniga emellertid kunnat bilda sig en viss uppfattning i detta hänseende. Förfrågningarna hava avsett 1 350 samvetsömma och hava givit vid handen följande.

De etiska hava uppgått till knappt en procent av samtliga. Av de religiösa tillhöra alla, så när som på två procent, något av de fria religiösa samfundet. Pingstvännerna hava i sina led det största antalet eller över fyrtio procent. Därefter komma baptisterna med sexton och Jehovas vittnen med något över fjorton procent. Svenska missionsförbundet, fribaptisterna och sjundedagsadventisterna svara för respektive elva, åtta och fyra procent. Återstoden fördelar sig på övriga frikyrkliga samfund utom metodisterna, som ej äro representerade. De sakkunniga vilja understryka, att av de nu lämnade siffrorna icke får dragas den slutsatsen, att man kan antaga, att de nu befintliga, över 10 000 samvetsömma, fördela sig enligt samma grunder. Redan förekomsten bland tidigare årsklasser av ett avsevärt antal etiskt samvetsömma visar detta. Det må även anmärkas, att de sakkunniga hava sig bekant, att ett mindre antal

samvetsömna tillhör metodistkyrkan. Vidare får observeras att man icke kan draga några slutsatser om det procentuella antalet samvetsömna inom respektive samfund. Härför fordras tydliggen kännedom om antalet värnpliktiga medlemmar i dessa.

Jehovas vittnen torde — av skäl som nedan närmare utvecklas — samtliga vara värnpliktsvägrare. Detsamma torde vara förhållandet med flertalet fri-baptister och ett procentuellt sett stort antal sjundedagsadventister, något som torde sammanhånga med dessa samfunds allmänna uppfattning i frågan. Övriga särskilt nämnda samfund — pingstvännen, baptister och Svenska missionsförbundet — hava icke i princip värnpliktsvägran på sina program. De anse, att denna fråga får avgöras av varje församlingsmedlem i enlighet med hans samvete. Särskilt bland pingstvännerna, vilkas olika församlingar äro mycket lösligt förbundna med varandra, är samvetsömheten en lokal företeelse. Det finns pingstförsamlingar — och för övrigt även baptistförsamlingar — där samtliga medlemmar äro samvetsömna. Det är ställt utom allt tvivel att detta förhållande sammanhänger med den lokala predikantens offentliga eller enskilda påverkan. Man kan med fog tala om, att i vissa trakter av vårt land, särskilt sådana, som på grund av avlägset läge äro i religiöst och kulturellt hänseende isolerade, förekommer en rent miljöbetonad samvetsömhet. Det har på sina håll gjorts gällande, att i de fall, där det kan konstateras, att den samvetsömme varit utsatt för miljö- eller annan påverkan, hänsyn icke skulle tagas till vederbörandes samvetsbetänkligheter. Det torde emellertid förhålla sig så att föremålen för miljöpåverkan eller propaganda själva kunna vara fullt ärliga.

Såsom nyss nämnts torde Jehovas vittnen samtliga vara värnpliktsvägrare. Det har berett vederbörande myndigheter de största svårigheter att bedöma de enskilda vittnenas samvetsövertygelse. De prästmän, som haft att ägna prövning åt de samvetsbetänkligheter som anmälts av Jehovas vittnen, hava kommit till vitt skilda resultat. Prästmannen har så gott som alltid ansett sig kunna konstatera, att vederbörande varit fanatiskt övertygad om riktigheten av sin tro men har nästan lika ofta ansett sig tvungen att ifrågasätta, om denna tro verkligen vore att anse som en på samvetet grundad övertygelse.

För att i någon mån belysa skälen till dessa omdömen lämna de sakkunniga en kortfattad redogörelse för rörelsen.

År 1884 bildades i Amerika med pastor Charles T. Russel som förnämste initiativtagare en organisation, vars namn slutligen fixerades till Vaktornets Bibel- och Traktatsällskap, med uppgift att på olika språk sprida bibelns sanningar genom traktater, tidskrifter m. m. Sedan Russel 1916 avlidit, övertogs ledningen av domaren J. F. Rutherford (död 1942). Från och med år 1931 hava riktningen och dess anhängare kallat sig Jehovas vittnen. Sällskapet synes förfoga över avsevärda penningmedel och bedriver en målmedveten och

skickligt upplagd propaganda i en mångfald länder. Enbart i Sverige hava utgivits över femtio tryckta skrifter, som av vittnena säljas direkt i hemmen.

Rörelsen spekulerar i det vitt utbredda intresset för de yttersta tingen och söker med en bokstavsmässig tolkningsmetod »sprida bibelns sanningar» och värva anhängare för sin lära. Enligt denna lära är religionen, så som den tagit sig uttryck i övriga samfund, »en djävulens snara, som brukas till att bedraga och snärja människor och vända dem bort från Gud». Endast de människor, som helt och hållet ställt sig till Gud Jehovas förfogande och utvalts av honom som hans vittnen, äro sanna kristna och förfäktare av Guds världsherradöme, teokratien. Om vederhäftigheten av deras förkunnelse ge följande läropunkter upplysning: Kristi andra tillkommelse skedde år 1914, då samtidigt världens ände kom; år 1918 kom Kristus till Jehovas tempel, och samtidigt började domen, ehuru de invigda, d. v. s. vittnena, icke förrän år 1922 förstodo, att Herren var i templet; alltsedan år 1922 har Herren oavlåtligt kastat ljus över profetiorna, vilket skänkt hans vittnen en klarare syn och större insikt i Guds ord än alla andra.

Frågan om vittnenas inställning till kriget, krigstjänstgöringen och samhället över huvud bestämmes helt och hållet av den kardinalpunkt i deras läro-system, som med kraft hävdar, att hela den nuvarande världsordningen är i satans våld och att det för den enskilde gäller att skilja sig från världen och fly till teokratien. Följande officiella uttalande i huvudorganet Vaktornet (1940, nr 1, sid. 5 och nr 16, sid. 245) ställer det enskilda vittnet utan varje val i värnpliktsfrågan:

Den ena nationens krig mot en annan av jordens nationer är inte den kamp som Kristi Jesu efterföljare ha att utkämpa. Om denna världens nationer önska strida, så är detta helt och hållet deras sak, och den som har slutit förbund om att vara trogen mot Gud, den Allsmäktige, och hans konung och rike har inte det ringaste med det att göra. Den kristne får inte lägga sig i de olika ländernas uttagning av folk för krigsändamål. Detta är denna världens nationers sak. Den kristne måste vara helt och hållet neutral och detta utan hänsyn till födelseort eller nationalitet. Det är varje kristens förmån att göra sin egen ställning och sitt eget förhållande till Herren klart förståeliga och ge till känna, att han är avskild från och helt utan delaktighet i någon av denna världens nationer. Jehovas vittnen ha skilt sig helt och hållet från denna världen genom att ingå förbund om att vara trogna mot Guds rike . . . och om den kristne medvetet bryter detta förbund, betyder det hans eviga tillintetgörelse.

Denna i sak tydliga uppmaning till värnpliktsvägran vilar uteslutande på den ovan relaterade grunduppfattningen men betingas icke, såsom hos samtliga övriga samvetsömma i vårt land, av en uppfattning om det orätta i dödan-det. Varken femte budet eller Jesu kärleksbud intager någon framskjuten plats i vittnenas lärosystem, vilket tvärtom med eftertryck understryker deras rätt till självförsvär. Ett Jehovas vittne är sålunda berett att med vapen i hand försvara sig själv och sina likasinnade men icke det land, vari han enligt statens lagar är medborgare. Han är även beredd att gå ut i krig för att under Guds ledning bekämpa satan och hans välde, d. v. s. de jordiska staterna.

De prästmän och andra, vilka haft att taga befattning med ifrågavarande

rörelse och anledning att sätta sig in i dess lära, synas vara ense om att rörelsen är samhällsfarlig och statsfientlig. Även personer, vilka eljest gjort sig till tolk för tolerans gentemot de mest skilda yttringar av religiositet, hava uttryckt önskemål om att rörelsen borde upplösas och spridandet av dess lära förbjudas.

I Finland, där man ansett sig hava anledning misstänka att Jehovas vittnen stått i främmande makts tjänst, har rörelsen förbjudits och dess litteratur beslagtogs.

Till frågan om hur Jehovas vittnen skola anses och behandlas i fråga om värnpliktstjänstgöring återkomma de sakkunniga i ett senare sammanhang.

Tiden för tjänstgöringen.

De värnpliktiga, vilka på grund av bestämmelserna i 1902 års kungl. cirkulär fingo tjänstgöra vid trupp utan att bära vapen, fullgjorde i övrigt, sålunda även med avseende å tjänstgöringens längd, samma tjänst som övriga värnpliktiga. Alltifrån 1920 års lagstiftning, den första som upptog ifrågasvarande spörsmål till mera ingående behandling, har man däremot intagit den ståndpunkten, att de samvetsömmas tjänstgöringstid borde vara längre än övningstiden för övriga värnpliktiga. I enlighet med lagstiftningens konstruktion hava bestämmelserna tagit sikte endast på fredsförhållanden. Att tjänstgöringen gjorts längre för de samvetsömma har berott på, att detta ansetts vara den enda väg, varpå rimliga garantier mot simulation av samvetsbetänkligheter kunnat skapas. På grund av att värnpliktstjänstgöringen för olika kategorier av vanliga värnpliktiga varit olika lång, hava svårigheter förelagat att utmäta tjänstgöringstillägget någorlunda rättvist.

1917 års sakkunniga föreslogo i detta hänseende följande bestämmelser:

1. Värnpliktig, vilken erhållit sådant tillstånd, varom i § 1 mom. 1 sägs, är, sedan han blivit inskriven, skyldig att under fredstid varje tjänstgöringsomgång, som omfattar första tjänstgöring eller repetitions (regements)-övning, för sin utbildning tjänstgöra ett antal dagar, som är en och en fjärdedel gånger så stort som det dagantal, under vilket övriga till samma truppslag och kategori i övrigt hörande vapenföra värnpliktiga äro skyldiga att under samma omgång tjänstgöra. Vid beräkning av dagantalet uppkommande bråktal bortfalla.

2. Under reservtruppövning, landstormsövning och tjänstgöring jämlikt § 28 värnpliktslagen är tjänstgöringstiden för sådan värnpliktig densamma som för övriga till samma truppslag och kategori i övrigt hörande vapenföra värnpliktiga.

Dessa bestämmelser motiverades av de sakkunniga sålunda:

Den förlängning av tjänstgöringstiden, som ansetts påkallad, bör givetvis beräknas på första tjänstgöringstiden (rekrytskolan) och enligt de sakkunnigas åsikt jämväl på tiden för varje repetitionsövning. Numera, då truppförbanden i regel äro ständigt tjänstgörande, lär icke någon olägenhet vållas därav, att en del manskap på detta sätt kvarhållas i tjänst utöver den tid, som är i allmänhet bestämd. Däremot synes det leda till allt för mycken omgång och måhända oreda att införa en dylik förlängning även vid övrig tjänstgöring, vartill den värnpliktige kan bliva inkallad. Beträffande de kortvariga reservtrupp- och landstormsövningarna torde detta utan vidare vara klart. I fråga om tjänstgöring enligt § 28

värnpliktslagen, d. v. s. krigstjänstgöring, tjänstgöring för neutralitetsskydd o. s. v., eller i fråga om försöksmobilisering, kan möjligen tvekan härvidlag råda. Men de sakkunniga hava dock ansett, att då tidsförlängning i detta fall utan tvivel skulle utan motsvarande nytta vålla trassel och besvärligheter, bestämmelse härom kan saklöst uteslutas.

I proposition till 1920 års riksdag (nr 165) uttalade föredragande departementschefen, att han vore fullt ense med 1917 års sakkunniga därom, att tjänstgöringstiden för de samvetsömma borde göras avsevärt mycket längre än för övriga värnpliktiga. Departementschefen framhöll emellertid, att, enligt de sakkunnigas förslag, tjänstgöringens längd skulle variera högst betydligt allt eftersom de samvetsömma komme att tilldelas olika vapenslag, och ansåg att man i stället borde utgå från det högsta antalet dagar, som enligt värnpliktslagen åläge huvudkategorierna av de värnpliktiga, nämligen vapenföra i allmänhet samt studenter och likställda. Denna längsta tjänstgöringstid borde ökas med 25 procent för vapenvägrarna och 50 procent för civilarbetarna.

Den sålunda uttalade uppfattningen blev även statsmakternas beslut.

Tjänstgöringstiderna i dagar för vanliga värnpliktiga och samvetsömma enligt bestämmelserna år 1920 framgå av följande tabell.

	Vanliga värnpliktiga.	Vapenvägrare.	Civilarbetare.
I allmänhet	395	493	592
Studenter etc.	515	643	772

I samband med att tjänstgöringstiden för värnpliktiga i allmänhet efter förra världskriget till en början provisoriskt och sedermera genom ny värnpliktslag förkortades, vidtogos motsvarande åtgärder beträffande de samvetsömma.

År 1925 företogs den ändringen i hithörande bestämmelser, att tillägget fastställdes generellt till 90 dagar för vapenvägrare och 120 dagar för civilarbetare. Genom samtidigt meddelade föreskrifter om att de samvetsömma borde tilldelas ersättningsreserven, som då hade 140 dagars tjänstgöringstid mot 200 dagar för de värnpliktiga i allmänhet, som hade längsta tjänstgöringstiden, blev tjänstgöringstillägget emellertid i själva verket, sett i förhållande till sistnämnda tid, allenast 30 respektive 60 dagar. Detta gällde dock icke studenter och likställda, vilka ej tilldelades ersättningsreserven och samtliga hade en tjänstgöringstid av 260 dagar.

Chefen för armén hade uttalat, att tjänstgöringstillägget borde utmätas med hänsyn till, bland annat, den tjänstgöringstid, som gällde för huvuddelen av de värnpliktiga. I den mån denna tjänstgöringstid komme att förlängas, borde tjänstgöringstilläggen utökas i motsvarande mån.

I samband med 1940 års ändring av sättet för civilarbetarnas tjänstgöring anförde departementschefen, att någon ändring av tiden för de samvetsömmas tjänstgöring i fred icke för det dåvarande syntes påkallad. Departementschefen framhöll såsom skäl härtill, att någon egentlig förskjutning då (mars 1940) icke inträtt i fredstjänstgöringens längd för huvudgruppen av vanliga

värnpliktiga, nämligen de, som tilldelades infanteriet i linjetjänst. Dessa hade vid ifrågavarande tid en tjänstgöringstid av 175 dagar jämte 5 dagars landstormsövning och en fakultativ beredskapsövning om 30 dagar, alltså sammanlagt 210 dagar. För ersättningsreserven gällde samma tjänstgöringstid ehuru med något olika fördelning. Vid bestämmandet av de samvetsömmas tjänstgöringstid togs icke hänsyn till beredskapsövningen. Denna tid blev sålunda i allmänhet 300 dagar för civilarbetare och 270 dagar för vapenvägrare.

Den nu gällande värnpliktslagen ålägger huvuddelen av de värnpliktiga 450 dagars fredstjänstgöring. Härjämte kunna en eller flera beredskapsövningar om sammanlagt högst 180 dagar tillkomma under vissa betingelser. Vissa värnpliktiga äro skyldiga att därutöver tjänstgöra 180 eller 360 dagar. Det synes uppenbart, att de teoretiska resonemang, som ansetts ligga till grund för en ökning av de samvetsömmas tjänstgöringstid med 50 procent för civilarbetare och 25 procent för vapenvägrare utöver de längsta tjänstgöringstiderna, icke äro ägnade att tagas till utgångspunkt vid bestämmandet av tilläggen till tjänstgöringstiden enligt 1941 års värnpliktslag.

Statsmakterna hava nu vid sitt ställningstagande till denna fråga en enklare uppgift än lagstiftarna 1920 och 1925, så tillvida som värnpliktstjänstgöringen nu, i motsats till tidigare, bestämts i huvudsak enhetligt. Det är därför icke nödvändigt att för erhållande av rättvisa beräkna tillägget i procent. Ett absolut tillägg synes de sakkunniga ur tillämpningssynpunkt lämpligare. Till utgångspunkt synes rimligen böra läggas den för huvuddelen av de värnpliktiga bestämda tjänstgöringstiden. Å ena sidan bör tillägget icke vara så långt, att det kan anses utgöra eller för de samvetsömma framstå såsom ett straff. Å andra sidan bör det utgöra en såvitt möjligt betryggande garanti mot simulation. Att så blir fallet är icke allenast ett statens intresse. Jämväl för de lojala samvetsömma är det av stor betydelse, att icke andra bevekelsegrunder än de i lagen avsedda göra sig gällande. I den mån de samvetsömmas uppgifter och tjänstgöringsförhållanden komma att i värde för samhället närma sig övriga värnpliktigas, blir ett mycket långt tillägg mindre motiverat. Efter överbägande av dessa och andra på frågan inverkan synpunkter, bland annat kostnadsfrågan, hava de sakkunniga stannat för att föreslå ett tjänstgöringstillägg för samtliga samvetsömma av 120 dagar. De samvetsömmas tjänstgöringstid i fred skulle sålunda utgöra ($450 + 120 =$) 570 dagar. Härutöver skulle de samvetsömma under samma betingelser som övriga värnpliktiga vara skyldiga att fullgöra beredskapsövningar. Hur tjänstgöringstiden skall fördelas torde böra bliva beroende på, vad som kan lämpa sig för den tjänst, till vilken de samvetsömma uttagas, samt ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bestämma.

I fråga om förstärkt försvarsberedskap gälla av naturliga skäl icke några särskilda lagbestämmelser om tjänstgöringstider i allmänhet. 28 § i 1941 års värnpliktslag stadgar att, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, Konungen må, efter statsrådets hörande, till tjänstgöring inkalla samtliga

värnpliktiga eller värnpliktiga till det större eller mindre antal, som finnes behöfligt. Erfordras i fall, då icke samtliga värnpliktiga inkallats till sådan tjänstgöring, att de värnpliktiga äro inkallade under längre tid, skall inkallad personal efter lämplig tidrymd såvitt möjligt avlösas.

Vid krigsutbrottet i september 1939 synes tveksamhet hava rätt, om motsvarande bestämmelser i då gällande värnpliktslag ägde tillämpning å de samvetsömma. Numera gäller att samvetsömma kunna inkallas till förstärkt försvarsberedskap i samma ordning som övriga värnpliktiga. För inkallelse fordras sålunda att rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver. Tveksamhet synes möjligen kunna råda, om vissa inkallelser av samvetsömma till exempelvis rent civila arbetsuppgifter kunna anses hava stått i det direkta samband med upprätthållandet av rikets beredskap som 28 § värnpliktslagen torde förutsätta. Inkallelserna i fråga hava uppenbarligen varit betingade av rimliga krav på rättvisa. De sakkunniga föreslå, i syfte att undanröja varje tveksamhet i nu ifrågavarande hänseende, att åt hithörande bestämmelser gives den innebörd, att samvetsömma värnpliktiga äro tjänstgöringsskyldiga, därest andra värnpliktiga äro inkallade med stöd av 28 § värnpliktslagen.

I direktiven för utredningen uttalas, att det synes rimligt att beredskaps-tjänst åläggas de samvetsömma under så lång tid och i sådana uppgifter, att de därigenom i möjligaste mån bidra att bära upp det samhälle, i vars hägn de hävda sitt samvetes frihet. I anslutning till detta uttalande angives, att möjligheten att sätta de samvetsömmas beredskapstjänst i viss relation till den genomsnittliga tjänstgöringstiden för de i vapen tjänstgörande synes böra undersökas.

Militieombudsmannen har i skrivelse till Kungl. Maj:t yttrat härom:

Den omedelbara risken för krigshandlingar innebär säkerligen för de flesta till krigstjänstgöring inkallade en ökad påfrestning. För många värnpliktiga kan det därför te sig lockande att mobilisera sina samvetsbetänkligheter i stället för att underkasta sig dessa påfrestningar. Redan den synpunkt som vunnit beaktande vid lagens tillkomst, nämligen simulationens motarbetande, torde därför kunna åberopas till stöd för krav därpå att de samvetsömma värnpliktigas krigstjänstgöring bör vara förenad med en förlängning som är proportionsvis större än förlängningen av fredstjänstgöringen. — — —

Ur samhällets synpunkt sett ligger det intet orimligt däri att staten, ehuru den tillåter de samvetsömma att själva välja formen för sin tjänstgöring, dock kräver att genom deras insatser nyttigt resultat skall vinnas åt staten. Då de samvetsömma ofta måste sysselsättas med mindre angelägna arbeten, bör man härur kunna härleda kravet på en till tiden mera omfattande arbetsprestation. Jämväl en annan sida av detta spörsmål bör beaktas. Under vanliga fredliga förhållanden medför de samvetsömmas befrielse från militärutbildning icke någon ökad belastning för andra medborgargrupper. Under de nu rådande förhållandena måste däremot en sådan ökning av de övrigas bördor konstateras. Tjänstgöringen för beredskapens upprätthållande kommer nämligen att fördelas på ett minskat antal värnpliktiga, och på varje inkallad måste i genomsnitt falla en något ökad tjänstgöringstid.

Det synes rimligt att, på sätt militieombudsmannen gjort, låta synpunkter från det aktualiserade krigsfallet träda mera i förgrunden än eljest, då det gäller

bestämmandet av tiden för beredskapstjänstgöring. Såsom militieombudsmannen framhållit, har de samvetsömmas befrielse från militär utbildning medfört, att tjänstgöringen kommit att fördelas på ett minskat antal värnpliktiga, varigenom på varje inkallad i genomsnitt måst falla en något ökad tjänstgöringstid. Ur detta förhållande kan tydligen med visst fog härledas krav på att de samvetsömma åläggas längre beredskapstjänstgöring än övriga värnpliktiga. Detta spörsmål sammanhänger i viss mån med en väsentligt mera omfattande fråga av principiell natur, nämligen om differentiering av inkallelseperiodernas längd med hänsyn till de med olika tjänstgöringsformer förenade större eller mindre svårigheterna och strapatserna. Vissa skäl tala onekligen för att en lättare beredskapstjänst finge uppvägas av längre tid. På grund av förhållanden, på vilka de sakkunniga icke anse sig hava anledning att ingå, skulle en dylik differentiering, mot vilken utan tvivel även principiella skäl kunna anföras, möta stora praktiska svårigheter att genomföra. I den mån samvetsömma komma att användas för uppgifter, för vilka i annat fall måst, eller i varje fall såvitt möjligt bort användas värnpliktig personal, blir kravet på längre beredskapstjänstgöring för de samvetsömma mindre motiverat. De sakkunniga, som med sina i det följande närmare angivna förslag till tjänstgöringens ordnande för denna kategori värnpliktiga bland annat syfta till att göra tjänstgöringen i möjligaste mån jämförbar med övriga värnpliktigas, hava icke funnit skäl föreligga att genom generella bestämmelser förlänga beredskapstjänstgöringen för de samvetsömma i allmänhet i förhållande till sådan tjänstgöring för övriga värnpliktiga.

Beträffande en viss grupp samvetsömma föranleda dock samma skäl, som påkallat förlängning av fredstjänstgöringen för denna kategori, nämligen förhindrande av simulation, ett undantag.

De sakkunniga avse de äldre värnpliktiga, vilka fullgjort fredstjänstgöring i vanlig ordning men vilkas samvetsbetänkligheter aktualiserats inför ett krigshot. Chefen för armén har givit uttryck för den uppfattningen att någon hänsyn över huvud icke bör tagas till de samvetsbetänkligheter, som anmälts först efter inskrivningen. Ehuru det ur försvarets synpunkt uppenbarligen framstår såsom alldeles särskilt allvarligt, att krigsmakten nödgas avstå från att i vapentjänst nyttja vissa därtill redan utbildade värnpliktiga, hava de sakkunniga icke kunnat biträda chefens för armén nyssnämnda uppfattning. Det är emellertid uppenbart att förhindrande av simulation framstår såsom alldeles särskilt angeläget i nu ifrågasatt fall. Med hänsyn till ovannämnda speciella omständigheter torde det vara befogat att ålägga värnpliktiga, som efter fredstjänstgöring i vanlig ordning erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsömma, ett tjänstgöringstillägg utöver den tilläggstjänstgöring om 120 dagar, som skall fullgöras av alla värnpliktiga, vilka erhållit sådant tillstånd. Att därvid utgå från den genomsnittliga tjänstgöringstiden för de i vapen tjänstgörande, vilket i direktiven ifrågasatts, vore utan tvivel i princip lyckligt. Svårigheterna att vid varje tidpunkt fastställa nämnda genomsnitt torde emellertid icke göra detta praktiskt möjligt. Av olika skäl växlar näm-

ligen tjänstgöringstiden för de till beredskapstjänst inkallade högst väsentligt. Det torde emellertid icke vara ogörligt att i tillämpningen tillse, att nu ifrågavarande grupp samvetsömma få fullgöra beredskapstjänst under längre tid än flertalet andra värnpliktiga. Av psykologiska skäl synes böra offentligen meddelas, att detta kommer att vara en princip vid bestämmandet av inkallelserna. Lämpligen torde även böra i kommandoväg meddelas, att vid olika tidpunkter eventuellt fixerade högsta dagantal för den beredskapstjänstgöring, till vilka värnpliktiga av vederbörande myndigheter få inkallas, må överskridas med en tredjedel, då det gäller nu omhandlade kategori samvetsömma.

I annat sammanhang föreslå de sakkunniga omprövning av vissa nu gällande tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm. Ovissheten om vilken utbildning den samvetsömmen kommer att få, vars tillstånd återkallas, måste uppenbarligen verka återhållande på dem, som inför utvecklingen kommit att tveka om hållbarheten av sin tidigare position. Visserligen torde det vara tvivel underkastat, om det i varje enskilt fall kan vara önskvärt att utbilda en samvetsöm, som i denna sin egenskap erhållit en fullgod utbildning för en viktig uppgift, för en annan. Icke desto mindre torde det i princip vara välmotiverat, att på allt sätt underlätta den utveckling, som tagit sig formen av att ett icke obetydligt antal samvetsömma begärt att få tjänstgöra i vanlig ordning.

De sakkunniga vilja av anförda och andra skäl därför uttrycka det önskemålet, att beredskapstjänstgöringens längd för förutvarande samvetsömma värnpliktiga, vilkas tillstånd återkallas, måtte så bestämmas att vederbörande kommer i fördelaktigare läge, än om han kvarstått såsom samvetsöm. Det synes lämpligt att beredskapstjänstgöringen för förutvarande samvetsömma tillsvidare begränsas till den grundläggande militärutbildning, som i kommandoväg bestämmas.

Tjänstgöringens art.

Enligt det 1902—1920 gällande kungl. cirkuläret skulle samvetsömma värnpliktiga fullgöra annan tjänst än vapentjänst vid truppen.

Majoriteten av 1917 års sakkunniga föreslog följande bestämmelser:

1. Värnpliktig, som etc., må erhålla tillstånd att under fredstid fullgöra sin värnpliktstjänstgöring utan att vare sig övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition.

2. Under krigstid skall tjänstgöringen för värnpliktig, varom i mom. 1 sägs, bestämmas allenast av behovet, efter prövning av vederbörande militärbefäl.

En av de sakkunniga ansåg att möjlighet borde finnas att i särskilda undantagsfall bevilja frihet från bärande av uniform.

Två av de sakkunniga föreslog följande bestämmelser:

Värnpliktig, varom fråga är, må erhålla tillstånd att antingen fullgöra sin värnplikt på sätt sakkunnigmajoriteten föreslagit (såsom vapenfri värnpliktig i militärtjänst)

eller, därest samvetsbetänkligheterna avse varje tjänstgöring vid krigsmakten,

fullgöra sin värnplikt genom tjänstgöring vid statens järnvägar (såsom vapenfri värnpliktig i järnvägstjänst).

Föredragande departementschefen anförde:

I likhet med ett flertal av de i ärendet hörda myndigheterna anser även jag, att det av de sakkunnigas majoritet framlagda förslaget icke innebär en tillfredsställande lösning av den föreliggande frågan. Till stöd för denna min uppfattning torde jag endast behöva återropa de sakkunnigas egen utredning rörande de fall av värnpliktsvägran på grund av samvetsbetänkligheter, som förekommit under tiden efter utfärdandet av 1902 års cirkulär i ämnet. Denna utredning giver nämligen vid handen, att, även om den av de sakkunnigas majoritet föreslagna lagstiftningen varit gällande under nämnda tid, flertalet av de för värnpliktsvägran å dömda bestraffningarna likväl icke kunnat undvikas. Skall det viktiga humanitära syfte uppnås, som avses med en lagstiftning på förevarande område, är det icke tillfyllest att medgiva befrielse från egentlig vapentjänst, ej heller att, på sätt en av de sakkunniga föreslagit, därutöver i särskilda undantagsfull bevilja frihet från skyldigheten att bära uniform, utan torde man vara nödsakad att taga steget fullt ut och för sådana värnpliktiga, vilka på grund av verkliga samvetsbetänkligheter vägra fullgöra varje slag av militärtjänst, öppna en möjlighet att i stället för dem åliggande värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete utanför försvarsväsendets ram.

Så till vida finner jag mig alltså bära biträda det av reservanterna avgivna förslaget. Däremot kan jag, särskilt med hänsyn till vad järnvägsstyrelsen i ärendet anför, icke tillstyrka den av nämnda reservanter föreslagna bestämmelsen därom, att ifrågavarande tjänstgöring skall förläggas till statens järnvägar. I lagen synes det civila arbetets art icke bära närmare preciseras, utan torde det bära ankomma på Kungl. Maj:t att, efter verkställd ytterligare utredning, därom besluta och meddela erforderliga föreskrifter.

1920 års lag innehöll följande bestämmelser:

Värnpliktig, som hyser allvarliga, på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter, må,

a) därest hans samvetsbetänkligheter avse tjänstgöring med vapen, fullgöra sin värnplikt vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt

b) därest samvetsbetänkligheterna avse varje tjänstgöring vid krigsmakten, i stället för honom åliggande värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning.

1925 års lag innebar icke någon ändring i fråga om tjänstgöringens art.

Lagbestämmelserna i fråga hava ansetts innebära, att det civila arbetet skulle äga rum utom försvarsväsendet.

I en inom försvarsdepartementet upprättad promemoria, som låg till grund för proposition i ämnet till 1940 års riksdag, anfördes, att svårigheter av organisatorisk natur kunde väntas uppkomma att vid krigstillfälle placera ett större antal civilarbetare å verksamhetsområden utom försvarsväsendet. Vidare anfördes i promemorian i förevarande hänseende följande:

De nu antydda svårigheterna skulle till stor del bortfalla därest civilarbetarnas tjänstgöring kunde förläggas till försvarsväsendets område. Även inom detta förekommer ju civilt arbete i olika former och detsamma är ofta av den natur att dess fullgörande icke rimligen borde te sig stötande för ifrågavarande samvets-

ömma. Såsom exempel behöver endast nämnas arbete inom sjukvårds- och förplägnadsväsendena. Härigenom kunde militär personal frigöras för andra uppgifter. En regel om civilarbetarnas anlitande inom försvarsväsendet behövde ej vara ovillkorlig. Därest i det särskilda fallet större behov av deras arbetskraft skulle föreligga inom något område utanför försvarsväsendet, borde de kunna ställas till förfogande för sådan uppgift. Överhuvud har uppfattningen i hithörande frågor undergått en väsentlig förändring under trycket av världshändelserna. Det samvetsväng, som en tjänstgöring i civilt arbete vid krigsmakten likväl ännu kan tänkas innebära för vissa enskilda, måste dessa söka betrakta som en nödvändig uppoffring för det gemensamma väl.

Med hänsyn till det anförda synes den ifrågasatta lagändringen böra givas den innebörden, att civilarbetarnas tjänstgöring i såväl freds- som krigstid skall kunna innefatta civilt arbete även inom försvarsväsendets område, därest så anses påkallat. Skillnaden mellan civilarbetarnas och de s. k. vapenvägrarnas tjänstgöringsförhållanden blir därmed mindre påtaglig än den är enligt nuvarande lagstiftning. Kvar står dock, att civilarbetarna exempelvis icke skola behöva befatta sig med annat än rent civilt arbete, såsom förrådstjänst, förplägnadstjänst i depåer o. d., arbete i vissa försvarsväsendets verkstäder, vägarbeten m. m.

Departementschefen uttalade:

Då det ur statens synpunkt måste vara ett i högsta grad framträdande intresse, att tillgängliga arbetskrafter vid krigstillfälle kunna insättas där de bäst behövas, synes det erforderligt, att civilarbetarnas tjänstgöringsområde i ett sådant läge utvidgas i möjligaste mån. Uppenbart är vidare, att försvarsväsendet i krig har behov av civil arbetskraft i mycket avsevärd omfattning. Till följd av sin organisation torde också försvarsväsendet rent allmänt sett vara mera ägnat än civila verk att emottaga arbetare av ifrågavarande slag, vilka komma från spridda orter och för vilka alltså förläggning och utspisning måste anordnas.

Såsom exempel på lämpligt civilt arbete för de samvetsömma inom försvarsväsendet må utöver de i promemorian anförda nämnas arbeten å flygfält även vissa fortifikatoriska arbeten. Civilarbetarna böra, såsom framhållits i promemorian, vara befriade från skyldighet att bära militär tjänstedräkt.

Den sinnesriktning hos de samvetsömma, som ansetts förhindra dem att överhuvud verka inom försvarsväsendet — och som godtagits i den nu gällande lagen — synes i ett för samhället brydsamt läge icke böra tillmätas den betydelse, att andra hänsyn måste helt vika. Det torde icke vara obilligt att av här ifrågavarande samvetsömma kräva den eftergiften, att de under rådande förhållanden ställa sig till förfogande även för civilt arbete inom försvarsväsendet, då behov av deras arbetskraft där förefinnes.

Andra lagutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag, som i huvudsak innebar, att civilarbetare skulle kunna åläggas civilt arbete inom försvarsväsendet, men sade sig förutsätta att, i den mån man utan eftersättande av det allmännas intressen kunde taga hänsyn till samvetsbetänkligheter, riktade mot försvarsväsendet som sådant, så ock skulle ske.

Ifrågavarande lagrum, som ändrades i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, erhöll därefter följande lydelse:

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, må,

a) därest hans samvetsbetänkligheter avse allenast tjänstgöring med vapen, fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt,

b) därest samvetsbetänkligheterna avse varje slag av militär tjänstgöring, i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning.

Innan de sakkunniga gå att närmare redogöra för de resultat, som framgått av övervägandena om lämpligaste sättet att använda de till tjänstgöring inkallade samvetsömma, lämnas en redogörelse för hur denna tjänstgöring hittills varit anordnad.

Vapenvägrare hava fullgjort handräknings- eller expeditionstjänst såväl under fredstjänstgöring som under beredskap.

Civilarbetare hava före 1940 huvudsakligen sysselsatts hos följande myndigheter, nämligen vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen, Uppsala universitets skogsförvaltning och riksantikvarieämbetet.

Vid utväljandet av arbetsuppgifter för civilarbetarna har hänsyn tidigare tagits icke allenast till vad de kunde lämna sig för utan även därtill, att man ansett dem icke böra ifrågakomma för arbete av så att säga ordinarie art. Man har velat tillse, att deras arbete icke skolat beröva vederbörande fackföreningars medlemmar deras arbetstillfällen. Sålunda har exempelvis vattenfallsstyrelsen, som några år använde åtskilliga hundra civilarbetare årligen för reparationer av kraftledningar m. m., under senare år sysselsatt civilarbetare endast i två uppgifter, nämligen vid styrelsens impregneringsanstalt samt vid dess färgfabrik. Båda dessa institutioner, vilka använda även arbetskraft från allmänna marknaden, torde hava tillkommit huvudsakligen för att sysselsätta civilarbetare. Av samma skäl hava de skogsförvaltande institutionerna — domänstyrelsen och Uppsala universitet — sysselsatt civilarbetarna så gott som uteslutande med arbeten, som icke eller i vart fall först långt senare skulle kommit till utförande, därest ej civilarbetare utan kostnad för vederbörande institution ställts till förfogande, exempelvis vissa väg- och dikningsarbeten. Däremot har det först under nuvarande förhållanden, då brist på skogsarbetare föreligger, ansetts kunna ifrågakomma att använda civilarbetare för skogshuggningar. Vad riksantikvarieämbetet slutligen beträffar torde de arbeten, som för dess räkning kommit till utförande genom civilarbetare, utan tillgång till sådan arbetskraft icke kunnat komma till stånd.

Efter lagändringen 1940 har principen varit att tjänstgöring motsvarande fredstjänstgöring fullgjorts inom de fyra förutnämnda institutionerna under det att krigs-(beredskaps-)tjänstgöring fullgjorts inom försvarsväsendet eller vid vissa av skytteförbundens överstyrelse anordnade arbeten. De sistnämnda hava avsett reparationer och nybyggnad av skjutbanor. Arbetena inom försvarsväsendet hava avsett huvudsakligen uppröjnings- och byggnadsarbeten, arbeten å flygfält och övningsfält m. m. Orsaken till att denna skillnad i tjänstgöringshänseende gjorts är att söka däri, att inkallelserna till beredskapstjänstgöring skett med tillämpning av 1936 års V. L. §§ 28 mom. 1 och 36 mom. 2, vilka förutsatte att »rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver». I ett hundratal fall hava arbeten av ren fredskaraktär dock utförts i form av krigstjänstgöring. I dessa fall har fråga varit om personer, vilka

av olika anledningar av vederbörande militärbefäl ansetts icke önskvärda vid arbeten av militär natur. Arbetseffekten vid de av skogsförvaltande myndigheter under vissa år anordnade arbetena har på sina håll varit allenast hälften, i något fall ända ned till en fjärdedel av vad i vanlig ordning anställda yrkesarbetare presterat.

Till dels har den svaga arbetseffekten berott på, att den för ett effektivt arbete i regel nödvändiga sporen i att lönen står i förhållande till prestationen icke förefunnits. Än mer torde den hava berott på att dylika arbeten i enlighet med sin natur utförts av mindre arbetslag, som på grund av ekonomiska skäl ej kunnat förses med erforderligt arbetsbefäl. Försök med betingsarbete i den ordning att en viss extra fritid kunnat intjänas har åtminstone i den form, som lett till avkortning i den bestämda tjänstgöringstiden, mötts av invändning att detta strede mot själva principen för det sätt, på vilket denna utmätts för de samvetsömma. I mindre grad har den dåliga arbetseffekten gjort sig gällande vid de på senare tid anordnade arbetena, vilket förhållande torde sammanhänga därmed, att vid dessa arbeten sammanförts ett större antal samvetsömma, som kunnat erhålla ledning av arbetsbefäl. Arbetseffekten torde numera i genomsnitt kunna anses motsvara omkring två tredjedelar av vad som kunnat erhållas om arbetskraft från öppna marknaden kommit till användning. Två tredjedels arbetseffekt torde erfarenhetsmässigt motsvara, vad värnpliktiga i allmänhet prestera vid motsvarande arbeten, för vilka de icke erhållit yrkesutbildning. Även på senare tid hava bland de samvetsömma förekommit försök att undandraga sig fullgörande av ålagda uppgifter, i några fall i så allvarlig form att vederbörande myndighet måst föranstalta om åtal.

Gällande lagstiftning ger i sådant fall möjlighet för den myndighet, som givit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm, att återkalla detta. Denna utväg har endast ytterst sällan kommit till användning. Ehuru densamma är teoretiskt motiverad med att den, som vägrat att fullgöra det arbete han fått sig ålagt, förverkat det förtroende som visats honom, är det tydligen till skada för försvaret att en dylik person tvingas till militär tjänstgöring. Det slutliga resultatet torde i regel bliva allenast att vederbörande dömes för värnpliktsvägran i stället för arbetsvägran. Andra vägar måste sökas att komma till rätta med tredska.

De uppgifter, för vilka de samvetsömma hittills avsetts, hava helt visst varit nyttiga, men det torde icke kunna påstås, att de alla varit i nuvarande läge nödvändiga. Det har ansetts lämpligt att inkalla civilarbetarna för att icke ställa dem i alltför gynnsamt läge i förhållande till övriga värnpliktiga. Däremot hava inkallelserna icke tagit sikte på civilarbetarnas utbildning för deras uppgifter i krig. Detta sammanhänger såsom nämnts därmed, att dessa uppgifter icke äro bestämda. Närmast torde denna kategori vara avsedd att utgöra ett slags arbetsreserv.

En orsak till att civilarbetarnas uppgifter i krig icke närmare angivits och att de i enlighet därmed icke erhållit någon speciell utbildning torde vara, att

man på många håll ansett de samvetsömma icke vara användbara för mera krävande uppgifter och en dyrbar utbildning av dem därför icke försvarlig. Beträffande vissa samvetsömma är denna uppfattning säkerligen riktig. Åtskilliga samvetsömma hava under senare tid funnit anledning att revidera sin uppfattning i dessa frågor och hava anmält sig till vapenövning. Andra hava tagit initiativ, som visa en påtaglig vilja att erhålla utbildning för någon uppgift, där de i händelse av krig kunde vara till verklig nytta. Denna vilja synes värd att taga vara på.

I direktiven för de sakkunnigas arbete anföres:

Skillnaden mellan civilarbetares och vapenvägrares tjänstgöringsförhållanden är, sedan civilarbetarna efter den år 1940 företagna lagändringen kunna åläggas arbete inom försvarsväsendet, så obetydlig, att det kan ifrågasättas, om anledning finnes att bibehålla en ur andra synpunkter icke önskvärd åtskillnad mellan olika grader av samvetsömheter. Även om en dylik åtskillnad icke bibehålles, synes vid de samvetsömmas uttagning för viss utbildning eller tjänstgöring skäligen hänsyn kunna tagas till omständigheterna i de särskilda fallen.

De sakkunniga finna en i lag föreskriven uppdelning på olika kategorier samvetsömma med hänsyn till olika slag eller djup av samvetsömheter vara olämplig. Skall hänsyn tagas till alla variationer måste antalet kategorier bli mycket stort, i själva verket nästan lika stort som antalet samvetsömma. Härtill kommer att en dylik uppdelning även i enbart två kategorier, enligt vad erfarenheten visar, icke bliver definitiv. Ett icke obetydligt antal civilarbetare har på senare tid begärt att få fullgöra tjänst såsom vapenvägrare och omvänt. Att överföra en civilarbetare, som avsetts för tjänstgöring såsom brandman i en viktig befattning, till vapenvägrare, som har att fullgöra handräckning kan vara olämpligt, men det är icke heller tilltalande att vägra en sådan överflyttning om önskemålet härom dikteras av en vilja att så långt möjligt vara krigsmakten till nytta. Väsentligt större möjligheter till individuellt hänsynstagande givas genom att vid krigsplacering taga hänsyn till individuella förutsättningar och önskemål. Krigsplacering såsom sådan synes icke böra hindra att samvetsöm under fred eller beredskap åläggas annan uppgift, som faller inom ramen för hans ställning såsom samvetsöm. Den uppoffring det till äventyrs kan innebära för en såsom brandsoldat krigsplacerad samvetsöm att under fredsförhållanden utföra exempelvis handräckningstjänst vid ett truppförband synes vara så obetydlig i förhållande till den fördel krigsplaceringen innebär, att det rimligen synes kunna fordras av honom, att han underkastar sig den. Å andra sidan kan det i något fall befinnas lämpligt att i fred använda en i handräckningstjänst krigsplacerad samvetsöm för visst arbete utom krigsmakten. Av anförda skäl anse de sakkunniga, att i lag böra fastslås allenast vissa förhållanden, som skola föranleda en allmän undantagsställning. Formen för tjänstgöringen och arten därav böra däremot inom vida gränser regleras i administrativ ordning på sådant sätt, att största möjliga effektivitet förenas med den hänsyn till individuell övertygelse, som kan tagas utan att de gränser överskridas, som det allmännas intresse måste uppställa.

De uppgifter, i vilka samvetsömna krigsplaceras, böra, enligt de sakkunnigas mening, såvitt möjligt utmärkas därav:

att de äro ur samhällets synpunkt av den vikt att personal för ändamålet måste avses vid mobilisering;

att de icke lämpligen kunna utföras av kvinnor, till krigstjänst odugliga, över- eller underåriga;

att de, i motsats till militära uppgifter, för vilka fordras väpnad personal, äro icke endast indirekt utan direkt avsedda att hjälpa medmänniskor eller skydda egendom;

att de innebära minsta möjliga fördel i jämförelse med de uppgifter, för vilka övriga värnpliktiga avses; samt

att de äro av den art, att fredstjänstgöring och beredskapstjänst kunna anordnas såsom förberedelse för krigsuppgiften.

När det gäller att utvälja sådana uppgifter, som fylla de nu uppställda kraven, hava de sakkunniga i första hand stannat vid det till deras uppmärksamhet särskilt anbefallda allmänna luftskyddet. Såsom en naturlig uppgift för samvetsömna framstår vidare den militära sjukvården, i den mån den fullgöres utan vapen.

Beträffande först det *allmänna luftskyddet* äro luftskyddsmyndigheterna för erhållande av personal för dess behov i regel hänvisade att enligt luftskyddsföfogandelagen (svensk författningssamling nr 90/1938) 10 § uttaga män över 18 eller under 60 år, som icke äro krigstjänstskyldiga.

Denna begränsning innebär, sedan värnpliktsåldern numera omfattar män i åldern 20—47 år, att för det allmänna luftskyddet kan ifrågakomma, förutom kvinnor och s. k. kronvrak, allenast ynglingar i åldern 18—19 år samt män i åldern 48—60 år. En avsevärd inskränkning i möjligheterna till en god rekrytering av luftskyddet innebär den hänsyn, som måste tagas till kravet på att hemvärns- och lottapersonal ävensom personal tillhörande andra försvarsorganisationer icke uttagas till luftskyddstjänst. I vilken utsträckning den förnyade prövning av de från värnpliktstjänstgöring frikallades kroppsbekaffenhet, för vilken åtgärder för närvarande vidtagas, kan komma att medföra dessas inskrivning såsom värnpliktiga, varigenom luftskyddets möjligheter att tillgodose sitt personalbehov skulle ytterligare minskas, undan- drager sig ännu bedömande.

För industriluftskyddet avses huvudsakligen personal, som är sysselsatt inom vederbörande företag. På hemskyddets personal hava hittills icke kunnat ställas alltför stora krav på fysisk lämplighet för uppgiften. I vad gäller det allmänna luftskyddet hava däremot i detta hänseende måst ställas större fordringar, olika med hänsyn till arten av luftskyddets tjänstegrenar.

Dessa äro följande:

luftskyddets ledning, ordnings-, brand-, röjnings-, räddnings-, reparations-, gasskydds-, sjukvårds-, observations- och rapporttjänst.

Av dessa tjänstegrenar hava de sakkunniga ansett brandtjänsten utgöra lämpligaste uppgiften för samvetsömna, enär den synes bäst fylla de väsent-

ligaste av de krav, som enligt de sakkunnigas mening böra ställas på de upp-gifter, för vilka samvetsömna böra utbildas och avses. Den är nämligen ur samhällets synpunkt viktig, den kan ej lämpligen utföras av kvinnor eller icke krigstjänstdugliga samt — ej minst — den är av sådan art, att den icke torde fresta dem, som vilja undvika fara, att anmäla samvetsbetänkligheter. Härtill kommer att en brandman icke lär kunna utbildas på den tid, som står till buds, om vederbörande jämsides med denna utbildning skall full-göra sina vanliga arbetsuppgifter.

Kommunerna äro skyldiga att, i enlighet med planerna för luftskyddet, på anfordran av länsstyrelse eller eventuellt luftskyddschef, ställa kommunala kårer ävensom annan hos kommunen anställd personal till förfogande för luftskyddstjänst. Kommun är emellertid icke skyldig att för något slag av luftskyddstjänst tillhandahålla större personal än som, då luftskyddstillstånd inträdde, var anställd inom vederbörande kår eller annan mot luftskyddstjänsten svarande gren av kommunens förvaltning. Vid krigsfall måste de kommunala brandkårer, som i enlighet med denna skyldighet ställas till förfogande av kommunerna, mångdubblas för att kunna fylla de krav på luftskyddets brandväsen, som det moderna kriget ställer. För denna utsvällning har — med undantag för vissa civilarbetare, som i kommandoväg redan ställts till förfogande — måst avses förutnämnda kategorier, som äro disponibla för det allmänna luftskyddet. I själva verket äro dessa kategorier, i vad avser brandtjänsten, endast två: ynglingar i åldern 18 och 19 år samt män i åldern 48—60 år. Erfarenheterna hava visat, att de av denna personal sammansatta brandenheterna icke fylla de krav, som numera måste ställas på en luftskyddsbrandkår. Den äldre personalen kan på grund av sin mindre rörlighet användas endast i viss tjänst. Den yngre har, ehuru ur denna synpunkt mera lämpad, visat sig många gånger vara för vek för de hårda påfrestningar, brandtjänsten innebär. Härtill kommer beträffande båda kategorierna att den tid, som vid sidan av vederbörandes vanliga arbete kunnat stå till buds för utbildning, varit alltför knapp. Beträffande ynglingarna tillkommer att man — när dessa efter hand inträda i värnpliktsåldern och därmed lämna brandtjänsten — måste kontinuerligt låta nya grupper undergå utbildning utan att under annat än jämförelsevis kort tid kunna utnyttja därunder vunna färdigheter. Yrkesbrandmännen hava endast temporärt uppskov från krigstjänstgöring varför risk förefinnes, att de redan dessförinnan svaga luftskyddsbrandkårerna kunna komma att förlora yrkesbrandmännens stöd, då detta bäst behöves. Borgarbrandmännen hava icke ens temporärt uppskov.

De sakkunniga hava funnit det vara av största vikt, att de med avseende å brandskyddet i krig förefintliga bristerna täckas.

För att förvärva erfarenhet om de samvetsömmas användbarhet för brandtjänst samt för att i någon mån täcka ett vid Stockholms brandkår uppskommet behov av brandmanskap för luftskyddsändamål ställdes under 1941 i kommandoväg halftannat hundratal civilarbetare till överståthållarämbetets förfogande för 60 dagars försöksvis anordnad utbildning i brandtjänst. Kost-

naderna uppdelades mellan staten och Stockholms stad på det sätt att civilarbetarna av staten erhållit de förmåner, som under tjänstgöring tillkomma dem i deras egenskap av värnpliktiga (avlöning, familjebidrag, förläggning, utspisning och viss beklädnadsersättning) under det att kommunen hade att svara för själva utbildningen, alltså undervisningslokaler, materiel och instruktörer.

Efter avslutandet av den första kursen avgav brandchefen i Stockholm följande utlåtande:

De värnpliktiga ha underkastats samma övningsprogram, som tillämpas vid utbildning av nyantagna extra brandmän, med undantag av övning med hakstegar. De ha väl tillgodogjort sig undervisningen och utbildningen och ha vunnit god förtrogenhet med brandredskapens handhavande. Det må bland annat meddelas, att de erhållit en icke obetydlig färdighet att röra sig på stegar, ett förhållande, som med hänsyn till deras tidigare oerfarenhet om äntring på stegtopp och relativt höga levnadsålder (medelålder 32 år) vittnar om en god andlig vitalitet.

De värnpliktiga ge ett bestämt intryck av att kunna uthärda de med ett långvarigt eldsläckningsarbete förenade fysiska påfrestningarna.

I sitt personliga uppträdande ha de värnpliktiga visat påpasslighet, villighet och ett mönstergillt uppförande samt ha ådagalagt ett mycket stort intresse för de uppgifter, som mött dem i brandtjänsten.

I cirkulärskrivelse den 7 juli 1941 till länsstyrelserna anförde chefen för kommunikationsdepartementet, efter att hava lämnat en redogörelse för de i Stockholm anordnade kurserna, följande:

För stärkande av det kommunala brandförsvaret torde det vara lämpligt, att liknande kurser anordnas i andra städer och större samhällen i riket för civilarbetare bosatta i eller i närheten av vederbörande kommun. Därest kommunerna äro villiga att ikläda sig kostnaderna för undervisningslokaler, materiel och instruktörer kan från statens sida påräknas samma stöd, som enligt vad ovan anförts i nu förevarande hänseende givits åt Stockholms stad. Då civilarbetarna enligt gällande lagstiftning få användas till arbete endast för statens räkning bör utbildningen organiseras av statlig myndighet.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag anmoda länsstyrelsen att undersöka, huruvida sådana utbildningskurser, som i det föregående angivits, kunna och lämpligen böra anordnas inom länet. Sålunda bör undersökas om tillgången på reservbrandmän inom länet är tillfredsställande. Därest så icke är fallet, bör av vederbörande inskrivningsbefälhavare inhämtas, huruvida erforderligt antal civilarbetare kan ställas till förfogande för utbildning i brandtjänst. Kan så ske bör överenskommelse träffas med vederbörande kommun om anordnande av utbildningskurser vid dess brandkår på de villkor, som förut angivits beträffande de i Stockholm anordnade kurserna, varefter hos lantförsvarets kommandoexpedition bör begäras, att erforderligt antal civilarbetare måtte på angiven tid och plats ställas till länsstyrelsens förfogande för sextio dagars utbildning i brandtjänst.

De sakkunniga hava hos länsstyrelserna begärt upplysningar om, vilka åtgärder, som i anledning av skrivelsens innehåll vidtagits eller avsågos komma att vidtagas.

Av de inkomna svaren, vilka härjämte överlämnas, framgår att utbildningskurser anordnats och avslutats i Härnösand, Göteborg, Karlstad, Sundsvall

och Östersund samt att kurser pågå eller planeras i Borås, Eskilstuna, Falun, Gävle, Hälsingborg, Jönköping, Karlskoga, Katrineholm, Lidköping, Lund, Malmö, Mariestad, Norrköping, Nässjö, Skövde, Trelleborg, Trollhättan och Västerås.

Länsstyrelserna i Blekinge, Gotlands, Hallands, Kalmar, Kristianstads, Kronobergs, Norrbottens, Stockholms och Uppsala län hava meddelat, att utbildningskurser för samvetsömma icke anordnats eller planerats i anledning av chefens för kommunikationsdepartementet nyssnämnda skrivelse.

Endast länsstyrelserna i Stockholms och Uppsala län hava uppgivit anledningen härtill vara, att tillgången på reservbrandmän inom länet vore tillfredsställande. Inom Hallands och Norrbottens län synes behovet av hjälpbrandmän vara avsevärt, medan det däremot icke funnits tillgång på i eller i närheten av större städer eller samhällen bosatta civilarbetare. I Kronobergs, Kristianstads och Blekinge län har icke ansetts möjligt att med tillgängliga resurser anordna utbildning. I Gotlands län, där länsstyrelsen funnit det vara till fördel för luftskyddet, om kurser kunnat anordnas och där tillgång till civilarbetare jämväl förefunnits, har det ännu icke varit möjligt att med Visby stad, vars brandkår varit den enda som kunnat ifrågakomma, träffa överenskommelse om gäldandet av vissa kostnader. I Kalmar län torde anledningen till att kurser icke anordnats hava varit, att vissa av Kalmar stad framställda önskemål icke kunnat tillgodoses. Numera synas emellertid möjligheter föreligga att anordna brandkurser såväl i Kalmar som Västervik.

Det torde vara uppenbart att, med den skiftande sammansättningen av de samvetsömma, brandchefens i Stockholm här ovan återgivna utlåtande icke får fattas så, att alla samvetsömma skulle vara väl lämpade för brandtjänsten. Det kan förekomma och har jämväl förekommit enstaka fall, då samvetsömma tillhörande de s. k. Jehovas vittnen vägrat att fullgöra tjänst inom luftskyddet. Av större betydelse är att icke alla samvetsömma äro så fysiskt eller psykiskt utrustade att de kunna ifrågakomma för brandtjänst. Vid en viss brandkår kunde endast hälften av de inkallade fullfölja utbildningen. Brandchefens i Stockholm uttalande avsåg den grupp, som efter läkarundersökning befunnits duglig för ändamålet. Sådan läkarundersökning sker redan vid inskrivningarna. Av denna torde man kunna begagna sig, då det gäller nyinskrivna samvetsömmas uttagning för brandtjänst. Beträffande de samvetsömma, som redan fullgjort sin fredstjänstgöring och som avses för brandtjänst i form av beredskapstjänst, torde läkarundersökning böra föregå utbildningen.

Vapenvägrarna hava, såsom nämnts, hittills använts för handräckningsarbeten vid olika militära förband eller till expeditionstjänst. Behovet av personal för dessa uppgifter är så stort, att, för åtminstone handräckning, för linjetjänst avsedd personal måst avses i ej obetydlig utsträckning. Enligt vad de sakkunniga inhämtat hos vederbörande militära myndigheter, torde behovet av handräckningspersonal i framtiden komma att ytterligare ökas, beroende därpå, att kraven på kroppslig utrustning för linjetjänst minskats

och att därför ett mindre antal värnpliktiga stå till förfogande för handräckningstjänst. Enligt vad chefen för armén meddelat, medger utbildningsläget vid armén icke under avsevärd tid framåt någon specialutbildning av vapenvägrarna. Under sådana omständigheter synes någon anledning icke föreligga att göra ändring i sättet för de nu befintliga vapenvägrarnas användning. Fastmer synes lämpligt att tillgodose handräckningsbehovet genom att till sådan tjänst överföra de civilarbetare som icke lämpa sig till brandmän.

En dylik överföring innebär, att vederbörande blir skyldig att bära militär uniform. Av skäl, som de sakkunniga i annat sammanhang utvecklat, måste det anses rimligt att kräva detta, helst om han tillförsäkras att icke ens i krig behöva bära vapen. Med hänsyn till det av de sakkunniga uttalade önskemålet att största möjliga effektivitet förenas med den hänsyn till individuell övertygelse, som kan tagas, utan att de gränser överskridas, som det allmännas intresse måste uppställa, synes det emellertid lämpligt att de samvetsömma, som så önska, av vederbörande befälhavare beredes tillfälle att, där tjänstens beskaffenhet icke lägger hinder i vägen, på egen bekostnad bära civila kläder.

Hur stor procentsats de till brandtjänst olämpliga utgöra är givetvis svårt att uppskatta. Man torde emellertid nödgas räkna med, att minst 2 000 av de för närvarande till omkring 7 700 uppgående civilarbetarna icke böra ifrågakomma härtill. Övriga, således omkring 5 700, synas med undantag för omkring 250, till vilkas nyttiggörande de sakkunniga nedan återkomma, böra komma till användning i brandtjänsten eller i vart fall inom luftskyddet. Till belysande av personalbehovet må anföras, att enligt gällande luftskyddsplaner för brandskyddet i krig erfordras i runt tal följande antal hjälpbrandmän.

A-orter	5 300
B-orter	3 200
C-orter	3 500
D-orter	3 500
Summa	15 500

Häri ingå ej yrkesbrandmän och borgarbrandmän, ej heller personal avsedd för skogsbrand- eller industribrandskydd. För enbart de viktigaste luftskydds-orterna i landet, de s. k. A-orterna, erfordras utöver vad som för närvarande finnes ytterligare cirka 3 000 hjälpbrandmän, vilka synas böra erhålla utbildning snarast möjligt. Vidare synes återstoden av de för brandtjänst användbara civilarbetarna böra erhålla motsvarande utbildning och krigsplaceras vid mindre orters brandkårer eller utgöra en reserv, som vid behov kan dirigeras till svårt utsatta platser såsom stöd åt de lokala brandkårerna. För den händelse rörliga luftskyddsformationer, bestående av personal tillhörande olika luftskyddets tjänstegrenar, komma att organiseras, kan ur denna reserv av utbildade brandmän hämtas en stomme till sådana formationer.

Vid den tid, då luftskyddet i landet organiserades och de samvetsömma enligt gällande bestämmelser icke fingo inkallas, uppmanades luftskyddsmyndigheterna helt naturligt att vid uttagande av personal såvitt möjligt taga

civilarbetare i anspråk. För åtskilliga av de uppgifter, för vilka dessa avsetts, torde, i motsats till vad fallet är beträffande brandtjänsten, personal ur andra åldersgrupper kunna användas. Den utbildning den hittills uttagna personalen erhållit, har utan tvivel sitt värde för en blivande hjälpbrandman och synes i regel icke böra hindra uttagning till sådan tjänst. I vissa undantagsfall, då vederbörande är särskilt kvalificerad för sin post och hans tjänst bedömes vara lika viktig som brandtjänsten, synes dock möjlighet till undantag böra göras. I sådana fall bör luftskyddschefen i orten göra framställning om vederbörandes krigsplacering i viss speciell uppgift inom luftskyddet. Bedömandet av dessa frågor synes böra överlämnas till luftskyddsinspektionen, som för sådant fall bör kunna meddela inskrivningschef, att viss samvetsöm icke får tagas i anspråk för annan tjänst än den, för vilken han sålunda avsetts.

Det närmaste målet har nyss angivits vara utbildning av 3 000 hjälpbrandmän. För att giva dessa brandmän de färdigheter, som kunna göra dem någorlunda dugliga för deras uppgift, torde den till försökskurserna anslagna tiden, 60 dagar, vara väl avvägd. Denna tid torde, enligt den mening de sakkunniga bildat sig efter samråd med sakkunniga på området, böra disponeras enligt i huvudsak följande program:

Ä m n e	Antal timmar	
	Teori	Praktik
1. Brandväsendets organisation.....	2	—
2. Materielkännedom.....	16	30
3. Eldsläckningslära.....	10	30
4. Rökskydd.....	8	20
5. Ambulans- och räddningstjänst.....	4	13
6. Säkerhetstjänst.....	1	3
7. Luftskydd.....	3	10
8. Pump- och motorlära.....	10	35
9. Brandsignalanläggningar.....	2	6
10. Gymnastik.....	1	48
11. Grupp- och tillämpningsövningar, med den tyngre materielen.....	—	76
	57	271
Summa	328	

Övrig tid användes till handräckning, materielvård m. m.

Ett starkt önskemål är emellertid, att hjälpbrandmännen erhålla icke allenast denna utbildning utan även tillfälle att under någon tid tjänstgöra såsom brandmän. Under den del av tjänstgöringen, som icke åtgår för larmberedskap böra hjälpbrandmännen erhålla den utbildning i sjukvård samt i röjnings- och räddningstjänst, som kan medhinnas. I och för sig vore det önskvärt, om den praktiska tjänstgöringen kunde anordnas i omedelbar anslutning till utbildningen. Med hänsyn till önskemålet att det angivna antalet utbildade hjälpbrandmän, i första hand 3 000, snabbt fylles synes det emellertid lämpligt att låta utbildningskurserna pågå i följd efter varandra utan omedelbart

samband med den efterföljande tjänstgöringen. Utbildningskurserna böra förläggas till och anordnas av de fasta brandkårerna i riket och bedrivs i huvudsak på statens bekostnad. Sålunda böra de samvetsömna erhålla samma förmåner som övriga värnpliktiga. Extra befäl, övningslokaler, materiel och personlig brandmannautrustning synas böra ställas till förfogande av den kommun, vid vars brandkår utbildningen sker. Vid de försöksvis anordnade kurserna hava kommunerna efter överenskommelse i varje särskilt fall åtagit sig att svara för sistnämnda kostnader, men hava såsom villkor härför i regel uppställt, att de utbildade brandmännen eller viss del av dem skulle krigsplaceras vid vederbörande kommuns brandkår. Det synes vara ett starkt önskemål, att krigsplacering kan ske, utan att dylika hänsyn behöva tagas. För sådant fall kan uppenbarligen fråga om ersättning till kommunerna uppkomma.

Det antal man, som för närvarande samtidigt kan erhålla utbildning framgår av följande tablå, till grund för vilken ligger av luftskyddsinspektionen från vederbörande brandchefer inhämtade uppgifter.

Stockholm	60	Sundsvall	18
Göteborg	32	Härnösand	15
Malmö	30	Jönköping	30
Norrköping	40	Östersund	30
Hälsingborg	20	Karlstad	40
Borås	33	Umeå	15
Gävle	25	Luleå	15
Uppsala	20		
			Summa 423

Såsom av tidigare lämnade uppgifter om pågående eller planerade kurser framgår, förefinnas härutöver vissa möjligheter att, åtminstone tillfälligt, öka utbildningskapaciteten.

Med fem tvåmånaderskurser skulle sålunda inom loppet av ett år kunna utbildas åtminstone 2,100 hjälpbrandmän.

En utväg att öka utbildningskapaciteten är att sommartiden till de större städerna förlägga kurser med större deltagarantal och befäl från dessa städers brandkårer, eventuellt till militärtjänst inkallat brandbefäl från andra orter. Statens luftskyddsinspektion har sin uppmärksamhet riktad på denna fråga och torde, om de sakkunnigas förslag i huvudsak blir godtaget, komma att göra för ordnande av dylika kurser erforderliga framställningar till Kungl. Maj:t. Statens brandskolas organisation torde, enligt vad de sakkunniga inhämtat, icke medgiva ordnande av kurser i brandtjänst för andra än brandbefäl. Att taga ställning till huruvida denna skola, som helt nyligen trätt i verksamhet, på sätt ett antal länsstyrelser ifrågasatt, framdeles kan givas en sådan utbildningskapacitet, att den kan omhänderhava utbildningen i brandtjänst av vapenfria värnpliktiga, torde falla utom de sakkunnigas uppdrag.

Oberoende av utbildningen synes, såsom nämnts, tillfälle till övning böra givas hjälpbrandmännen. Övningen i brandtjänst synes böra förenas med utbildning i vissa andra luftskyddets tjänstegrenar, främst sjukvårds- och røj-

ningstjänst. Särskilt är det önskvärt, att hjälpbrandmännen bibringas färdighet i min- och projektilröjning. Denna övning, som såvitt möjligt bör fullgöras i form av beredskapstjänst vid den brandkår, för vilken vederbörande avses i krig, lärer, om icke kraven på luftskyddets beredskap skärpas, böra förläggas till tiden 1 maj—15 september. Under sommarmånaderna torde, även under fredliga förhållanden, brandkårerna i allmänhet vara i behov av förstärkning beroende dels på semesterledighet för den ordinarie personalen, dels ock på större antal utryckningar, föranledda bland annat av skogs- och ljungränder. Hjälpbrandmännens utbildning och tjänstgöring torde böra stå under luftskyddsinspektionens överinseende. Åt denna torde även uppdragas att efter samråd med vederbörande militära myndigheter träffa för utbildning och tjänstgöring erforderliga överenskommelser och anstalter.

Sedan hela antalet till brandtjänst dugliga civilarbetare såväl erhållit första utbildning av 60 dagar som fullgjort viss praktisk tjänstgöring samt med hänsyn till krigsbehovet fördelats på olika brandkårer enligt grunder, som torde böra angivas av luftskyddsinspektionen, torde hjälpbrandmännen — så länge förstärkt försvarsberedskap uppehålls — böra alltefter behovet inkallas till tjänstgöring vid respektive brandkårer.

Hinder synes emellertid icke böra möta att, oavsett krigsplaceringen såsom brandman, under tider, då förstärkt försvarsberedskap uppehålls men luftskyddet icke fordrar, att dess personal är inkallad, utnyttja civilarbetarnas arbetskraft för annat ändamål, exempelvis handräckningstjänst vid militära förband.

Ett genomförande av de sakkunnigas förslag kommer tydligen att medföra, att samvetsömma värnpliktiga icke kunna ifrågakomma för att tillgodose behov av arbetskraft i krig vid de institutioner där samvetsömma civilarbetare hittills fullgjort sin fredstjänstgöring, nämligen vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen, Uppsala universitets skogsförvaltning och riksantikvarieämbetet. I ett fall synes emellertid ett undantag böra göras. Vattenfallsstyrelsen har för sin i krig organiserade reparationsberedskap behov av omkring 250 specialutbildade arbetare. Denna reparationsberedskap avses kunna snabbt ingripa för att reparera genom flyganfall förstörda eller skadade kraftledningingar m. m. I vidsträckt mening är detta en luftskyddsuppgift och en synnerligen viktig sådan. Genom sin tjänstgöring hos vattenfallsstyrelsen hava åtskilliga samvetsömma förvärvat erfarenheter, som styrelsen anser göra dem särskilt ägnade att användas för reparationstjänst. De borde dock, enligt vad styrelsen meddelar, erhålla viss specialutbildning, som under en tid av en månad skulle anordnas av styrelsen.

På anförda skäl förorda de sakkunniga att 250 samvetsömma värnpliktiga, vilka fullgjort fredstjänstgöring vid av vattenfallsstyrelsen anordnade arbeten, ställas till styrelsens förfogande, till en början för utbildning och sedermera för att av styrelsen disponeras för dess reparationsberedskap.

Beträffande de *kommande årsklasserna samvetsömma* gör sig uppenbarligen det allmänna luftskyddets krav på arbetskraft gällande i lika mån som

i fråga om de tidigare inkallade årsklasserna. Men liksom när det gäller de sistnämnda de militära behoven enligt de sakkunnigas förslag lämnats ett tillfälle att konkurrera med det civila intresset, i det alltfört det hittills till handräckningstjänst inkallade manskapet skulle kvarbliva i denna uppgift, anse de sakkunniga, att, därest en för de samvetsömma särskilt lämpad uppgift inom försvarsväsendet erbjuder sig, en sådan uppgift bör tillåtas att, i fråga om nu förevarande årsklasser, konkurrera med luftskyddet. Handräckningstjänsten, hur betydelsefull den än må vara, synes knappast framstå som bärare av ett sådant intresse när det gäller nytillkomna och ännu ej utbildade kategorier värnpliktiga. Däremot hava de sakkunniga, såsom tidigare omnämnts, i den *militära sjukvården* funnit en uppgift, som väl torde kunna sägas böra för framtiden tillåtas konkurrera med luftskyddet om den ifrågavarande arbetskraften.

Representanter för den militära sjukvården hava icke underlåtit att för de sakkunniga framhålla, att de senaste årens utveckling visar, att så gott som all sjukvårdspersonal måste vara beväpnad. Sålunda har påvisats, att sjukbärare och sjukvårdsformationer icke endast vid eller i omedelbar närhet av fronten utan även långt bakom densamma måste kunna skydda såväl sig själva som de dem anförtrodda sårade mot överraskande anfall från exempelvis luftlandsatta trupper.

Mot invändningen att detta icke behövde hindra, att exempelvis vissa bårslag eller viss man inom varje bårslag på stridsfältet men framför allt bakom detta borde kunna vara obeväpnad på egen risk, har genmälts, att de sårades intresse av skydd mot marodörer icke tillåter de militära sjukvårdsmyndigheterna att taga ett sådant ansvar. Olika slag av invändningar hava mött förslag om de samvetsömmas utbildning till sjukvårdare vid krigs- och beredskapssjukhus bakom fronten, för sjukhuståg, badplutoner, avlusningsanstalter m. fl. liknande uppgifter. Den enda uppgift inom den militära sjukvårdens ram, som av vederbörande myndigheter ansetts kunna ifrågakomma, är för rådstjänsten.

Däremot har chefen för armén, i anledning av till chefen för försvarsstaben ställd förfrågan, meddelat att samvetsömma värnpliktiga kunde, under förutsättning att de bära uniform, i viss utsträckning användas inom den militära organisationen i, förutom egentlig handräckningstjänst, jämväl bland annat sjukvårdstjänst. I fred skulle tjänstgöringen fullgöras å de militära sjukhusen eller sjukstugorna, i krig vid mobiliseringsdepåernas sjukhus eller sjukstugor samt vid krigs- och beredskapssjukhus. Användning av samvetsömma i sjukbärförband eller liknande befattningar borde däremot icke förekomma. Utöver angivna uppgifter av sjukvårdskaraktär har chefen för armén vidare meddelat, att samvetsömma syntes kunna i viss omfattning tjänstgöra i krig vid häst- och hästfordonsdepåer, vid tygstationer och tygverkstäder samt i yrkesbefattningar vid depåerna. Erforderlig utbildning kunde inom den militära organisationens ram bibringas de samvetsömma.

De sakkunniga hava icke kunnat undgå att få det intrycket, att de militära

sjukvårdsmyndigheternas principiella motstånd mot tanken att använda de samvetsömma för andra sjukvårdsuppgifter än förrådstjänst bottna icke allenast i ett militärt krav på att all sjukvårdspersonal skall vara beväpnad — så är ju ingalunda fallet med åtskillig annan sjukvårdspersonal — utan fastmer i en viss misstro mot de samvetsömma värnpliktigas moraliska och intellektuella egenskaper. Det är helt naturligt, att vederbörande myndigheter av omtanke om sitt verksamhetsfält icke vilja utsätta sig för att få en sämre personal i stället för en bättre, helst som det moderna krigets erfarenheter lära giva vid handen, att kraven på sjukvårdspersonalens egenskaper och utbildning måste ställas väsentligt högre, än vad tidigare stundom torde hava varit fallet, framför allt vid stridande förband.

Såsom i ett annat sammanhang utvecklats har ett antal samvetsömma genom sitt uppträdande och sin livsföring givit anledning till berättigad misstro. Enligt de sakkunnigas mening gäller detta endast en minoritet. De allra flesta lära just genom sin religiösa inställning väl ägna sig för den uppgift i människokärlekens tjänst, sjukvården har. Förutom för handräknings- och expeditionstjänst böra de näppeligen användas för annan verksamhet inom krigsmakten än sjukvården. Användas de i denna, blir följderna, att motsvarande antal för stridsuppgifter användbara värnpliktiga kunna avses för dylika uppgifter. I detta sammanhang är att märka att, enligt uppgifter, som lämnats de sakkunniga av prästmän, som haft att verkställa förhör med samvetsömma, ett avsevärt antal av de nuvarande civilarbetarna med glädje skulle fullgöra vapenfria uppgifter inom den militära sjukvården, om tillfälle därtill bereddes dem.

Enligt de sakkunnigas mening böra de samvetsömma värnpliktiga, som hädanefter vid inskrivningen uttrycka önskemål om tjänstgöring inom den militära sjukvårdstjänsten, tilldelas trängen i sjukvårdstjänst, dock icke i större omfattning än som betingas av de sjukvårdsuppgifters behov, som kunna fullgöras av obehäpnad personal. De samvetsömma värnpliktiga, som tilldelas trängen i sjukvårdstjänst, böra erhålla samma utbildning som övriga värnpliktiga tillhörande detta truppslag utom vapentjänst. Under den tid, varmed utbildningstiden härigenom skulle förkortas, under den s. k. tilläggs-tiden ävensom under repetitions- och efterutbildningsövning, böra dessa värnpliktiga tjänstgöra såsom sjukvårdare vid militära eller civila sjukhus. Krigsplacering bör ske på sätt, vartill utbildningen giver anledning. Genom att till militär sjukvårdstjänst icke skulle uttagas andra samvetsömma än de, som uttryckt önskemål därom, synes kunna ernås, att sjukvårdsformationerna besparas de svårigheter, som eljest i enstaka fall kunde tänkas uppkomma vid fall av uniformsvägran eller dylikt.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga fästa uppmärksamheten på önskvärdheten av att vid inskrivningarna i största möjliga utsträckning hänsyn tages till dem, som hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning men som finna sig av sitt samvete oförhindrade att likväl fullgöra denna, därest de uttagas till trängen i sjukvårdstjänst. Ett sådant hän-

synstagande synes väl stå i överensstämmelse med föreskriften i 6 § gällande värnpliktslag, att, där så kan ske, hänsyn skall tagas till den värnpliktiges önskemål. Denna väg att minska antalet nyinskrivna samvetsömma synes icke hava beaktats i gällande inskrivningsförfattningar. Det synes lämpligt att, exempelvis i inskrivningsinstruktionen, föreskriva att värnpliktig, som anmäler samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning och därom ingiver skriftlig utredning, skall tillfrågas, huruvida han vidhåller sin ansökan om vapenfri tjänst, därest han i vanlig ordning tilldelas trängen i sjukvårdstjänst.

Samtliga hädanefter inskrivna samvetsömma, som icke uttrycka önskemål om militär sjukvårdstjänst, böra uttagas till luftskyddstjänst och avses huvudsakligen för brandtjänst. De till luftskyddstjänst uttagna böra erhålla utbildning i brandtjänst vid yrkesbrandkår under en tid av 120 dagar, varunder viss grundläggande utbildning jämväl i röjnings- och räddningstjänst, företrädesvis min- och projektilröjning, samt någon kunskap i sjukvård bör bibringas dem. Därefter böra de i regel under 360 dagar tjänstgöra såsom brandmän vid antingen den brandkår, där de utbildats, eller vid annan brandkår, där behov av förstärkning uppstått. Efter genomgången utbildning och tjänstgöring i en följd böra de krigsplaceras antingen vid brandkår eller vid viss centralt organiserad luftskyddsformation och där fullgöra repetitions- och efterutbildningsövningar. De till luftskyddstjänst uttagna samvetsömma, vilka visa sig icke kunna tillgodogöra sig utbildningen till brandmän, synas böra överföras till handräckningstjänst vid något armén tillhörigt truppförband. Vid bedömandet av hur många samvetsömma, som böra fullgöra tjänstgöringen om 360 dagar vid brandkår, måste hänsyn tagas till att antalet icke blir större, än att samtliga kunna beredas fullvärdiga arbetsuppgifter. Skulle svårigheter härvidlag komma att uppstå, synes det för brandtjänst lämpliga överskottet, efter utbildningen om 120 dagar, kunna fullgöra fredstjänstgöringen i övrigt, utom repetitions- och efterutbildningsövningar, i handräckningstjänst men ändock bibehålla krigsplacering i brandtjänst. Av förslaget föranledda kostnader synas, på sätt beträffande utbildningen av redan befintliga civilarbetare angivits, böra i huvudsak täckas med statsmedel. Med hänsyn till att brandkårerna i allmänhet äro kommunala inrättningar, föreslå de sakkunniga ett uttryckligt stadgande om, att vapenfria värnpliktiga må användas även för kommuns räkning.

Genom den föreslagna anordningen av de för brandtjänst avsedda samvetsömmas utbildning och tjänstgöring skulle brandkårerna erhålla en väsentlig ökning av sin slagkraft i krig. Vidare skulle vinnas en avsevärd förstärkning av brandskyddet på de platser, där fredstjänstgöringen fullgöres. Men även efter det denna är avslutad, skulle brandskyddet i fred vinna avsevärt i styrka. De utbildade brandmännen synas nämligen i viss utsträckning kunna komma till användning vid organiserandet av de av icke yrkesmän sammansatta brandkårer, som utgöra det enda brandskyddet i åtskilliga kommuner i Sverige. Enligt vad brandförvarsutredningen under hand meddelat, torde möjlig-

heterna att för brandskyddet i fred tillgodogöra sig de utbildade samvetsömma brandmännen komma att ökas, därest statsmakterna biträda nämnda utrednings förslag till ny brandlagstiftning. Brandförvarsutredningen har funnit de sakkunnigas förslag ägnat att underlätta genomförandet av en av utredningen såsom erforderlig ansedd förstärkning av brandförsvaret i riket.

De sakkunniga hava berett överståthållarämbetet och länsstyrelserna tillfälle att framföra de synpunkter eller önskemål, vartill ett av de sakkunniga framlagt, preliminärt förslag till brand- och annan luftskyddsutbildning av kommande årsklasser samvetsömma kunde föranleda. Enligt det preliminära förslaget, som i övrigt i huvudsak överensstämmer med det nu framlagda, förutsattes att vederbörande kommuner skulle åtaga sig de med själva utbildningen förenade kostnaderna. En förutsättning angavs även vara att förläggningslokaler funnos vid brandkårerna. Härjämte hade de sakkunniga anhållit, att ämbetet och länsstyrelserna måtte meddela de sakkunniga vilka möjligheter, som kunde föreligga att genomföra förslaget.

Överståthållarämbetet, som av Konungens befallningshavande har mest vidsträckt erfarenhet av samvetsömma värnpliktigas användning i brandtjänst, har tillstyrkt förslaget, enär enligt ämbetets mening därigenom för krigsbehov syntes kunna skapas en reserv av brandmän med fullgod utbildning samtidigt som en lämplig form för civilarbetarnas sysselsättning åstadkommes. Ämbetet har framhållit det önskvärda i att, på sätt av de sakkunniga föreslagits, de samvetsömma erhålla utbildning även i vissa brandväsendet närliggande grenar av luftskyddet, främst i sjukvårds- och röjningstjänst. För närvarande kunde plats beredas för 16, i början av 1943 24 och sedermera omkring 45 man.

Länsstyrelsen i *Stockholms län* har funnit de sakkunnigas förslag synnerligen beaktansvärt. Behov av ytterligare brandpersonal föreläge emellertid icke. Förläggningssutrymme saknades vid Södertälje brandkår, den enda, som inom länet kunde ifrågakomma för ifrågasatt utbildning. För länets del förordade länsstyrelsen därför central utbildning av de samvetsömma och funne tanken på deras inordnande i centralt organiserade luftskyddsformationer vara förtjänt att övervägas.

Av utredning, som verkställdes av länsstyrelsen i *Uppsala län*, framgår, att endast brandkåren i Uppsala inom länet torde kunna ifrågakomma för anordnande av den ifrågasatta utbildningen. Luftskyddschefen i denna stad har funnit, att det skulle vara till utomordentligt god hjälp för det allmänna luftskyddet, om samvetsömma kunde tagas i anspråk för luftskyddstjänst. Brandchefen i staden har funnit förslaget värt det största beaktande. Utbildningsmöjligheterna vid brandkåren i Uppsala medgäve åstadkommande av en god brandmannautbildning. Förläggningssmöjligheter saknades emellertid för närvarande.

Länsstyrelsen i *Södermanlands län* har åberopat yttranden av brandkonsulenten i länet samt av brandchefen i Eskilstuna. Brandkonsulenten har funnit alla skäl tala för att de sakkunnigas förslag genomfördes. För länets

del medgåvo dock förläggingsmöjligheterna för närvarande endast, att utbildning om 120 dagar samt repetitions- och efterutbildningsövning förlades dit. Sådan tjänstgöring kunde i Katrineholm anordnas för ett tjugotal. I en framtid kunde möjligen 4 samvetsömma fullgöra jämväl 360 dagars tjänstgöring vid brandkåren i Katrineholm. Brandchefen i Eskilstuna har meddelat, att 20 man kunde mottagas därstädes under tiden april—oktober.

Länsstyrelsen i *Östergötlands län* har funnit, att det skulle vara av största betydelse för brandkårerna i såväl Linköping som Norrköping att under hela året hava tillgång till civilarbetare. Även från andra samhällen inom länet hade behov därav anmälts. Förhållandena medgåvo förläggning under hela året vid brandkåren i Norrköping av 8—12 man samt, under förutsättning att en för närvarande disponerad barack jämväl i fortsättningen finge användas, ytterligare 40 man. Vid själva brandkåren kunde under 120 dagar 40 man förläggas. I Linköping funnos icke förläggingsmöjligheter.

Enligt vad länsstyrelsen i *Jönköpings län* i sitt yttrande meddelat, är behovet av förstärkning vid mobilisering av ordsbrandkårerna inom länet trängande. Det vore synnerligen önskvärt, om brandtjänstutbildade samvetsömma kunde ifrågakomma för ändamålet. Av yttrande från brandchefen i Jönköping framgår, att 12—18 man kunna mottagas vid stadens brandkår för längre tjänstgöring. Brandchefen har funnit, att det skulle vara synnerligen lyckligt, om frågan om de samvetsömmas tjänstgöring kunde ordnas på föreslaget sätt. I Nässjö kan, enligt vad brandchefen i staden meddelar, utbildas 20 man åt gången, under förutsättning att förläggingsmöjligheter ordnas. Enligt länsstyrelsens mening kunde ifrågasatt utbildningstjänstgöring genomföras fullt tillfredsställande vid Jönköpings och Nässjö brandkårer. Med hänsyn till att brandkåren i Eksjö saknade verkstad, syntes det tvivelaktigt, om de värnpliktiga kunde beredas sysselsättning i nöjaktig omfattning. I allt fall borde Eksjö brandkår ifrågakomma först i tredje hand och för högst 10 man.

Av yttrande från länsstyrelsen i *Kronobergs län* framgår, att behovet av samvetsömma brandmän vore avsevärt men att länet saknade möjligheter att anordna utbildning.

I Kalmar och Västervik kunna, enligt vad länsstyrelsen i *Kalmar län* meddelat, årligen anordnas 120 dagars kurser, i Kalmar 2 för vardera 25 man och i Västervik 3 för 8 man i varje kurs. Brandstyrelsen i Kalmar har förklarat sig förutsätta att staden hålles skadeslös för de kostnader som kunna föranledas av utbildningen av de samvetsömma, som icke krigsplaceras vid stadens brandkår. Luftskyddschefen i Västervik anser, att staten bör bekosta de samvetsömmas personliga brandmannautrustning.

Länsstyrelsen i *Gotlands län* har funnit den föreslagna anordningen av vissa civilarbetares tjänstgöring icke kunna, åtminstone i sin helhet, realiserars för Gotlands del. Av en överlämnad skrivelse från drätselkammaren i Visby framgår, att förläggingslokaler för brandmanskap ej funnos på Gotland, att kammaren ej funne anledning föreligga för Visby stad att ikläda sig några kostnader för materiel eller instruktörer men att, därest utbildningstiden

avsevärt förkortades och de värnpliktiga uppdelades på avdelningar om förslagsvis sex man, sådana kunde övas vid Visby brandkår, sedan pågående ombyggnad av brandstationen avslutats.

Länsstyrelsen i *Blekinge län*, som förklarar sig icke hava något i princip att erinra mot förslaget, har anmält, att utbildning inom länet icke torde kunna ske, när dess enda yrkesbrandkår, Karlskronas, saknade möjligheter till förläggning av personal utöver den ordinarie. Länsstyrelsen har överlämnat yttranden i ämnet från luftskydds- och brandchefer samt brandstyrelser inom länet. Av dessa framgår att behovet av hjälpbrandmän är mycket stort och att förslaget om dess täckande på föreslaget sätt vore en god lösning. Brandstyrelsens i Karlskrona yttrande, som innebär, att kurs i brandtjänst för civilarbetare icke bör anordnas, synes betingat av att brandstyrelsen hyst den uppfattningen, att endast ett antal av 4 inom staden bosatta samvetsömma kunnat ifrågakomma. Brandchefen i Karlskrona, som uppgivit att tillgången på reservbrandmän inom staden är mycket knapp, har avstyrkt förslaget, när detsamma skulle innebära att samvetsömma värnpliktiga vid sökande av befattningar såsom yrkesbrandmän kunde uppvisa sådana meriter, som andra värnpliktiga ej ens på egen bekostnad kunde förskaffa sig.

Länsstyrelsen i *Kristianstads län* har överlämnat ett yttrande från Skånska brandkårsförbundets arbetsutskott och förklarar sig dela en däri uttalad uppfattning, att något verkligt behov av den ifrågasatta utbildningen ej kunde anses föreligga. I arbetsutskottets utlåtande uttalas, att de samvetsömma värnpliktiga, enligt dess mening, icke komme att gynnsamt inverka på andan inom brandkårerna och ej vore önskvärda inom brandväsendet. Brandchefen i Kristianstad däremot har i ett likaledes av länsstyrelsen överlämnat utlåtande funnit det otvivelaktigt, att ett genomförande av de sakkunnigas förslag i hög grad skulle främja berörda kommuners brandskydd såväl i fred som krig. Ett tillskott av samvetsömma brandmän vore synnerligen välbehövt för staden Kristianstads del. Utbildning men ej förläggning kunde årligen anordnas för 8 man. Förläggning borde med lätthet kunna anordnas i militärkasern eller förhyrd lokal. Länsstyrelsen har, ehuru den befarat vissa olägenheter av att använda samvetsömma i brandförsvarets tjänst, tillstyrkt de sakkunnigas förslag.

Länsstyrelsen i *Malmöhus län* har såsom eget yttrande åberopat en av försvarsassistenten i länet upprättad promemoria. Av denna framgår att samvetsömma anses lämpliga för utbildning i brand-, röjnings- och räddningstjänst. Utbildning kunde årligen anordnas vid följande brandkårer, nämligen i Malmö för 20, i Hälsingborg för 12, i Lund för 6 och i Trelleborg för 5 man. 30 man kunde i Malmö beredas utbildning i röjnings- och räddningstjänst. I promemorian uttalas att förläggning av de samvetsömma å brandstation icke syntes påkallat av utbildningshänsyn.

Länsstyrelsen i *Hallands län*, som anmält, att behovet av utbildade hjälpbrandmän inom länet vore så stort, att det icke kunde täckas med samvets-

ömman enbart från länet, har uppgivit att Halmstads brandkår årligen kunde utbilda och förlägga 4 à 5 samvetsömman.

Länsstyrelsen i *Göteborgs och Bohus län* har såsom yttrande överlämnat skrivelser från berörda myndigheter inom länet. Därav framgår att vid Göteborgs brandkår årligen kunna mottagas 40 samvetsömman samt för utbildning och repetitionsövning jämväl 40. Vid Uddevalla brandkår kunna 12 samvetsömman mottagas. Den föreslagna anordningen av utbildningen har av brandstyrelsen i Uddevalla bedömts vara önskvärd och av behovet påkallad. Brandstyrelsen i Mölndal har funnit förslaget ägnat att i avsevärd grad afhjälpa föreliggande svårigheter att fylla stadens behov av hjälpbrandmän. Fredsutbildning kunde under vissa förutsättningar anordnas vid Mölndals brandkår för 5—6 man årligen.

Länsstyrelsen i *Älvsborgs län* har åberopat yttranden från brandstyrelserna i Borås och Trollhättan. Den förstnämnda styrelsen, som framhållit svårigheterna att bland icke värnpliktiga finna till hjälpbrandmän fullt lämpliga personer, har funnit ett förverkligande av de sakkunnigas förslag ägnat att i hög grad stärka landets brandförsvar. Utbildning kunde i Borås ordnas för 30 och förläggning för 10 samvetsömman. Brandstyrelsen i Trollhättan, som framhållit vikten av, att denna stad med hänsyn till dit förlagda livsviktiga anläggningar erhöles ett effektivt brandförsvar, har funnit förslagens genomförande synnerligen önskvärdt. 30 samvetsömman kunde samtidigt utbildas. Däremot kunde förläggning icke anordnas av brandkåren.

Länsstyrelsen i *Skaraborgs län* har funnit de sakkunnigas förslag lämpligt och ändamålsenligt. Utbildning kunde anordnas i Skövde för 4, i Lidköping för 10, i Skara för 4 och i Mariestad för 4—6 man. Endast i Skövde kunde förläggning anordnas inom brandstationen. I de övriga städerna torde emellertid andra lokaler kunna erhållas för ändamålet.

Länsstyrelsen i *Värmlands län* har funnit det önskvärdt och behövt, att samvetsömman utbildas för tjänstgöring inom det allmänna luftskyddets brandtjänst. Länsstyrelsen har ansett, att det torde vara nödvändigt att räkna med, att samtliga kostnader härför bestredas av statsmedel. Utbildningsmöjligheter finnes inom länet endast i Karlstad. Förläggningsmöjligheter inom brandstation finnes icke heller i denna stad men förläggning tordé kunna ordnas i särskild byggnad för åtminstone 52 man. Länsstyrelsen har överlämnat ett av länsstyrelsen såsom lämpligt befunnet, av försvarsassistenten i länet upprättat förslag innebärande, att vissa rörliga luftskyddsformationer skulle uppsättas inom länet. Det vore emellertid nödvändigt att närmare utreda detta förslag.

Länsstyrelsen i *Örebro län* har principiellt framhållit, att den icke vore benägen att tillstyrka användningen av samvetsömman inom brandskyddet eller andra betydelsefulla områden av hemortsförsvaret. Länsstyrelsen förmenade nämligen, att samvetsömman icke gärna kunde tänkas besitta den psykiska uthållighet och pålitlighet, som otvivelaktigt komme att fordras under den ifrågasatta tjänstgöringen i krigstid. För den händelse den ifrågasatta ut-

bildningen likväl komme till stånd, förordade länsstyrelsen centralisering härav under åtminstone ett års tid till statens brandskola, måhända även till de allra största yrkesbrandkårerna. Länsstyrelsen ville icke anse uteslutet, att brandkårerna i Örebro och Karlskoga i mindre omfattning kunde ifrågakomma för fredstjänstgöring och krigsplacering av dem som under den centraliserade utbildningen ej utgallrats. Det syntes emellertid som om tanken att centralt organisera vissa luftskyddsformationer skulle visa sig mera praktiskt genomförbar.

Länsstyrelsen i *Västmanlands län* har funnit, att det skulle innebära en betydande fördel för kommunerna att på föreslaget sätt kunna disponera utbildad personal. Behov av sådan föreläge inom länet. Utbildning kunde tänkas ordnad endast vid yrkesbrandkår. Sådan finnes för länets del endast i Västerås. Enligt uppgift finnes där möjlighet att mottaga endast sådana samvetsömma, som avsågos att krigsplaceras i staden. Därest sådana hinder icke mött, hade man, enligt länsstyrelsens förmenande, bort överväga lämpligheten av att kurserna vid yrkesbrandkårerna i de större städerna fått omfatta ett större antal samvetsömma, vilka sedermera krigsplacerades på orter, som icke kunde ombesörja utbildningen. Ett mindre antal kunde möjligen utbildas i Sala stad. En dylik utbildning torde förutsätta en annan plan för kostnadernas fördelning än som av de sakkunniga förutsatts.

Länsstyrelsen i *Kopparbergs län* har upplyst, att stora svårigheter yppats att inom städer och andra orter, som sakna yrkesbrandkår, erhålla lämplig, icke värnpliktig personal till brandtjänst. Länsstyrelsen har i detta sammanhang understrukt vikten och lämpligheten av att samvetsömma värnpliktiga bereddes utbildning i brandtjänst samt eventuellt andra luftskyddets tjänstegrenar. Inom länet hade endast Falu stad yrkesbrandkår. Vid denna kunde utbildas 30 man men full sysselsättning under hela året beredas endast 5, under vissa förutsättningar 10 man.

Länsstyrelsen i *Gävleborgs län* har meddelat, att, för länets del, lämpliga undervisnings- och förläggningslokaler samt instruktörer funnos endast i Gävle stad. Vid brandkåren därstädes finnes utrymme för kaserering av 10 man under hela året samt under månaderna maj—september av ytterligare 4 man. Provisorisk förläggning kunde dessutom anordnas under tiden juni—augusti. Tillgången på reservbrandmän inom länet vore icke tillfredsställande. Av ett av länsstyrelsen överlämnat utlåtande från brandstyrelsen i Gävle framgår att styrelsen vill på det livligaste tillstyrka att den ifrågasatta utbildningen kommer till stånd.

Länsstyrelsen i *Västernorrlands län* har överlämnat och såsom eget yttrande åberopat en skrivelse från brandkonsulenten i länet. Av denna framgår att behovet av hjälpbrandmän inom länet icke vore fyllt. Brandkonsulenten har framhållit angelägenheten av att hela fredstjänstgöringen för de samvetsömma, som avsåges för länet, finge fullgöras vid brandkår inom detta. Härnösands och Sundsvalls brandkårer kunde årligen mottaga vardera 8 man. Under den för tjänstgöringen beräknade tiden kunde även viss befälsutbildning med-

hinnas. Brandkonsulenten har framhållit önskvärdheten av att de värnpliktiga kunde tilldelas likartad personlig utrustning.

Länsstyrelsen i *Jämtlands län* har åberopat ett yttrande av brandchefen i Östersund. Denne, som under hösten 1941 anordnat en 60-dagars kurs i brandtjänst för samvetsömma, har ansett, att förslaget genomförande vore för brandväsendet av stort värde och ägnat att tillföra samhället en väl utbildad brandstyrka. Under förutsättning att de samvetsömma, i likhet med vad fallet varit under försökskursen, kunde förläggas i militärt etablissement, kunde 30 man årligen utbildas vid Östersunds brandkår. Även brandchefen i Östersund har ifrågasatt organiserandet av rörliga luftskyddsformationer av samvetsömma värnpliktiga under ledning av yrkesbrandbefäl.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har funnit, att det skulle vara värdefullt om förslaget kunde genomföras. Behov av utbildade hjälpbrandmän föreläge inom länet. Utbildningsmöjligheter förefunnos inom länet endast i Umeå, där 4 man samtidigt kunde mottagas.

Länsstyrelsen i *Norrbottens län* har intet att erinra mot de av de sakkunniga uppdragna riktlinjerna. Behovet av utbildade hjälpbrandmän överstege tillgången på samvetsömma inom länet. Ehuru vissa förläggningssvårigheter voro att befara, kunde 10—15 samvetsömma årligen beredas utbildning vid Luleå stads brandkår, den enda inom länet, som vore kasererad.

Det har tidigare nämnts, att bland de samvetsömma finnas personer, som icke förtjäna särskild hänsyn från samhällets sida. De sakkunniga avse särskilt de personer, vilka hysa en mot staten föraktfull inställning. I detta sammanhang erinras om den sekt, som benämnes Jehovas vittnen, och för vilken de sakkunniga tidigare redogjort. Vidare avse de sakkunniga sådana samvetsömma, som ådraga sig straff för vägran att fullgöra den tjänst av ovan angivna slag, som de i egenskap av vapenfria värnpliktiga fått sig ålagd. Enligt de sakkunnigas mening bör från samhällets sida någon hänsyn icke tagas till de bevekelsegrunder, de må benämnas samvetsskäl eller annat, som föranlett dessa personers ställningstagande. Å andra sidan bör varken försvarsmakten, luftskyddet eller myndigheter i allmänhet, som anordna arbeten för samvetsömma, belastas med personer, som kunna anses utgöra en fara för verksamheten eller i vart fall verka upplösande på disciplinen. Dessa personer böra särskilt registreras, krigsplaceras i en särskild grupp samt i krig eller vid krigsfara sammanföras i särskilt arbetsförband med sådant befäl, biträdande personal, förläggning och arbetsuppgift, att någon fara för ordningen eller mot samhället riktad verksamhet icke uppkommer. Jämväl i fred böra ifrågavarande personer sammanföras till särskild arbetsplats, som för ändamålet bör förses med för övervakning tillräckligt och kvalificerat arbetsbefäl. Enligt vad statens arbetsmarknadskommission meddelat, föreligger möjlighet att genom kommissionens försorg ordna arbetsplatser, som fylla de krav, de sakkunniga sålunda funnit böra ställas.

I olika sammanhang hava förslag väckts om samvetsömma värnpliktigas användning för speciella uppgifter, däribland för att biträda vid desarmering

av ilandflutna minor samt för den s. k. krigsgravtjänsten d. v. s. den organisation, som i likhet med vad fallet varit i vissa krigförande länder skall upprättas för att omhändertaga och jorda de fallna. Vidare har förslag väckts om de samvetsömmas organisatoriska sammanförande till en särskild beredskapskår, militär eller civil, med uppgifter tillhörande i huvudsak det civila luftskyddet.

De sakkunniga hava till övervägande upptagit dessa uppslag men funnit dem icke böra föranleda ändring i den princip för ifrågavarande värnpliktigas användning, de sakkunniga föreslagit. Skälen härför äro dels att de uppgifter, vilka de sakkunniga funnit böra givas företräde, sjukvård respektive handräckning vid truppförband samt det allmänna luftskyddets brandtjänst, äro förstahandsintressen vid krigstillfälle och i trängande behov av värnpliktigt personal, dels ock att det ur olika synpunkter synes lämpligt, att de samvetsömma icke splittras på olika uppgifter. Vad särskilt angår förslaget att använda de samvetsömma för desarmering av ilandflutna minor är förslagsställarnas syfte uppenbarligen, att en sådan tjänstgöring med hänsyn till den därmed förenade faran skulle verka avhållande på dem, under vilkas samvetsbetänkligheter döljer sig omtanke om egen säkerhet. Sjömilitär sakkunskap har emellertid framhållit, att desarmering av ilandflutna minor måste utföras av personal, som tillhör besättningen på flottans fartyg och har långvarig specialutbildning bakom sig. Den uppgift, som under sådana förhållanden skulle kunna anvisas de samvetsömma, måste vara av mindre kvalificerad beskaffenhet. Den fördel, som med förslaget skulle vinnas, synes knappast motväga olägenheten av att med en å ett visst fartyg befintlig, enhetlig och sammansvetsad besättning blanda därmed så olikartade element som de, varom här är fråga.

Vad krigsgravtjänsten beträffar, hava de sakkunniga funnit den icke böra ifrågakomma bland annat av militärtekniska skäl.

De skäl, som föranlett förslagen om inrättande av särskilda beredskapskårer av samvetsömma, hava beaktats vid utformandet av de sakkunnigas förslag till samvetsömmas utbildning i luftskyddstjänst.

Enligt för närvarande gällande bestämmelser äga samvetsömma värnpliktiga icke uppbära terminslön enligt den s. k. högre tariffen. De samvetsömma kunna ej heller erhålla s. k. långtidstillägg. Med hänsyn till civilarbetarnas särställning finnas vidare i tillämpningskungörelsen till lagen om samvetsömma värnpliktiga åtskilliga bestämmelser om tjänstgöringens ordnande, tjänstledighet m. m. för civilarbetare. De sakkunniga anse det ur olika synpunkter rimligt och skäligt, att de vapenfria värnpliktiga i alla andra hänseenden än de, som betingas av deras tjänstgöring såsom obehäpnade, likställas med andra värnpliktiga och sålunda bland annat erhålla samma ekonomiska förmåner. För ernåendet av detta syfte torde, utöver lagfästade av den föreslagna 9 § i lagen om vapenfria värnpliktiga, erfordras vissa ändringar i gällande avlöningsförfattningar. De ytterligare föreskrifter rörande tjänstgörin-

gens ordnande m. m., som kunna erfordras utöver dem, som av de sakkunniga föreslås, torde kunna meddelas i kommandoväg.

Sättet för prövningen av samvetsbetänkligheterna.

Rätt att meddela tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm tillkom enligt 1902 års kungl. cirkulär vederbörande truppförbandschef (motsvarande). Enligt 1920 och 1925 års lagar hade inskrivningsrevisionerna att pröva de anmälda samvetsbetänkligheterna mot värnpliktstjänstgöring. Genom lagändring 1940 bestämdes, att endast Kungl. Maj:t finge meddela ifrågavarande tillstånd åt värnpliktig, som blivit inskriven. I anledning av inskrivningsrevisionernas avskaffande genom 1941 års värnpliktslag har helt nyligen bestämts, att samtliga ansökningar skola prövas av Kungl. Maj:t.

Med stöd av § 9 i lagen om samvetsömma värnpliktiga har Kungl. Maj:t tid efter annan utfärdat bestämmelser om den utredning, som skall förebibras av värnpliktig, som begär tillstånd att fullgöra tjänstgöring såsom samvetsöm.

Av förarbetena till lagen framgår att den värnpliktige har att styrka sina samvetsbetänkligheter.

Kraven på utredningen hava upprepade gånger skärpts i anledning av de missförhållanden, som kunnat konstateras.

För närvarande gäller i ämnet kungörelsen den 13 februari 1942 (nr 40).

Enligt denna hava de värnpliktiga att själva förebibras följande utredning:

a) skriftlig, på heder och samvete avgiven försäkran av sökanden att han hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen eller mot varje slag av militär tjänstgöring;

b) intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet i fråga om sökandens vandel;

c) intyg, utfärdat på heder och samvete av två till myndig ålder komna trovärdiga personer, vilka under långvarig bekantskap med sökanden förvärvat ingående kännedom om hans personliga förhållanden, att de anse honom på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen eller mot varje slag av militär tjänstgöring, vilket intyg jämväl skall innehålla utförliga upplysningar såväl om intygsgivarnas bekantskap med sökanden som om de omständigheter på vilka intygsgivarnas omdöme grundas; samt

d) intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet i fråga om under c) omförmälda intygsgivares trovärdighet.

Erfarenheterna torde giva vid handen, att denna skriftliga utredning icke är tillräcklig såsom underlag för en verklig prövning av halten i de anmälda samvetsbetänkligheterna. I främsta rummet har detta berott därpå, att de avgivna intygen ofta varit behäftade med allvarliga brister. Sålunda har det förekommit, att värnpliktiga, som sökt ifrågavarande tillstånd, avgivit intyg för varandra. Det är känt, att formulär till intyg tillhandahållits av sammanlutningar och tidningar. I många fall har utredningen i annan ordning visat, att intygsgivaren icke haft och icke kunnat hava tillräcklig kännedom om de förhållanden, han angivit i intyget. Det undandrager sig bedömande om dessa

brister äro särskilt utmärkande för ifrågavarande typ av intyg; varje domstol, för att icke säga varje myndighet i riket torde i större eller mindre grad hava kunnat konstatera det ringa värdet av intyg, som förebragts av part eller sökande och som icke beedigats. Det ligger emellertid nära till hands att antaga, att missförhållandena göra sig särskilt starkt gällande, då det gäller intyg om samvetsömhet. Det måste vara svårt för en medlem av sådan sammanslutning, där kanske alla medlemmarna hava en mot försvaret negativ inställning, att vägra en trosbroder intyg om att denne hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot militär tjänstgöring; en vägran är mycket nära en beskyllning för bristande trohet mot sammanslutningen. I särskilt hög grad synas missförhållandena emellertid hava gjort sig gällande beträffande intyg om s. k. etisk samvetsömhet. Gång efter annan har i riksdagen påtalats, att intyg om sådan samvetsömhet kunnat erhållas på mycket lösa grunder. Å andra sidan gäller om intyg, utfärdade av personer, vilka för den prövande myndigheten äro väl kända för obejektivitet och omdömesförmåga, att de äro av stort värde. Det av polismyndighet utfärdade intyget om intygsgivarnas trovärdighet kan emellertid ingalunda anses innebära garanti för sådana egenskaper. Polismyndigheten lär i de allra flesta fall icke vägra intyg om trovärdighet, med mindre vederbörande fällts till ansvar för brott.

Med anledning av erfarenheterna om intygens bristfällighet såsom material för en verklig prövning av de anmälda samvetsbetänkligheterna ersattes i januari 1941 en tidigare föreskrift om intyg av präst i kyrkobokföringsorten med en föreskrift om att sökanden skulle infinna sig hos viss i särskild ordning utsedd prästman för samtal. Denne har att inhämta erforderliga upplysningar angående sökandens personliga förhållanden och övriga omständigheter, som kunna vara av betydelse för ärendets avgörande. Dessa upplysningar inhämtas på olika vägar. Sålunda brukar prästmannen sätta sig i förbindelse med intygsgivarna, med arbetsgivare, arbetskamrater m. fl. ävensom med pastor i sökandens församling eller frikyrkoförsamling, om sökanden tillhör sådan. Det åligger prästmannen att göra denna undersökning så grundligt, att han kan avgiva ett utlåtande utmynnande i ett bestämt uttalande om allvaret i sökandens samvetsbetänkligheter. De sakkunniga hava haft tillfälle att taga del av ett antal utlåtanden av ifrågavarande slag och hava jämväl på annan väg erhållit kännedom om, hur ett antal av de utsedda prästmännen fattat sin uppgift. De sakkunniga hava fått den uppfattningen att de utsedda prästmännen i regel ägnat sig åt uppgiften med största allvar samt med vilja och förmåga till objektivitet. Ifrågavarande prästmän hava förordnats av vederbörande domkapitel, dock att beträffande i tjänstgöring varande värnpliktiga militärpastorerna i stället anlåtats. På denna väg har i vissa fall kunnat konstateras att, ehuru formellt oklanderliga intyg om samvetsömhet förebragts, sökandens livsföring eller åtgärder för anskaffande av utredning om sin samvetsömhet icke kunna vara förenliga med rimliga krav på den, som vill göra anspråk på undantagsställning på grund av samvetsbetänkligheter. Vidare torde detta system hava medverkat till att

personer, vilkas motiv icke varit ärliga, i viss utsträckning icke velat underkasta sig det noggranna skärskådande av sina personliga förhållanden, som metoden innebär. Å andra sidan har den verksamhet, de prövande prästmännen utövat, i åtskilliga fall föranlett, att personer, vilka av olika skäl icke kunnat förebringa den erforderliga formella utredningen men som icke desto mindre hyst de allvarligaste samvetsbetänkligheter, kunnat få dessa respekterade.

Med hänsyn till vad ovan anförts och då såväl teologisk sakkunskap som den vana att bedöma människor och den förmåga att vinna förtroende, som ofta utmärka prästmän, måste anses vara av betydande värde för utredningen av de särskilda fallen av anmäld samvetsömhet, vilja de sakkunniga, ehuru vunnit erfarenhet från systemets praktiserande i ett och annat fall lett till tvekan om vederbörandes lämplighet för uppgiften, förorda att systemet i princip bibehållas. Om än det synes naturligt, att personer tillhörande svenska kyrkans prästerskap alltjämt anlitas för ifrågavarande uppgift, torde dock jämväl andra med själavård förtrogna böra kunna ifrågakomma. Det synes de sakkunniga lämpligast att vederbörande utses av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till bland annat att svårigheterna för de värnpliktiga att komma i förbindelse med de av domkapitlen utsedda prästmännen på grund av avstånden på sina håll äro avsevärda, synes det lämpligt att utredningsmännens antal sättes jämförelsevis högt. Åt utredningsmännen bör ersättning beredas för havda resekostnader och andra utlägg i anledning av uppdraget. För den händelse viss utredningsman, trots att antalet sådana ökas, kommer att erhålla större antal eller särskilt betungande utredningsuppdrag, torde möjlighet böra finnas att bereda honom ersättning för nedlagt arbete.

Inskrivningsrevisionernas avskaffande har automatisk medfört att en möjlighet till personlig kontakt mellan den beslutande myndigheten och sökanden gått förlorad. Revisionerna ägde nämligen att kalla sökanden att inställa sig personligen ävensom att föranstalta om hörande av andra personer, som ansågos kunna lämna upplysningar av beskaffenhet att inverka på ärendets avgörande.

Denna möjlighet begagnades visserligen i mycket olika omfattning och dess betydelse har minskats genom det nämnda förfarandet med hänvisning till särskilt utsedd prästman. Icke desto mindre framstår det som en brist, att möjligheten till erhållande av kompletterande utredning bortfallit.

I sitt utlåtande den 26 november 1941 över väckt förslag om ändring i lagen om samvetsömma värnpliktiga yttrade de sakkunniga, som bland annat med hänsyn till önskvärdheten av att en enhetlig prövning av hithörande ärenden åvägabragtes förordade, att beslutanderätten i hithörande ärenden samlades i Kungl. Maj:ts hand, att de ville i sitt slutliga utlåtande återkomma till spørsmålet om ej prövningsförfarandet borde kompletteras, eventuellt ersättas genom inrättandet av ett särskilt organ för utredning av hithörande ärenden. Otvivelaktigt föreligga stora svårigheter att med nuvarande organisation i varje särskilt fall föranstalta om en utredning, som är tillfyllest-

görande för att ligga till grund för Kungl. Maj:ts beslut. I viss mån torde dessa svårigheter komma att ökas, därest de sakkunnigas förslag förverkligas, nämligen bland annat att samhällsfientliga element skola avlägsnas men upprepade frihetsstraff såvitt möjligt undvikas. De sakkunniga vilja därför vidbliva sin tidigare framlagda tanke att förordna inrättandet av ett särskilt organ, vars yttrande av Kungl. Maj:t kunde inhämtas i hithörande frågor. De sakkunniga hava jämväl övervägt, om icke det särskilda organet kunde anförtros jämväl beslutanderätten i dessa. Häremot synes tala bland annat att beslutanderätten beträffande vissa andra undantag från värnpliktslagen förbehållits Kungl. Maj:t. Men även andra skäl, bland annat bibehållandet av Kungl. Maj:ts möjlighet att kontinuerligt följa utvecklingen av hithörande ömtåliga frågor samt önskvärdheten av att riksdagens kontrollmöjligheter icke förminskas, tala för att beslutanderätten förbehålles Kungl. Maj:t. Att Kungl. Maj:ts prövning i det stora flertalet fall kan bliva rent formell synes naturligt och önskvärt.

Det föreslagna nya organet — förslagsvis benämnt Försvarsdepartementets värnpliktsråd — skulle hava att avgiva yttranden över alla ansökningar om tillstånd till vapenfri tjänstgöring ävensom att föreslå tjänstgöringsuppgift för dem, vilkas ansökningar av Kungl. Maj:t bifallas. Rådet skulle äga förelägga sökanden att inkomma med kompletterande utredning ävensom kunna ålägga sökanden personlig inställelse inför rådet eller av detta för ändamålet anlita person eller myndighet. Genom att träda i förbindelse med de personer, som avgivit utlåtande, kunde rådet ytterligare bidra till ett materiellt tillfredsställande avgörande. Rådet skulle hava att följa utvecklingen på området och föreslå de åtgärder, som kunde anses betingade av omständigheterna. Det skulle avgiva förslag å de personer, som skulle ägna prövning åt anmälda samvetsbetänkligheter ävensom bistå de utsedda personerna i deras verksamhet med anvisningar och råd. I rådet, som skulle utses av Kungl. Maj:t, borde krigsmakten, prästerskapet samt de frikyrkliga vara företrädna.

I sakens natur ligger, att personer, vilkas samvetsövertygelse helt eller delvis bibringats dem av andra, kunna efter längre eller kortare tid i viss utsträckning ändra uppfattning. I ett icke obetydligt antal fall hava förut samvetsömma värnpliktiga funnit samvetet bjuda dem att i nuvarande läge på eget initiativ ställa sig till förfogande för att med vapen i hand försvara sitt land. Det torde emellertid icke vara tvivel underkastat, att ett än större antal förutvarande samvetsömma, som jämväl ändrat uppfattning, icke mäktat att själva taga ett dylikt initiativ.

I princip anse de sakkunniga, att de samvetsömma böra vara skyldiga att när som helst underkasta sina samvetsbetänkligheter omprövning. Detta förhållande har även av representanter för de samvetsömma erkänts. Från statens synpunkt blir intresset av en dylik omprövning mindre framträdande, i den mån de samvetsömma sättas till uppgifter av vikt för samhället och erhålla utbildning härför. Annorlunda förhåller det sig med de nu befintliga samvetsömma, som ännu icke erhållit någon utbildning för de uppgifter, de sak-

kunniga i annat sammanhang föreslagit. Beträffande dessa samvetsömma föreslå de sakkunniga, att en allmän omprövning företages, med undantag dock för dem som erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm efter den 1 juli 1940. Ehuru det vore önskvärt, att omprövningen kunde ske i samma ordning som föreskrives för erhållande av nytt tillstånd, hava de sakkunniga ansett sig böra begränsa sig till att föreslå ett enklare förfarande. En ändamålsenlig metod synes de sakkunniga vara, att envar av ifrågavarande samvetsömma tillställas ett skriftligt meddelande om att hans tillstånd anses återkallat, därest han icke inom åtta dagar efter erhållen del av meddelandet insänder skriftlig, på heder och samvete avgiven förklaring om att han hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen. Meddelandet synes böra innehålla formulär till sådan förklaring ävensom underrättelse om, vilken utbildning och tjänstgöring vederbörande, såvitt kan förutses, kommer att erhålla, om tillståndet förbliver gällande respektive återkallas. De värnpliktiga, vilka befinnas icke längre vara samvetsömma, synas böra uttagas till vapentjänst och erhålla någon utbildning härför, eventuellt i samband med den utbildning, som kan vara avsedd för dem, vilka efter frikallelse komma att inskrivas såsom värnpliktiga. Av vikt i detta sammanhang synes de sakkunniga vara, att de till vapentjänst överförda samvetsömma icke tagas i anspråk för utbildning under längre utan snarare under kortare tid, än de eljest skulle hava att tjänstgöra.

Straffrättsliga spörsmål.

I den diskussion, som såväl i riksdagen som i pressen tid efter annan förekommit om de samvetsömma värnpliktigas ställning, har frågan om den på samvetsskäl grundade värnpliktsvägrans straffrättsliga bedömande spelat en framträdande roll. Det har sålunda framhållits, att fängelse och straffarbete icke voro lämpliga former för statens reaktion mot insubordinationsbrott, som icke hade annan grund än samvetets bud. Utan tvivel har begagnandet av dessa straffformer haft vissa olyckliga verkningar, främst därigenom att de framställts såsom ett bestraffande av ett vaket samvete. Detta har medfört att åtskilliga av de bestraffade känt sig och på sina håll ansetts såsom martyrer för sin övertygelse. Detta förhållande synes även icke utan framgång hava kunnat utnyttjas i propagandasyfte. Insikten om att även ett land som Sverige, där statsmakterna även under krigsåren tagit stor hänsyn till samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, dock måste fordra, att den enskilde icke sätter sig över staten och att staten i motsatt fall måste upprätthålla sin auktoritet med maktmedel, torde emellertid vara ganska allmän. De vådliga konsekvenserna av en motsatt uppfattning torde vara lika uppenbara som angelägenheten ur såväl statens som den enskildes synpunkt att undanröja eller åtminstone minska de fall, där straff måste tillgripas. En orsak till den kritik, som gjort sig hörd från även omdömesgillt håll, torde vara att man där gjort sig synnerligen överdrivna

föreställningar om den omfattning, i vilken frihetsstraff måst tillgripas. En orsak till att dylika föreställningar kunnat uppkomma torde vara, att tillförlitliga statistiska upplysningar i ämnet icke stått att erhålla. För att undanröja denna brist hava de sakkunniga föranstaltat om en särskild statistisk undersökning, vars resultat sammanfattats i en bilaga till detta betänkande. Därav inhämtas, att antalet värnpliktiga, som under tiden 1 januari 1939—31 augusti 1941 ådömts straff för hithörande slag av brott, som de begått under återopande av samvetsskäl, uppgår till 206. Av dessa personer utgjordes 59 av samvetsömma, som sakfällts för vägran att fullgöra den dem i sådan egenkap ålagda tjänstgöringen. 68 hade vid tiden för brottets begående erhållit avslag å ansökan om tillstånd att tjänstgöra i den för samvetsömma medgivna ordningen medan beträffande 31 sådan ansökan vid sagda tid var beroende på prövning. 50 hade vid tiden för brottets begående icke ingivit någon ansökan. 35 av de 206 dömda hade fällts till ansvar flera gånger. Sistnämnda förhållande synes hava varit ägnat att uppröra opinionen mera än den omständigheten att frihetsstraff över huvud kommit till användning i förevarande sammanhang. Såsom otillfredsställande framstår även i viss mån den omständigheten att straff utdömts medan ansökning varit beroende på prövning. Att så blivit fallet sammanhänger med i vederbörlig tillämpningskungörelse förefintlig bestämmelse om att värnpliktig, som ingiver ansökan av ifrågavarande slag, är underkastad i allmänhet för värnpliktiga gällande bestämmelser till dess hans ansökan avgjorts. Denna bestämmelse, som i april 1940 ersatte tidigare föreskrifter, vilka i praktiken medförde att en enkel anmälan om samvetsbetänkligheter hade till följd hemförlovning under avsevärd tid och obehörigen kunde utnyttjas i detta syfte, har sedermera i generalorderväg modifierats. Det synes de sakkunniga lämpligt, att bestämmelser meddelas av innebörd att värnpliktig, som ingiver ansökning om tillstånd på grund av samvetsskäl till vapenfri tjänst, icke må under den tid ansökningen är beroende på prövning mot sin vilja åläggas övning i vapens bruk eller bärande av vapen eller ammunition. Såsom ett korrektiv mot missbruk torde böra stadgas, att den vapenfria tjänstgöringen icke tillgodoräknas den, vars ansökan om sådan tjänst lämnas utan bifall.

Beträffande dem, vilka, sedan deras ansökningar lämnats utan bifall, likväl vägra att fullgöra dem ålagd tjänstgöring kan tydligen, om statens auktoritet skall kunna upprätthållas, icke undvikas att vederbörande ådraga sig straff. Att så blir fallet är förvisso beklagligt men det kan icke sägas vara något våldförande av samveten. Avslaget på framställningen har ju meddelats sedan en ytterst sorgfällig prövning givit vid handen, att den värnpliktiges ställningstagande icke ansetts kunna vara betingad av samvetsskäl. Att härvid misstag kunna förekomma är endast alltför naturligt. Att pejla djupet av en annan människas samvete står icke i mänsklig makt.

I anslutning till denna tankegång har anförts att något tydligare bevis på vederbörandes uppriktighet icke gärna kan givas än att han hellre tager sitt

straff än giver vika. De sakkunniga hava jämväl övervägt att föreslå en bestämmelse om att den, som avtjänat straff för på samvetsskäl grundad värnpliktsvägran, utan vidare prövning skall befrias från vapentjänst. Häremot talar att varje värnpliktig skulle kunna genom ett fängelsestraff så att säga köpa sig fri från en särskilt riskfylld befattning. Denna invändning hava de sakkunniga funnit vägande och föreslå i stället en föreskrift om att utan bifall lämnad ansökan om vapenfri tjänst skall på anmälan av den värnpliktige upptagas till förnyad prövning, därest vederbörande fälles till ansvar för vägran att fullgöra vapentjänst och härför åberopar samvetsskäl. Tillika föreslå de sakkunniga, att sådan värnpliktig efter avtjänandet av straffet skall hemförlovas och icke må ånyo inkallas, förrän hans värnpliktsförhållanden blivit föremål för ny prövning.

Av skäl, som i annat sammanhang utvecklats, finna de sakkunniga icke anledning att särskilt ömma för dem, vilka erhållit tillstånd till vapenfri tjänst men som vägra att utföra sådan. Vissa av de olägenheter, som äro förenade med förekomsten av dylika personer, torde bortfalla, därest det av de sakkunniga framlagda förslaget om centralisering av mot samhället osolidariska och vissa andra personer till särskild arbetsplats förverkligas.

Att de för värnpliktsvägran dömda, som icke ingivit ansökan om tjänstgöring såsom samvetsömma, äro så många, som den statistiska undersökningen visar, synes svårförklarligt. Sannolikt sammanhänger det med det förhållandet, att inkallelsen för åtskilliga, vilkas samvetsbetänkligheter uppkommit först efter det de fullgjort fredstjänstgöring, kommit överraskande samt att de icke känt till gällande föreskrifter. Det kan också hava berott därpå, att vederbörande icke ansett sig hava anledning att begära tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm, när han icke avsett att underkasta sig ens sådan tjänstgöring eller ock därpå att han i själva verket önskat att framstå såsom martyr genom att ådraga sig straff. Sedan numera de flesta värnpliktiga hava varit i beredskapstjänstgöring, torde man kunna räkna med, att ifrågavarande grupp skall minska eller helt försvinna.

De sakkunniga hava övervägt att föreslå införande av en ny straffform för på samvetsskäl grundad värnpliktsvägran. Denna straffform skulle kännetecknats av, att vederbörande skulle ålagts rent civilt arbete under mycket lång tid. Vidare skulle föreskrifter hava givits om, att den straffade efter straffets avtjänande icke vidare finge tagas i anspråk såsom värnpliktig. De sakkunniga hava emellertid, ehuru en dylik straffform i vissa hänseenden skulle tett sig mera tilltalande än de nuvarande för brott av ifrågavarande art, avstått från att framlägga förslag härutinnan, när de mest otillfredsställande konsekvenserna av nuvarande ordning synas låta sig undanröjas på annat sätt och vid sådant förhållande omständigheterna icke synas motivera en så genomgripande reform.

Sammanfattning.

De sakkunniga vilja slutligen sammanfattningsvis angiva huvudpunkterna i de genom den nu framlagda utredningen vunna resultaten sålunda:

1. Statsmakterna böra under samma formella förutsättningar som hittills tillerkänna de värnpliktiga, som under åberopande av samvetsskäl önska befrielse från skyldighet att fullgöra militär tjänstgöring i den härutinnan i allmänhet stadgade ordningen, rätt till viss undantagsställning.

2. Ovanberörda undantagsställning bör principiellt begränsas till frihet från skyldighet att bära vapen och i överensstämmelse härmed böra de, som tillhöra ifrågavarande kategori, betecknas såsom vapenfria värnpliktiga.

3. Fredstjänstgöringen för vapenfri värnpliktig bör omfatta en tid, med 120 dagar överstigande den tid, varunder han skulle tjänstgjort, därest frihet från vapentjänst ej tillerkänts honom, eller således 570 dagar, varjämte han skall hava skyldighet att fullgöra beredskapsövning under samma betingelser som övriga värnpliktiga.

4. Beslutas med tillämpning av 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga, böra jämväl vapenfria värnpliktiga kunna inkallas till tjänstgöring. Sådan inkallelse till beredskapstjänst bör förekomma i den omfattning, som betingas av behovet, men beredskapstjänstgöringen bör icke i princip utmätas längre för vapenfria än för andra värnpliktiga. Dock bör tillses att värnpliktiga, som efter åtminstone till någon del fullgjord fredstjänstgöring sökt sedermera beviljat tillstånd till vapenfri tjänst, få fullgöra beredskapstjänst under längre tid än flertalet andra värnpliktiga. Ytterligare bör tillses att övergång från vapenfri tjänst till annan tjänst underlättas genom att vapenutbildningen i dessa fall med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring begränsas.

5. De vapenfria värnpliktiga skola uttagas till tjänstgöring *antingen* som sjukvårdspersonal inom försvarsmakten *eller* som brandmanskap vid luftskyddet, i vilket senare fall de skola genomgå utbildning vid centralt anordnade brandskyddskurser under en tid av 120 dagar och därefter fördelas på olika brandkårer inom riket samt, i den mån sådant ej låter sig göra, hänvisas till expeditions- och handräckningstjänst. Därest värnpliktig, som i övrigt faller inom ifrågavarande kategori, finnes vara av asocial inställning, eller fälles till ansvar för vägran att fullgöra den tjänstgöring, som blivit honom ålagd i hans egenskap av vapenfri värnpliktig, skall särskild tjänstgöring, som fullgöres i för ändamålet upprättat arbetsläger, tilldelas honom.

Nu befintliga s. k. vapenvägrare samt civilarbetare omföras till vapenfria värnpliktiga. De förutvarande s. k. vapenvägrarna bibehålla nuvarande uppgifter, huvudsakligen handräckningstjänst. De civilarbetare, som äro därtill användbara, utbildas till hjälpbrandmän under särskilda kurser om 60 dagar, vilka kurser böra åtföljas av praktisk tjänstgöring. De till brandtjänst icke lämpliga civilarbetarna överföras till handräckningstjänst.

Möjlighet skall finnas att, där omständigheterna påkalla sådant, hänvisa vapenfri värnpliktig till civilt arbete, inom eller utom krigsmakten.

6. I fråga om ordningen för provningen av framställningar från värnpliktiga om vapenfri tjänstgöring föreslås, att sådan anmälan skall göras antingen vid inskrivningsförrättningen till inskrivningsnämnden eller å annan tid till vederbörande inskrivningschef, att anmälan skall vara åtföljd av intyg, som äro av enahanda beskaffenhet som de, vilka för närvarande erfordras, att nämnden, respektive inskrivningschefen har att hänvisa den värnpliktige till av Kungl. Maj:t utsedd person (prästmän eller annan), som har att efter undersökning av den värnpliktiges förhållanden och samtal med honom avgiva utlåtande i ärendet, att handlingarna därefter skola insändas till Kungl. Maj:t, som beslutar i ärendet efter hörande av ett särskilt, av Kungl. Maj:t utsett råd.

I detta råd bör militär sakkunskap liksom prästerskapet och de frikyrkliga vara representerade.

7. Beträffande slutligen de straffrättsliga spörsmålen i fråga om vägran att fullgöra anvisad tjänstgöring inskränka sig de sakkunniga till att föreslå dels att, där någon enligt gällande bestämmelser blivit dömd för sådan vägran, hans sak, efter det han utstått straffet eller fråga om dess verkställande förfallit, skall ånyo underställas Kungl. Maj:t, som efter hörande av den rådgivande nämnden beslutar, huruvida vederbörande skall åläggas den tjänstgöring, han tidigare vägrat fullgöra, eller hänvisas till annan sådan, dels ock att värnpliktig, som ingivit ansökan om vapenfri tjänst, ej må åläggas vapentjänst, så länge hans ansökan är beroende på provning.

Undersökning rörande de samvetsömmas straffrättsliga förhållanden m. m.

Av C. Hammarberg.

Inledning.

De samvetsömmas straffrättsliga ställning.

För värnpliktig, som vägrar åtyda förmans under tjänstens utövning och i vad angår tjänsten givna befallning är straff stadgat i 76 § strafflagen för krigsmakten. Under nämnda lag lyda förutom värnpliktiga, vilka fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning även vissa kategorier av de värnpliktiga, vilka fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna särskilda ordningen. Jämlikt 1 § lagen den 12 juni 1925, nr 338, om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, kan samvetsöm värnpliktig fullgöra sin värnpliktstjänstgöring antingen vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition — s. k. vapenvägrare, eller ock genom att utföra civilt arbete för statens räkning — s. k. civilarbetare. De värnpliktiga civilarbetarna, vilka före den 21 april 1940 sysselsattes uteslutande med statliga arbeten utanför försvarsväsendet, kunna från och med sistnämnda dag, jämlikt lag den 19 april 1940, nr 244, om vissa ändringar i lagen om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, sysselsättas jämväl inom försvarsväsendet, och lyda då — liksom de s. k. vapenvägrarna — under strafflagen för krigsmakten. De utanför försvarsväsendet sysselsatta värnpliktiga civilarbetarna åter äro ifråga om brott och förseelser med avseende å sin tjänstgöring, i likhet med vad före den sålunda vidtagna utvidgningen av de värnpliktiga civilarbetarnas tjänstgöringsområde var fallet, underkastade ansvar enligt lagen den 12 juni 1925, nr 183, om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare). För värnpliktig civilarbetare utanför försvarsväsendet, vilken vägrar att åtyda arbetsbefälets under tjänstens utövning och i vad angår tjänsten givna befallning är ansvar stadgat i 3 § av sistnämnda lag.

Undersökningens omfattning.

Förevarande undersökning omfattar enligt den för dess verkställande fastställda planen dels värnpliktiga sakfällda för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten dels och värnpliktiga sakfällda för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, d. v. s. samtliga värnpliktiga, oavsett huruvida de fullgjort sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, eller såsom s. k. vapenvägrare eller civilarbetare inom eller utanför försvarsväsendet, vilka fällts till ansvar för vägran att åtyda förmans respektive arbetsbefälets i tjänsten givna befallning. Rörande de sålunda sakfällda ha uppgifter inhämtats bland annat därom, huruvida de såsom skäl för sin vägran åberopat samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. I undersökningen äro däremot icke medtagna andra av samvetsömma värnpliktiga i tjänsten begångna förbrytelser, såsom rymning, olovligt undanhållande, eller en blott underlåtenhet att efterkomma förmans eller arbetsbefälets i tjänsten givna befallning. I den mån för dylika förbrytelser sakfällda värnpliktiga icke tillika under den tid, förevarande undersökning avser, fällts till ansvar för vägran att åtyda förmans respektive arbetsbefälets i tjänsten givna befallning, falla de sålunda utanför undersökningen.

Medan mål om ansvar för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare) anhängiggöras endast vid rådhusrätter, kunna mål om ansvar för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten upptagas, förutom av krigsrätt, jämväl såsom disciplinmål av militär befälhavare med bestraffningsrätt i sådana mål. Till beslut, varigenom i disciplinmål värnpliktig fällts till ansvar för brott enligt sist angivna lagrum, har emellertid i förevarande undersökning hänsyn tagits allenast, då den dömde sedermera jämväl av krigsrätt sakfällts för sådant brott. Däremot ha i undersökningen kunnat medtagas de visserligen fåtaliga mål om ansvar för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten, vilka slutdömts av allmän underrätt.

De i följande redogörelse framlagda uppgifterna hänföra sig i samtliga fall till de laga kraftvunna utslagen i respektive mål och i undersökningen ha medtagits samtliga sådana utslag, vilka vunnit laga kraft åren 1939 och 1940 samt under tiden januari—augusti 1941. Dessutom ha i undersökningen medtagits 32 för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten sakfälda samvetsömma värnpliktiga, beträffande vilka laga kraftvunnet utslag förelegat först efter utgången av augusti 1941. Undersökningen avser sålunda en tid, under vilken betydande inkallelser av värnpliktiga ägt rum. Under år 1940 samt den del av år 1941, som undersökningen omfattar, har även det stora flertalet av de samvetsömma, vilka på grund av samvetsbetänkligheter erhållit vederbörligt tillstånd att i särskild ordning fullgöra sin värnpliktstjänstgöring, under längre eller kortare perioder varit inkallade till tjänstgöring. Det bör emellertid märkas, att under den tid undersökningen avser, olika bestämmelser gällt i fråga om tjänstgöringsskyldigheten för värnpliktiga, vilka i behörig ordning ingivit ansökan om tillstånd att få fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom samvetsömma.¹ Före den 21 april 1940 har sålunda värnpliktig, vilken först efter inskrivningen ingivit sådan ansökan, under tiden till dess ansökningen blivit prövad, antingen icke inkallats till tjänstgöring, eller ock, om han redan befunnit sig i tjänstgöring, hemförlovats, därest sannolika skäl för ansökningen visats. Under tiden intill dess beslut i sist angivet hänseende meddelats, har vidare värnpliktig, som redan inställt sig till tjänstgöring, varit befriad från tjänstgöringen i fråga. Från och med nyssnämnda dag har emellertid värnpliktig, som efter att ha blivit inskriven, ingivit ansökan om tillstånd för samvetsömma, under tiden intill dess ansökningen prövats, i fråga om sin tjänstgöring och sina värnpliktsförhållanden, under tiden till dess ansökningen blivit prövad, varit underkastad i allmänhet för värnpliktiga gällande bestämmelser; dock att sistnämnda stadgande genom i kommandoväg meddelade bestämmelser i september 1940 i vissa hänseenden modifierats och senare ändrats.

Uppgiftsmaterialets insamlande.

Under den tid undersökningen omfattar, har i viss utsträckning fältkrigsrätt varit underdomstol vid krigsmakten. Under tiden maj 1940—januari 1941 voro sålunda — bortsett från sådana regementskrigsrätter, stationskrigsrätter och särskilda krigsrätter, vilka hade att slutföra handläggningen av mål anhängiggjorda före den 1 maj 1940 — endast fältkrigsrätter verksamma. Jämväl under tiden från och med slutet av december 1939 till och med april 1940 funnos enligt särskilda bestämmelser fältkrigsrätter inrättade vid vissa avdelningar av krigsmakten. Från och med februari 1941 ha emellertid flertalet fältkrigsrätter successivt avvecklats, sedan de ordinära krigsrätterna återupptagit sin verksam-

¹ Jfr 4 och 6 §§ i tillämpningskungörelsen den 23 december 1925, nr 516, till lagen om samvetsömma värnpliktiga, samt 5 § i tillämpningskungörelsen av den 19 april 1940, nr 256, till samma lag.

het¹. Då protokollen från fältkrigsrätter, vilkas verksamhet upphört jämlikt 38 § 2 st. lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes inom viss tid skola insändas till krigshovrätten att där förvaras, har undersökningen vad beträffar mål avgjorda av fältkrigsrätter, såsom regel kunnat grundas på direkt bearbetning av dessa domstolars protokoll, till vilka, även i de fall de jämlikt gällande bestämmelser eljest ej finge utlämnas, enligt av Kungl. Maj:t den 21 november 1941 meddelat förordnande, i den mån så för undersökningens fullföljande varit erforderligt, tillgång erhållits. Förutom i krigshovrätten befintliga, med stöd av Kungl. Maj:ts berörda förordnande till förfogande ställda protokoll från fältkrigsrätter, vilkas verksamhet upphört, ha även protokollen från vissa därvid alltjämt verksamma fältkrigsrätter varit föremål för rättsstatistisk bearbetning genom den för undersökningen anlitade biträdespersonalens försorg. I fråga om flertalet verksamma fältkrigsrätter ävensom samtliga andra här avsedda domstolar än fältkrigsrätter har undersökningen emellertid i viss utsträckning grundats på den från dessa domstolar enligt fastställda formulär² avgivna redovisningen till rättsstatistiken eller på visst annat hos statistiska centralbyrån tillgängligt rättsstatistiskt material³; dock att för tiden januari—augusti 1941 samtliga uppgifter rörande de fåtaliga vid rådhusrätterna under sagda tid avgjorda bötesmålen om ansvar för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, inhämtats direkt från respektive rådhusrätter. Erforderliga kompletterande uppgifter ur protokoll och övriga handlingar uti de ifrågakvarnaden målen ha därpå inhämtats från vederbörande domstolar, auditörer, civila ledamöter eller militära befälhavare, till vilka krigsrättsprotokoll blivit avlämnade. Vad angår utslag i krigshovrätten samt högsta domstolen ha erforderliga kompletteringar dock i allmänhet verkställts genom den för undersökningen anlitade biträdespersonalens försorg. Av det anförda torde framgå, att förefintlig redovisning till rättsstatistiken rörande överrätternas utslag i dit fullföljda besvärsmål legat till grund jämväl för avgörande av frågan, huruvida de i första respektive andra instans meddelade utslagen vunnit laga kraft eller talan mot desamma fullföljts i högre rätt. Härvid har, vad beträffar krigshovrätten samt högsta domstolen, hänsyn kunnat tagas även till utslag meddelade under sista kvartalet år 1940, men i fråga om de allmänna hovrätterna icke till utslag meddelade senare än under tredje kvartalet samma år. Till följd härav kan icke helt uteslutas, att i enstaka fall utslag, som icke vunnit laga kraft, kommit att medtagas i undersökningen, enär vid nyss angivna tidpunkter överrätten ännu icke meddelat utslag i det fullföljda målet. Att dessutom i ett antal fall medtagits utslag, vilka vunnit laga kraft först efter utgången av den tid, undersökningen principiellt omfattar, har förut omnämnts

*Undersökningens fullständighet, i avseende
å mål handlagda av fältkrigsrätter.*

Undersökningen grundar sig, i vad avser mål handlagda av fältkrigsrätter, på uppgifter från samtliga fältkrigsrätter med av Kungl. Maj:t förordnad civil ledamot. Dessutom kunna emellertid jämlikt 18 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes vid detacherad eller från förbindelse med huvudstyrkan skild avdelning av krigsmakten inrättas fältkrigsrätter, vid vilka civil ledamot förordnas av militär befälhavare. Huruvida och i så fall i vilken utsträckning

¹ Jfr kungl. kung. den 26 april 1940, nr 260, angående fältkrigsrätter samt kungl. kung. den 17 januari 1941, nr 25, om upphörande av vissa fältkrigsrätter. — ² Formulär 16 från regementskrigsrätter, stationskrigsrätter och särskilda krigsrätter ävensom från vissa alltjämt verksamma fältkrigsrätter; formulär 3 a från rådhusrätter och häradsrätter; formulär 11 a från krigshovrätten och allmänna hovrätterna; samt formulär 14 a från högsta domstolen. — ³ De rättsstatistiska utdragen ur straffregistret ävensom vissa vid den rättsstatistiska bearbetningen av rådhusrätternas till länsräkenskaperna fogade saköreslängder upprättade arbetstabeller m. m.

sistnämnda stadgande under den tid, undersökningen avser, bringats i tillämpning, har icke kunnat utrönas. Då detacherade avdelningar i ett flertal fall lytt under fältkrigsrätter med av Kungl. Maj:t förordnad civil ledamot samt protokoll till krigshovrätten icke i något fall influerit från fältkrigsrätt inrättad vid dylik detacherad avdelning av krigsmakten, synes dock fog finnas för antagande, att undersökningen omsluter åtminstone praktiskt taget samtliga fältkrigsrätter, vilka varit inrättade under den tid, som undersökningen omfattar.

De inhämtade uppgifterna.

Uppgifterna rörande de för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten sakfällda ha meddelats enligt särskilda tryckta uppgiftsformulär, vilka tagits i bruk jämväl för inhämtande av uppgifter rörande de fåtaliga värnpliktiga, vilka fällts till ansvar för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare). Till ledning för uppgiftsformulärens ifyllande ha särskilda anvisningar funnits meddelade. De till undersökningen lämnade uppgifterna rörande de sakfällda värnpliktiga ha varit nominativa samt omfattat jämväl den värnpliktiges inskrivningsnummer. Om en var sakfälld ha i övrigt uppgifter meddelats i bland annat följande hänseenden: Huruvida den sakfällde såsom skäl för sin vägran att åtlyda förmans respektive arbetsbefälets i tjänsten givna befällning åberopat samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring; tiden för brottets begående (år och dag); antalet föregående straffällningar för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten respektive 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183; domstol eller militär befälhavare med bestraffningsrätt i disciplinmål, som meddelat utslaget eller beslutet i fråga; samt det genom laga kraftvunnet utslag ådömda straffet m. m. Beträffande de för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten sakfällda ha vidare uppgifter meddelats därom, huruvida den sakfällde fullgjorde sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, eller i egenskap av s. k. vapenvägrare utförde militär tjänstgöring utan skyldighet att bära vapen eller ammunition eller ock i egenskap av civilarbetare i stället för militär tjänstgöring utförde civilt arbete inom försvarsväsendet. Enligt anvisningarna för uppgiftsformulärets ifyllande borde beträffande sakfälld, som åberopat samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, därjämte angivas arten av den tjänstgöring, som den sakfällde vägrat att utföra, exempelvis tjänstgöring med vapen, bärande av uniform, militär tjänstgöring, utförande av civilt arbete för försvarsväsendet eller över huvud för statens räkning eller dylikt. I fråga om samvetsömma värnpliktiga borde vidare, därest den samvetsömmen tillhörde sekt eller konfessionell sammanslutning, angivas sektens eller sammanslutningens benämning. Uppgiftsmaterialet har sålunda möjliggjort en fördelning av de sakfällda samvetsömma efter arten av den dem åliggande tjänstgöring, de vägrat att utföra. Därvid har tillämpats en gruppering av de samvetsömma på följande fem huvudgrupper, nämligen värnpliktiga, vilka vägrat att

- 1) utföra vapentjänst;
- 2) utföra varje slag av militär tjänstgöring;
- 3) utföra civilt arbete inom försvarsväsendet;
- 4) utföra civilt arbete utanför försvarsväsendet, då arbetet vore av nytta för försvarsväsendet;
- 5) utföra varje civilt arbete för statens räkning.

De under den andra huvudgruppen redovisade samvetsömma ha specificerats på ytterligare två grupper, allt eftersom de fullgjorde sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning eller såsom s. k. vapenvägrare. Övriga grupper omsluta tydligen var för sig endast värnpliktiga, vilka fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i ensartad ordning.

I åtskilliga fall har förekommit, att samvetsömma förklarat sig hysa samvets-

betänkligheter icke endast mot dem åliggande tjänstgöring utan även mot sådan respektive annan sådan tjänstgöring, som i fråga om samvetsömma värnpliktiga enligt gällande föreskrifter kan ifrågakomma. Dessa uppgifter äro i textframställningen behandlade i anslutning till det där framlagda tabellmaterialet.

Undersökningens resultat.

A. För vägran att åtlyda förmans (respektive arbetsbefälets) i tjänsten givna befallning dömda.

Värnpliktsvägrare och andra sakfällda.

Undersökningen berör — såsom av efterföljande tablå framgår — sammanlagt 427 genom utslag, som vunnit laga kraft under tiden den 1 januari 1939—31 augusti 1941, sakfällda värnpliktiga. Av dessa voro 409 dömda för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten samt 20 för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare); 2 av de sakfällda voro sålunda dömda för brott enligt båda nämnda lagrum. Av de under strafflagen för krigsmakten lydande sakfällda voro 156 eller något mindre än $\frac{2}{5}$ dömda för värnpliktsvägran — varmed här avses såväl vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning som ock vägran att tjänstgöra i den för samvetsömma medgivna ordningen — samt 253 för annat insubordinationsbrott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten. De för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, sakfällda voro samtliga dömda för värnpliktsvägran d. v. s. vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom civilarbetare utanför försvarsväsendet.¹ Förutom det genom utslag, som vunnit laga kraft under ovan angivna tidsperiod, för värnpliktsvägran sakfällda antalet personer, ha — såsom förut nämnts — i undersökningen medtagits 32 värnpliktiga, vilka fällts till ansvar för sådan vägran genom utslag, som vunnit laga kraft efter utgången av augusti 1941, samtliga dömda för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten.

Värnpliktiga, sakfällda genom utslag, som vunnit laga kraft	Antal värnpliktiga, sakfällda för brott enligt		Summa (efter avdrag av dubbelräknade)
	76 § strafflagen för krigsmakten	3 § lag 12 juni 1925, nr 183	
<i>1 januari 1939—31 augusti 1941.</i>			
Värnpliktsvägrare.....	156	20	174
Andra sakfällda	253	—	253
Summa	409	20	427
<i>Efter den 31 augusti 1941.</i>			
Värnpliktsvägrare.....	32	—	32
<i>Samtliga sakfällda.</i>			
Värnpliktsvägrare.....	188	20	206
Andra sakfällda	253	—	253
Summa	441	20	459

En fördelning av samtliga de genom laga kraftvunnet utslag under tiden 1 januari 1939—31 augusti 1941 för värnpliktsvägran eller annat insubordina-

¹ Jfr tab. 3 och 6 not 2 respektive 3.

tionsbrott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten eller 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, sakfällda efter de olika år, då utslagen vunnit laga kraft, samt efter som de sakfällda tidigare — vare sig under observationsperioden eller därefter — fällts till ansvar för sådant brott eller icke, återfinnes i tab. 1.

Tab. 1. Genom laga kraftvunnet utslag för vägran att åtlyda förmans (respektive arbetsbefällets) i tjänsten givna befällning sakfällda värnpliktiga, fördelade på värnpliktsvägrare och andra sakfällda samt efter återfall i sådant brott, åren 1939 och 1940 samt tiden $1/1-31/8$ 1941.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Olika kategorier av sakfällda	Hela antalet	Värnpliktiga, vilka							
		fällts till ansvar genom utslag, som vunnit laga kraft			Summa	icke fällts till ansvar	för enahanda brott förut		
		1939	1940	$1/1-31/8$ 1941			fällts till ansvar 1 eller flera gånger	Därav	
					Hela antalet	i disciplinmål		jämväl före år 1939	
Värnpliktsvägrare.....	174	8	104	77	189	146	28	13	4
Andra sakfällda.....	253	27	132	94	253	251	2	2	2
Samtliga sakfällda	427	35	236	171	442	397	30	15	6

Såsom man kan vänta sig, har ett väsentligt större antal värnpliktiga dömts genom utslag, som vunnit laga kraft år 1940 samt under tiden 1 januari—31 augusti 1941, än år 1939. På förstnämnda båda tidsperioder komma sålunda 236 respektive 171 sakfällda, medan antalet för år 1939 är 35 eller mindre än en tiondel av summan av de under vart och ett av de olika åren sakfällda personerna, 442. Förhållandet sammanhänger uppenbarligen med de under åren 1940 och 1941 ökade inkallelserna av värnpliktiga till tjänstgöring. De för vanligt insubordinationsbrott sakfällda ha emellertid i relativt större antal dömts genom år 1939 laga kraftvunna utslag än de för värnpliktsvägran sakfällda. I förhållande till totalantalet samma år sakfällda utgjorde de för värnpliktsvägran dömda år 1939 23 procent samt åren 1940 och 1941 44 respektive 45 procent.

Påfallande är, att medan av de för vanligt insubordinationsbrott sakfällda endast 2 eller mindre än 1 procent tidigare fällts till ansvar för sådant brott, 28 av de för värnpliktsvägran dömda eller 16 procent voro dömda för upprepat sådant brott. De för vanligt insubordinationsbrott flera gånger sakfällda voro vidare båda tidigare fällda till ansvar genom beslut i disciplinmål före år 1939. Av de för itererad värnpliktsvägran sakfällda åter voro 4 dömda före år 1939; 13 samvetsömma voro förut fällda till ansvar i disciplinmål.

B. För värnpliktsvägran dömda.

Tjänstgöring, som de sakfällda vägrat att utföra.

I tab. 2 har verkställts en fördelning av samtliga de i undersökningen ingående för värnpliktsvägran sakfällda personerna — sålunda jämväl av de genom utslag, som vunnit laga kraft efter augusti 1941 dömda — efter arten av den dem åliggande tjänstgöring de vägrat att utföra samt efter de olika år respektive

utslag vunnit laga kraft. Tabellen innehåller även en fördelning av de olika kategorierna av värnpliktsvägrare allteftersom de förut — vare sig under observationsperioden eller därförut — fällts till ansvar för värnpliktsvägran eller icke. I tabellen lämnas dessutom uppgifter om antalet av de sakfällda, vilka vid tiden för respektive brotts begående erhållit avslag å ansökan om tillstånd att på grund av sina samvetsbetänkligheter få tjänstgöra i annan ordning. Vid fördelningen av de sakfällda på de olika år utslagen vunnit laga kraft, har jämsides med uppgifterna om antalet under året sakfällda personer (kol. 4, 6 och 8) i särskild kolumn (kol. 3, 5 och 7) uppgifter meddelats jämväl om antalet fall (mål), vari värnpliktigt under samma år fällts till ansvar för värnpliktsvägran, d. v. s. den värnpliktige har i sistnämnda kolumn räknats såsom en »person» eller ett »fall» för varje gång han under året genom laga kraftvunnet utslag sakfällts för värnpliktsvägran.

Tab. 2. Genom laga kraftvunnet utslag för värnpliktsvägran sakfällda personer, fördelade efter arten av den dem åliggande tjänstgöring de vägrat att utföra samt år, då utslagen vunnit laga kraft, återfall i sådant brott m. m., $\frac{1}{2}$ 1939— $\frac{31}{8}$ 1941.¹

Tjänstgöring, som de sakfällda vägrat att utföra	Hela antalet	Värnpliktiga, vilka													
		fällts till ansvar genom utslag, som vunnit laga kraft				för enahanda brott förut				vid tiden för brottets begående ingivit ansökan att i annan ordning få fullgöra sin värnpliktstjänstgöring					
		1939	1940	$\frac{1}{2}$ 1941 ¹	Summa	icke fällts till ansvar			fällts till ansvar 1 eller flera gånger						
		Antal	Antal	Antal	Antal	Hela antalet			Därav			Ansökan			
		fall	personer	fall	personer	fall	personer	fall	personer	fall	personer	fall	personer	fall	personer
Vapentjänst	41	2	2	24	24	18	18	44	44	38	3	—	1	24	2
Varje slag av militär tjänstgöring	115	7	6	87	69	56	49	150	124	87	28	13	3	46	29
Därav:															
S. k. vapenvägrare..	7	1	1	—	—	6	6	7	7	7	—	—	—	2	—
Värnpliktiga tjänstgörande i vanlig ordning	108	6	5	87	69	50	43	143	117	80	28	13	3	44	29
Civilt arbete inom försvarsväsendet	39	—	—	7	7	33	32	40	39	37	2	—	—	1	5
Civilt arbete utanför försvarsväsendet:															
a) Då arbetet är av nytta för försvarsväsendet	² 10	—	—	4	4	7	7	11	11	8	2	—	—	—	—
b) Varje arbete för statens räkning ..	³ 3	—	—	—	—	4	3	4	3	1	2	—	—	—	—
Summa	13	—	—	4	4	11	10	15	14	9	4	—	—	—	—
Summa (efter avdrag för dubbelräknade)	206	9	8	122	104	118	109	249	221	171	35	13	⁴ 4	71	36

¹ I tabellen äro dessutom medtagna 32 värnpliktiga, dömda genom utslag, som vunnit laga kraft efter utgången av augusti 1941. — ² Därav 1 tidigare dömd för vägran att utföra civilt arbete inom försvarsväsendet. — ³ Därav 1 tidigare dömd för vägran att utföra varje slag av militär tjänstgöring. — ⁴ Därav 2 dömda vardera 1 gång samt 2 vardera 2 gånger före år 1939.

Av hela antalet för värnpliktsvägran dömda, 206, fullgjorde — såsom av tab. 2 framgår — vid tiden för brottets begående 149 värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning samt 59 eller mer än en fjärdedel såsom samvetsömma, därav 7 såsom vapenvägrare, 39 såsom civilarbetare inom försvarsväsendet samt 13 såsom civilarbetare utanför försvarsväsendet. Av de sistnämnda var 1 tidigare under observationsperioden fälld till ansvar för vägran att fullgöra militär tjänstgöring samt 1 för vägran att utföra civilt arbete inom försvarsväsendet. 41 eller 28 procent av samtliga de sakfällda, vilka vid tiden för brottets begående icke innehade tillstånd att tjänstgöra såsom samvetsömma, voro dömda för vägran att utföra vapentjänst samt återstoden, 108, för vägran att utföra varje slag av militär tjänstgöring. Av de utanför försvarsväsendet sysselsatta värnpliktiga civilarbetarna hade 10 dömts för vägran att utföra sådant arbete, som var av någon nytta för försvarsväsendet samt 3 för vägran att utföra något som helst arbete för statens räkning. Under beteckningen »arbete av nytta för försvarsväsendet» äro — något oegentligt — medräknade 6 sakfällda, vilka vägrat att deltaga i arbete med anläggande av en för militärt bruk ej avsedd skjutbana. Till närmare klargörande av de grunder, efter vilka grupperingen av de sakfällda efter arten av den tjänstgöring, de vägrat att utföra, skett, meddelas i det följande en förteckning över de inom de olika efter tjänstgöringens art bestämda huvudgrupperna förekommande typfallen av värnpliktsvägran, sådana de i uppgiftsformulären betecknats, med angivande jämväl av antalet sakfällda för varje sådan grupp av typfall.

Huvudgrupp	Inom huvudgrupp förekommande typfall av värnpliktsvägran	Antal sakfällda
Vapentjänst	Bärande av vapen eller ammunition	41
	{ Bärande av uniform och utförande av militär tjänstgöring eller dylikt	88
	{ Något slag av arbete vid krigsmakten, för krigsmaktens räkning, inom det militära eller dylikt	14
	{ Civilt arbete inom eller för försvarsväsendet (och militärt beordrad tjänstgöring)	5
Varje slag av militär tjänstgöring	{ Endast villig utföra civilt arbete för statens räkning	3
	{ Något som helst arbete för militärt ändamål	3
	{ Något som helst arbete, som direkt eller indirekt gagnar försvarsmakten	1
	{ Såväl militärt som civilt arbete åt staten (erkänner ej statens auktoritet)	1
	Summa för huvudgruppen	115
	{ Något som helst arbete vid krigsmakten, för krigsmaktens räkning eller dylikt	32
	{ Civilt arbete inom försvarsväsendet	3
Civilt arbete inom försvarsväsendet	{ Borttagande av vissa vägspärrar m. m.	1
	{ Uppställning till arbete	1
	{ Ikläda sig blåställ och arbeta i regementets snickeri- verkstad	1
	{ Något som helst arbete, som direkt eller indirekt gagnar försvarsmakten	1
	Summa för huvudgruppen	39

Huvudgrupp	Inom huvudgrupp förekommande typfall av värnpliktsvägran	Antal sakfällda
Civilt arbete utanför försvarsväsendet: Då arbetet är av nytta för försvaret	Verklig militär tjänstgöring såväl som civilt arbete för krigsmaktens räkning.....	2
	Varje slag av arbete inom försvarsväsendet.....	2
	Arbete, som har med det »militära» eller »militär-systemet» att göra (arbete med anläggande av skjutbana för skytteförenings räkning)	6
	Summa för huvudgruppen	10
Varje slag av arbete för statens räkning	»Militär och därmed jämförlig» tjänstgöring (civilt arbete vid av riksantikvarieämbetet anordnade arbeten)	1
	Civilt arbete för statens räkning (erkänner ej statlig auktoritet).....	2
	Summa för huvudgruppen	3
Summa för samtliga huvudgrupper		208

De sakfällda ha i åtskilliga fall — såsom av ovanstående förteckning framgår — förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter även mot annan tjänstgöring än den, som det ålegat dem att utföra. Sålunda ha av de sakfällda, vilka fullgjorde värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning eller såsom vapenvägrare 22 förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter även mot utförande av civilt arbete inom försvarsväsendet, 4 mot utförande av civilt arbete utanför försvarsväsendet, då arbetet kunde anses vara av nytta för krigsmakten samt 1 mot utförande av varje slag av arbete för statens räkning. 1 civilarbetare inom försvarsväsendet har förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter mot civilt arbete även utanför försvarsväsendet, därest arbetet komme försvarsväsendet till godo. Sammanställes antalet av de i vanlig ordning eller såsom vapenvägrare tjänstgörande värnpliktiga, vilka sålunda förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter jämväl mot att fullgöra värnpliktstjänstgöring genom att utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning, med antalet i tab. 2 redovisade värnpliktiga, vilka fällts till ansvar för vägran att utföra motsvarande civilt arbete erhållas följande sifferserier:

Tjänstgöring, som de värnpliktiga vägrat resp. förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter mot att utföra	Värnpliktiga, vilka				Summa	
	fällts till ansvar för vägran att tjänstgöra såsom civilarbetare		förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter mot att tjänstgöra såsom civilarbetare			
	antal	i % av samtliga för värnpliktsvägran sakfällda	antal	i % av samtliga för värnpliktsvägran sakfällda	antal	i % av samtliga för värnpliktsvägran sakfällda
Civilt arbete inom försvarsväsendet	39	18.9	22	10.7	61	29.6
Civilt arbete utanför försvarsväsendet:						
a) Då arbetet är av nytta för försvarsväsendet	10	4.9	4	1.9	14	6.8
b) Varje slag av arbete för statens räkning	3	1.4	1	0.5	4	1.9
Summa	52	25.2	27	13.1	79	38.3

Av tablan framgår, att de för vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom civilarbetare dömda utgöra en fjärdedel av totalantalet för värnpliktsvägran sakfällda personer (206). Medräknas de värnpliktiga, vilka fällts till ansvar för vägran att utföra varje slag av militär tjänstgöring och vilka förklarar sig hysa samvetsbetänkligheter även mot att tjänstgöra såsom civilarbetare, visar sig att icke mindre än 79 sakfällda eller 38 procent av samtliga, åberopat samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring såsom civilarbetare. Hos 61 av dessa värnpliktiga ha samvetsbetänkligheterna gällt civilt arbete inom försvarsväsendet, hos 14 civilt arbete utanför försvarsväsendet, då arbetet vore av nytta för krigsmakten, samt hos 4 varje slag av arbete för statens räkning.

Fall av upprepat värnpliktsvägran.

Såsom förut påvisats, har ett relativt stort antal av de sakfällda dömts för upprepat brott. Av tab. 2 (kol. 12) framgår, att 35 eller omkring 17 procent av totalantalet i undersökningen medtagna sakfällda samvetsömna (206) flera gånger fällts till ansvar för värnpliktsvägran. Av de för upprepat brott dömda ha 13 vid något tillfälle dömts för värnpliktsvägran i disciplinmål samt 4 genom utslag, som vunnit laga kraft före år 1939. Relativt talrikast voro recidivisterna bland de i vanlig ordning tjänstgörande värnpliktiga, vilka fällts till ansvar för vägran att utföra varje slag av militär tjänstgöring. Av samtliga dessa, 108, voro 28 eller sålunda något fler än en fjärdedel två eller flera gånger dömda för värnpliktsvägran, därav 3 vid något tillfälle jämväl före år 1939.

En jämförelse mellan å ena sidan kol. 2 samt å den andra kol. 9, 10 och 14 i tab. 2 utvisar, att hela antalet recidivister (35) fällts till ansvar för värnpliktsvägran i sammanlagt 84 fall, varav 4 före år 1939, i tillhopa 6 fall. Varje recidivist har sålunda i genomsnitt fällts till ansvar omkring 2'4 gånger. I 15 fall — eller därest, med ledning av de uppgifter primärmaterialet i sådant avseende innehåller, hänsyn tages jämväl till de utslag, vilka vunnit laga kraft före år 1939 — i 21 fall ha recidivister fällts till ansvar genom utslag, vilka vunnit laga kraft under olika år. I vad mån de enskilda fallen förete avvikelser från det sålunda beräknade genomsnittliga antalet återfall, belyses i följande tablå.

Tjänstgöring, som de sakfällda vägrat att utföra	Antal för värnpliktsvägran dömda, vilka för enahanda brott förut				Summa	Hela antalet dömda
	icke fällts till ansvar	fällts till ansvar				
		1 gång	2 gånger	3 gånger		
Vapentjänst	38	3	—	—	3	41
Varje slag av militär tjänstgöring..	87	18	7	3	28	115
Civilt arbete inom försvarsväsendet	37	2	—	—	2	39
Civilt arbete utanför försvarsväsendet.....	9	4	—	—	4	13
Summa (efter avdrag för dubbelräknade).....	171	25	7	3	35	206

¹ Därav 1 tidigare dömd för vägran att utföra varje slag av militär tjänstgöring samt 1 för vägran att utföra civilt arbete inom försvarsväsendet.

Av tablan framgår, att av samtliga 35 recidivister 25 fällts till ansvar för värnpliktsvägran två gånger, 7 tre gånger samt återstoden fyra gånger. I förhållande till totalantalet för värnpliktsvägran sakfällda utgjorde förstagångsför-

brytarna 83 procent, andragångsförbrytarna 12 procent samt tredje- och fjärdegångsförbrytarna omkring 3 respektive 2 procent. Enligt vad av primärmaterialet kunnat inhämtas, voro av de tre gånger till ansvar fällda sammanlagt 3 sakfällda jämväl före år 1939, därav 2 en gång under år 1938 samt 1 en gång under vart och ett av åren 1937 och 1938. Av de 4 gånger dömda var likaledes 1 fälld till ansvar en gång under vart och ett av sistnämnda båda år. Anmärkas må i detta sammanhang, att av de två gånger till ansvar fällda, 9 första gången voro dömda genom beslut i disciplinmål; av de tre och fyra gånger sakfällda voro i båda fallen 2 tidigare dömda i disciplinär väg.

Sakfällda, vilka ansökt om tillstånd för samvetsömma.

Såsom tab. 2 (kol. 15 och 16) utvisar, hade av hela antalet sakfällda, vilka fullgjorde värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning (149) 99 eller omkring två tredjedelar vid tiden för brottets begående eller därförut ingivit ansökan om tillstånd att få fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom samvetsömma. Av de sålunda ingivna ansökningarna voro 68 eller omkring två tredjedelar avslagna samt återstoden (31) beroende på prövning. Ej mindre än en tredjedel av de i vanlig ordning tjänstgörande sakfällda hade sålunda ännu vid tiden för brottets begående icke ingivit sådan ansökan. Av dessa hade emellertid — enligt vad primärmaterialet utvisar — 16 under målets handläggning antingen ingivit eller ock förklarat sig ha för avsikt att ingiva ansökan om tillstånd att tjänstgöra i annan ordning. Praktiskt taget samtliga de i vanlig ordning tjänstgörande värnpliktiga, vilka icke ingivit ansökan om tillstånd för samvetsömma (46 av 50) äro sakfällda för brott begångna efter utgången av april 1940.

Domstolar, vilka dömt i första instans.

Tab. 3 lämnar en redovisning av de för värnpliktsvägran sakfällda på de olika domstolar, vilka avdömt respektive mål i första instans. Redovisning har emellertid icke skett särskilt av fältkrigsrätter och andra krigsrätter liksom heller icke av fältkrigsrätter vid fältregementen respektive depåregementen eller motsvarande förband, utan fältkrigsrätter och andra krigsrätter, vilka varit inrättade vid de i fredstid organiserade truppförbanden ävensom fältkrigsrätter vid av desamma till äventyrs uppsatta förband ha i förekommande fall sammanförts till en gemensam grupp under det i fredstid organiserade förbandets (moderförbandets) benämning. De för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten respektive 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, sakfällda värnpliktsvägrarna äro i tabellen redovisade särskilt för sig, varvid de för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten dömda uppdelats på tre huvudgrupper, efter arten av den tjänstgöring de vägrat att utföra.

De för värnpliktsvägran enligt 76 § strafflagen för krigsmakten sakfällda fördela sig — såsom tab. 3 utvisar — på ett stort antal krigsrätter eller grupper av krigsrätter, huvudsakligen vid avdelningar av armén. Betraktas de olika grupperna av sistnämnda krigsrätter, visar sig, att vid samtliga utom två infanteriregementen (Södra skånska infanteriregementet samt Södermanlands regemente) värnpliktiga i något fall av krigsrätt fällts till ansvar för värnpliktsvägran. Ett flertal värnpliktsvägrare (50, 21 respektive 17) ha dömts av krigsrätt vid Västernorrlands, Hälsinge eller Västerbottens regemente. Av krigsrätter vid marinen voro sammanlagt 15 värnpliktiga samt av krigsrätt vid flygvapnet 1 värnpliktig fällda till ansvar för värnpliktsvägran. Beträffande 2 av de under

Tab. 3. Genom laga kraftvunnet utslag för värnpliktsvägran sakfälda personer, fördelade efter domstol, som dömt i första instans m. m., $\frac{1}{2}$ 1939— $\frac{31}{6}$ 1941.¹

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Domstol, som dömt i första instans	Hela an- talet	Därav värnpliktiga, vilka vägrat att utföra			Därav värnpliktiga, vilka vägrat att utföra			Hela an- talet	Därav värnpliktiga, vilka vägrat att utföra			
		Vapentjänst	Varje slag av militär tjänstgöring	Varje slag av militär tjänstgöring	Civilt arbete inom försvars- väsendet	Civilt arbete inom försvars- väsendet		Vapentjänst	Varje slag av militär tjänstgöring	Varje slag av militär tjänstgöring	Civilt arbete inom försvars- väsendet	
Värnpliktiga, sakfälda för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten.												
<i>Krigsrätter vid nedan angivna avdelningar av Armén.</i>												
Första arnefördelings stab	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svea livgarde	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Värmlands regemente	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Livregementets grenadjärer	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Livgrenadjärregementet	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jämtlands fältjägarregemente	9	2	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norra skånska infanterirege- mentet	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Upplands regemente	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skaraborgs regemente	2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kronobergs regemente	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Jönköpings-Kalmar regemente	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dalregementet	4	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Hälsinge regemente	21	—	14	7	—	—	—	—	—	—	—	—
Älvsborgs regemente	6	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Hallands regemente	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Bohusläns regemente	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gotlands infanteriregemente	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrbottnens regemente	17	3	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västerbottnens regemente	50	21	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västernorrlands regemente	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrlands dragonregemente	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svea artilleriregemente	3	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Vendes regemente	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrlands regemente	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gotlands artillerikår	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholms luftvärnsrege- mente	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Värnpliktiga, sakfälda för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten.												
Göta ingenjörkår	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bodens "	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Signalregementet	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svea trängkår	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skånska trängkåren	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>även som vissa avdel- ningar</i>												
i Stockholm	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
i Boden	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa (efter avdrag för dubbelräknade)	170	34	111	25	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Marinen.</i>												
Karlskrona örlogstation	7	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" kustartillerirege- mente	6	—	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Gotlands kustartillerikår	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	15	7	3	5	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Flygvapnet.</i>												
Jämtlands flygfottilj	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa för krigsrätterna (efter avdrag för dubbel- räknade)	186	41	115	30	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Rådhusrätten i</i>												
Visby	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa för samtliga under- domsstolar (efter avdrag för dubbelräknade)	188	41	115	32	—	—	—	—	—	—	—	—
Värnpliktiga, sakfälda för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183.												
<i>Rådhusrätten i</i>												
Enköping	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Växjö	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalmar	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Visby	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kristianstad	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Åkersund	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sala	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Köping	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Härnösand	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa (efter avdrag för dubbelräknade)	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
¹ I tabellen äro dessutom medtagna 32 värnpliktiga, dömda genom utslag, som vunnit laga kraft efter utgången av augusti 1941. — ² Samtliga civilarbetare inom försvarsväsendet; dömda av obehörig domstol. — ³ Därav 1 sakfälld jämväl för brott enligt 76 § s. f. k.												

strafflagen för krigsmakten lydande för värnpliktsvägran sakfällda hade slutligen dömts av rådhusrätt. Vad angår de för värnpliktsvägran jämlikt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, sakfällda fördela sig — såsom av tabellen synes — utslagen i första instans på 9 olika rådhusrätter.

Tillhörighet till sekt m. m.

I tab. 4 äro för de olika kategorierna av värnpliktsvägrare sammanställda uppgifter därom, huruvida deras samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring ägde etisk eller religiös grund, huruvida de tillhörde något frikyrkligt samfund eller konfessionell sammanslutning, samt om den tid de varit inskrivna såsom värnpliktiga, vid tiden för brottets eller, därest de under observationsperioden dömts för upprepat brott, första brottets begående. Under beteckningen »Jehovas vittnen» ha i tabellen sammanförts även sakfällda, vilka uppgivit sig tillhöra Internationella bibelstudiesällskapet eller Vaktornets bibel- och traktatsällskap.

Av totalantalet för värnpliktsvägran dömda (206) hade enligt tab. 4 170 eller 83 procent förklarat sina samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring vara grundade på religiös övertygelse; endast 14 av de sakfällda motiverade sina samvetsbetänkligheter med etiska skäl. Beträffande 22 (11 procent) av de sakfällda saknas uppgifter i förevarande hänseende. 36 eller 21 procent av de sakfällda, vilkas samvetsbetänkligheter voro av religiös natur, tillhörde Jehovas vittnen, medan 92 eller 54 procent tillhörde något frikyrkligt eller annat samfund, vanligen baptistsamfundet eller pingströrelsen samt 42 eller 25 procent angivit sig icke tillhöra något samfund. Anmärkas må i detta sammanhang, att av de sakfällda, vilka tillhörde Jehovas vittnen, några förklarat sig »icke erkänna statlig auktoritet» eller »statens bestämmanderätt över individen i vidare mån än, då denne förbrutit sig mot rent civil lag». I förhållande till hela antalet för värnpliktsvägran sakfällda motsvara de till Jehovas vittnen anslutna 17 procent, de till frikyrkliga eller andra samfund anslutna 45 procent, de sakfällda, vilka åberopat religiös övertygelse utan att tillhöra något samfund, 20 procent samt de sakfällda, vilka åberopat etiska skäl, ävensom de sakfällda, om vilka uppgifter i sådant hänseende saknas, 7 respektive 11 procent.

Fördelningen i tab. 4 av de sakfällda efter arten av den tjänstgöring de vägrat att utföra, visar att inemot hälften (19) av de sakfällda, vilka vägrat tjänstgöra såsom civilarbetare inom försvarsväsendet (39) voro anslutna till frikyrkligt samfund samt omkring en femtedel (7) till Jehovas vittnen. Av de 3 värnpliktiga, vilka dömts för vägran att utföra något som helst arbete för statens räkning, ha 2 uppgivit sig tillhöra Jehovas vittnen samt 1 angivit sig icke tillhöra nämnda sammanslutning eller något frikyrkligt eller annat samfund.

Såsom i annat sammanhang berörts ha av de sakfällda, vilka dömts för vägran att fullgöra militär tjänstgöring sammanlagt 22 förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter även mot civilt arbete inom försvarsväsendet, 4 mot civilt arbete även utanför försvarsväsendet, därest arbetet vore av nytta för krigsmakten samt 1 mot varje arbete för statens räkning. Av förstnämnda 22 samvetsömna tillhörde — såsom av tablån å sid. 85 framgår — 9 Jehovas vittnen, medan 5 voro anslutna till frikyrkligt samfund. Den värnpliktige, vilken förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter mot varje statligt arbete tillhörde Jehovas vittnen och av de 4 värnpliktiga, vilka förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter mot utförande av civilt arbete, som gagnade försvarsväsendet, tillhörde 2 likaledes sistnämnda sammanslutning.

Tab. 4. Genom laga kraftvunnet utslag för värnpliktsvägran sakfälda personer, fördelade efter arten av den dem åliggande tjänstgöring de vägrat att utföra, frikyrkligt samfund eller annan sammanslutning, som de tillhörde, samt efter den tid de varit inskrivna såsom värnpliktiga m. m., $\frac{1}{2}$ 1939— $\frac{31}{8}$ 1941.¹

1	2	V ä r n p l i k t i g a																					
		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19					
Tjänstgöring, som de sakfälda vägrat att utföra	Hela antalet	vilka såsom skäl för sin vägran åberopat samvetsbetänkligheter grundade på																					
		i n s k r i v n a																					
		religiös övertygelse															ej angivet	samma år brottet begicks el. året därförut	2:a el. 3:e året därförut	4:e el. 5:e året därförut	6:e—9:e året därförut	10:e—14:e året därförut	15:e året därförut el. tidigare
		därav tillhörande																					
		Hela antalet	Sv. Missionsförbundet	Baptist-samfundet	Ev. Fosterlandsstiftelsen	Pingst-rörelsen	Fri-baptisterna	Jehovas vittnen	Andra samfund	Summa													
Vapentjänst	41	28	—	7	2	16	—	—	—	25	2	11	5	6	11	5	9						
Varje slag av militär tjänstgöring	115	96	4	16	—	15	3	27	6	71	11	8	13	9	29	27	26						
Civilt arbete inom försvarsväsendet	39	35	4	7	—	3	5	7	—	26	1	3	—	5	8	10	15						
Civilt arbete utanför försvarsväsendet:																							
a) Då arbetet är av nytta för försvarsväsendet	² 10	10	—	2	—	1	1	1	—	5	—	—	—	4	2	1	1						
b) Varje arbete för statens räkning	³ 3	3	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	1	2				
Summa	13	13	—	2	—	1	1	3	—	7	—	—	—	4	2	2	3						
Summa (efter avdrag för dubbelräknade)	206	170	8	32	2	35	9	36	6	128	14	22	18	19	50	42	53						

¹ I tabellen äro dessutom medtagna 32 värnpliktiga, dömda genom utslag, som vunnit laga kraft efter utgången av augusti 1941. — ² Därav 1 tidigare dömd för vägran att utföra civilt arbete inom försvarsväsendet. — ³ Därav 1 tidigare dömd för vägran att utföra varje slag av militär tjänstgöring. — ⁴ Därav 1 tillhörande Teosofiska samfundet samt 2 Adventistiska samfundet.

Antal för vägran att fullgöra militär tjänstgöring sakfällda, vilka förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter även mot att tjänstgöra såsom civilarbetare.

Tjänstgöring, som de sakfällda förklarat sig hysa samvetsbetänkligheter mot	Hela antalet	Sakfällda, vilkas samvetsbetänkligheter grundade sig på									etiska skäl eller ej angivna
		religiös övertygelse									
		Hela antalet	därav tillhörande								
Sv. Missionsförbundet	Baptist-samfundet		Ev. Fosterlandssiftelsen	Ev. Fostertörelsen	Pingstbaptisterna	Enli-vithen	Jehovas vittnen	Annat samfund	Summa		
Civilt arbete inom försvarsväsendet	22	20	—	3	—	1	1	9	—	14	2
Civilt arbete utanför försvarsväsendet:											
a) Då arbetet är av nytta för försvarsväsendet	4	4	—	—	—	—	—	2	2	4	—
b) Varje arbete för statens räkning	1	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Summa	27	25	—	3	—	1	1	12	2	19	2

Inskrivningsår.

Av tab. 4 (kol. 14—19) framgår, att det övervägande flertalet av de för värnpliktsvägran dömda tillhörde årsklasser, som i allmänhet fullgjort dem åliggande fredstjänstgöring. Tillhoppa 145 eller 70 procent av samtliga sakfällda voro inskrivna såsom värnpliktiga sex år före brottets begående eller tidigare samt torde sålunda i allmänhet befunnit sig i levnadsåldrarna 26 år och däröver. Något mer än $\frac{1}{4}$ tillhörde årsklasser, motsvarande åldersklasserna 35 år och däröver. 18 procent av de sakfällda voro inskrivna samma år brottet begicks eller 1—3 år därförut samt omkring 12 procent fyra eller fem år före brottets begående och tillhörde sålunda årsklasser, som i allmänhet motsvara levnadsåldrarna 20—23 respektive 24—25 år. Huruvida och i så fall i vilken utsträckning sakfällda tillhörande äldre årsklasser tidigare fullgjort värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning, lämnar primärmaterialet icke uppgift om.

Tid för brottets begående.

I tab. 5 har verkställts en fördelning av hela antalet fall, i vilka värnpliktiga genom laga kraftvunnet utslag fällts till ansvar för värnpliktsvägran, efter tiden för brottets begående. I tabellen är sålunda, liksom i tab. 2 kol. 9, sakfälld person, som flera gånger dömts för värnpliktsvägran räknad såsom en »person» eller ett »fall» för varje gång han fällts till ansvar. Den i tab. 2 tillämpade grupperingen efter arten av den tjänstgöring, de sakfällda vägrat att utföra, har bibehållits även i tab. 5, dock att de för värnpliktsvägran dömda civilarbetarna utanför försvarsväsendet sammanförts till en gemensam grupp.

Samtliga för värnpliktsvägran sakfällda personer (206) voro, såsom av tab. 5 framgår, fällda till ansvar för sådant brott i sammanlagt 249 fall. I 118 av dessa fall — motsvarande 47 procent — voro brotten begångna under tiden maj—augusti 1940. Ser man till de olika kategorierna av värnpliktsvägrare, visar sig att civilarbetarna i flertalet fall (41 av 55) fällts till ansvar för brott begånget under tiden efter augusti 1940. Antalet under maj—augusti 1940 inträffade fall av värnpliktsvägran är sålunda väsentligen att hänföra till de sakfällda, vilka fullgjorde värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning ävensom till de fåtaliga vapenvägrarna. Det genomsnittliga antalet under var och en av de

Tab. 5. Antal fall, i vilka värnpliktiga fällts till ansvar för värnpliktsvägran genom utslag, som vunnit laga kraft under tiden 1/1 1939—31/8 1941¹, fördelade efter arten av den dem åliggande tjänstgöring de sakfällda vägrat att utföra samt tiden för brottets begående.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Tjänstgöring, som de sakfällda vägrat att utföra	Hela antalet fall	Antal fall, vari brottet varit begånget nedan angivna år och månader										
		1939					1940			1941		
		Januari— April	Maj— Augusti	September— December	Summa	Januari— April	Maj— Augusti	September— December	Summa	Januari— April	Maj— Augusti	Summa
Vapentjänst	44	—	1	2	3	2	22	3	27	12	2	14
Varje slag av militär tjänstgöring	² 150	—	4	6	10	3	82	14	99	21	19	40
Civilt arbete inom försvarsväsendet	40	—	—	—	—	—	14	13	27	11	2	13
Civilt arbete utanför försvarsväsendet	15	—	—	—	—	—	—	4	4	5	6	11
Summa	249	—	5	8	13	5	118	34	157	49	29	78

¹ I tabellen äro dessutom medtagna 32 värnpliktiga, dömda genom utslag, som vunnit laga kraft efter utgången av augusti 1941. — ² Därav 1 fall, vari brottet varit begånget år 1938.

följande 3 fyramånadersperioderna, d. v. s. september—december 1940 samt januari—april och maj—augusti 1941 inträffade fallen av värnpliktsvägran utgör för de sistnämnda kategorierna av sakfällda 24 eller 12 procent av det motsvarande totalantalet dylika fall. Ett relativt stort antal fall av värnpliktsvägran har sålunda inträffat under en tid då, enligt därvid gällande bestämmelser (jfr sid. 72), samvetsömna värnpliktiga, vilka icke redan vid inskrivningen ingivit ansökan om tillstånd att tjänstgöra såsom samvetsömna, under tiden intill dess ansökningen slutligen prövats, varit skyldiga att tjänstgöra i vanlig ordning. Endast beträffande 19 av dessa sakfällda voro emellertid — enligt vad av primärmaterialet framgår — vid tiden för brottets begående ansökningar om tillstånd att tjänstgöra i annan ordning beroende på prövning. Huruvida det genomsnittligt mindre antalet fall av värnpliktsvägran under den följande tiden kan tänkas äga samband med den i september 1940 genomförda modificationen av nyssnämnda stadgande (jfr sid. 72), undandraget sig här bedömande.

Ådömda straff.

Tab. 6 innehåller en fördelning av hela antalet fall, i vilka värnpliktiga genom laga kraftvunnet utslag fällts till ansvar för värnpliktsvägran, efter arten av det dem därvid ådömda straffet. De för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten respektive 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, sakfällda personerna äro i tabellen redovisade var för sig, varjämte beträffande de för brott enligt förstnämnda lagrum sakfällda bibehållits den eljest tillämpade grupperingen av de sakfällda efter arten av den tjänstgöring de vägrat att utföra. I tabellen har vidare särskild redovisning skett av antalet fall, vari värnpliktiga ådömts gemensamt straff för sammanträffande brott eller fällts till ansvar för upprepat brott ävensom av antalet övriga fall.

Tab. 6. Antal fall, i vilka värnpliktiga fölls till ansvar för värnpliktsvagran genom utslag, som vunnit laga kraft under tiden $1/1$ 1939— $31/6$ 1941¹, fördelade efter de ådömda straffens beskaffenhet m. m.

Tjänstgöring, som de sakfällda vägrat att utföra	Hela antalet	Böter	Disciplinstraff				Fängelse						Straffarbete			
			Arrest utan bevakning	Vakt-arrest	Skärpt arrest	Summa	över 1 mån.	över 1-2 mån.	över 2-3 mån.	över 3-6 mån.	över 6 mån.	Summa	2 mån.	över 2 mån.		
															16	15
<i>Värnpliktiga, sakfällda för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten.</i>																
Vapentjänst	44	—	13	—	13	13	30	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Varje slag av militär tjänstgöring	150	—	37	—	37	37	60	40	9	2	—	—	—	—	—	—
Civilt arbete inom försvarsväsendet	33	—	9	—	9	9	21	2	1	—	—	—	—	—	—	—
Summa	227	—	59	—	59	59	111	43	10	2	—	—	—	—	—	—
Därav:																
Sakfällda ådömda gemensamt straff	10	—	—	—	—	—	2	5	1	1	—	—	—	—	—	—
Sakfällda dömda för upprepat brott	43	—	7	—	7	7	7	21	7	1	—	—	—	—	—	—
Övriga sakfällda	174	—	52	—	52	52	102	17	2	—	—	—	—	—	—	—
<i>Värnpliktiga, sakfällda för brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183.</i>																
Civilt arbete utanför försvarsväsendet	22	21	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Därav:																
Sakfällda ådömda gemensamt straff	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sakfällda dömda för upprepat brott	4	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga sakfällda	18	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

¹ I tabellen äro dessutom medtagna 32 värnpliktiga, dömda genom utslag, som vunnit laga kraft efter utgången av augusti 1941. — ² Jfr not 3. —
³ Därav 7 civilarbetare inom försvarsväsendet; dömda av obehörig domstol.

Hela antalet fall, i vilka värnpliktiga fällts till ansvar för brott enligt 76 § strafflagen för krigsmakten, utgör enligt tab. 6 227. I sammanlagt 59 av dessa fall voro de sakfällda ådömda disciplinstraff, varav i 19 fall genom beslut i disciplinmål; i 166 fall hade fängelse ådömts samt i 2 fall straffarbete. De till disciplinstraff dömda voro samtliga ålagda vaktarrest. De till fängelsestraff dömda hade i det övervägande flertalet fall — 111 av 166 — ådömts fängelse i 1 månad. Av de 55 fall, i vilka fängelse i mer än 1 månad ålagts, hade i 36 fall fängelsestraffet ådömts antingen såsom gemensamt straff för sammanträffande brott eller ock för upprepad värnpliktsvägran.

För brott enligt 3 § lagen den 12 juni 1925, nr 183, hade värnpliktiga civilarbetare dömts i sammanlagt 22 fall. Endast i 1 av dessa fall hade fängelsestraff ålagts.

Sammanfattning.

Enligt den såsom bilaga 2 framlagda redogörelsen utgjorde totalantalet värnpliktiga, vilka den 31 december 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen omkring 10 300, vilket motsvarar 8·5 promille av det, på grundval av inskrivningsstatistikens uppgifter rörande antalet olika år inskrivna, beräknade sannolika antalet kvarlevande personer i samtliga de vid sistnämnda tidpunkt värnpliktiga årsklasserna. Med ledning av vissa övriga i den nyss berörda redogörelsen framlagda uppgifter kan antalet värnpliktiga, vilka den 31 december 1938 innehade tillstånd att tjänstgöra såsom samvetsömma approximativt beräknas till 7 800. Då hela antalet genom laga kraftvunnet utslag för värnpliktsvägran sakfällda personer under åren 1939 och 1940 samt större delen av år 1941, såsom förut nämnts, uppgår till 206, representerar detsamma sålunda en ökning i förhållande till det vid ingången av år 1939 befintliga beståndet av värnpliktiga i besittning av tillstånd att fullgöra värnplikts-tjänstgöring såsom samvetsömma, med 2·6 procent. I förhållande till det beräknade sannolika antalet vid utgången av år 1941 kvarlevande inskrivna personer i samtliga då värnpliktiga årsklasser motsvarar antalet för värnpliktsvägran dömda 0·17 promille. Emellertid ingå bland de sakfällda tillhoppa 59 värnpliktiga, vilka fullgjorde värnplikts-tjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, varav 7 vapenvägrare samt 52 civilarbetare. Det relativt stora antalet värnpliktiga civilarbetare, som gjort sig skyldiga till värnpliktsvägran, torde sammanhänga med de den 21 april 1940 ikraftträdde ändringarna i lagen om samvetsömma, enligt vilka civilarbetare ålades tjänstgöringsskyldighet jämväl inom försvarsväsendet. Icke mindre än 39 eller närmare fyra femtedelar av hela antalet sakfällda civilarbetare utgjordes nämligen av civilarbetare sysselsatta inom försvarsväsendet. Frånräknas de såsom samvetsömma tjänstgörande värnpliktsvägrarna, befinnes det återstående antalet sakfällda, d. v. s. de i vanlig ordning tjänstgörande (149) utgöra 1·9 procent av hela antalet värnpliktiga, vilka den 31 december 1938 innehade tillstånd såsom samvetsömma samt 0·12 promille av det beräknade antalet den 31 december 1941 i de värnpliktiga årsklasserna kvarstående personer.

Det har av undersökningen framgått, att av de för värnpliktsvägran dömda, vilka fullgjorde värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning (149), 68 eller 46 procent vid tiden för brottets begående eller därförut erhållit avslag å ansökan om tillstånd att tjänstgöra i den för samvetsömma medgivna ordningen, medan beträffande 31 eller 21 procent sådan ansökan vid sagda tid var beroende på prövning. Ett anmärkningsvärt stort antal — 50 eller omkring en tredjedel av samtliga — hade sålunda vid tiden för brottets begående ännu icke ingivit någon ansökan. I vad mån de sakfällda tidigare fullgjort värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning, framgår icke av uppgiftsmaterialet. Flertalet av de sakfällda

tillhörde dock, såsom förut påvisats, sådana äldre årsklasser, vilka i allmänhet fullgjort dem åliggande fredstjänstgöring.

Av totalantalet för värnpliktsvägran dömda (206) voro närmare två tredjedelar (128) anslutna till olika sekter, flertalet till frikyrkliga samfund, såsom pingströrelsen och baptistsamfundet. Omkring 17 procent (36) hade uppgett sig tillhöra Jehovas vittnen (eller Internationella bibelstudiesällskapet eller Vaktornets bibel- och traktatsällskap).

1914 års värnpliktsvägran i Sverige. Totalt antal vägrare 206. Av dessa 128 anslutna till olika sekter, flertalet till frikyrkliga samfund, såsom pingströrelsen och baptistsamfundet. Omkring 17 procent (36) hade uppgett sig tillhöra Jehovas vittnen (eller Internationella bibelstudiesällskapet eller Vaktornets bibel- och traktatsällskap).

1915 års värnpliktsvägran i Sverige. Totalt antal vägrare 206. Av dessa 128 anslutna till olika sekter, flertalet till frikyrkliga samfund, såsom pingströrelsen och baptistsamfundet. Omkring 17 procent (36) hade uppgett sig tillhöra Jehovas vittnen (eller Internationella bibelstudiesällskapet eller Vaktornets bibel- och traktatsällskap).

1914		1915		1916		1917	
Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
102	49.5	102	49.5	102	49.5	102	49.5
104	50.5	104	50.5	104	50.5	104	50.5
206	100.0	206	100.0	206	100.0	206	100.0

Antalet samvetsömma värnpliktiga den 31 december 1941.

Av C. Hammarberg.

Inledning.

Utredningen har från samtliga inskrivningsområden i riket inhämtat vissa uppgifter rörande de värnpliktiga, vilka den 31 december 1941 innehade vederbörligt tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för de samvetsömma medgivna ordningen. De sålunda införskaffade uppgifterna äro framlagda i tab. I—IV i den härtill fogade tabellbilagan. Av de nämnda tabellerna innehåller tab. I en redovisning av de samvetsömma på olika inskrivningsområden, medan i tab. II de samvetsömma äro fördelade på olika årsklasser (årsgrupper). I båda de sistnämnda tabellerna har särskild redovisning skett av dels de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats på därom vid respektive efter vederbörlig inskrivningsförrättning gjord ansökan, dels ock de samvetsömma, vilka medgivits tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom s. k. vapenvägrare respektive civilarbetare. Tab. III innehåller uppgifter rörande antalet förut inskrivna värnpliktiga, vilka under åren 1939—1941 beviljats tillstånd såsom vapenvägrare respektive civilarbetare. I tab. IV slutligen äro vissa uppgifter meddelade rörande antalet värnpliktiga, vilkas tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring under åren 1939—1941 återkallats eller eljest upphört att gälla. Såväl i tab. III som tab. IV är uppgiftsmaterialet redovisat på olika inskrivningsområden.

Rörande de vid sjörullföringsområdena inskrivna värnpliktiga, vilka beviljats tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom samvetsömma har — med hänsyn till deras ringa antal — icke ansetts erforderligt att införskaffa några motsvarande uppgifter.

För resultaten av den verkställda undersökningen är redogörelse meddelad i det följande.

Antalet samvetsömma i hela riket.

Hela antalet värnpliktiga i riket, vilka den 31 december 1941 innehade vederbörligt tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, utgjorde enligt efterföljande tablå 10 299. Av dessa innehade 2 628, motsvarande 25·5 procent, tillstånd att tjänstgöra såsom vapenvägrare, samt 7 671 tillstånd såsom civilarbetare. Endast hos 708 eller 6·9 procent av hela antalet samvetsömma värnpliktiga grundade sig samvetsbetänkligheterna mot värnpliktstjänstgöring på etiska skäl, medan hos 9 591 eller 93·1 procent

Olika kategorier av samvetsömma	Värnpliktiga, vilka den 31/12 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom samvetsömma					
	Hela antalet		Däraf värnpliktiga, vilkas samvetsbetänkligheter grundade sig på			
			etiska skäl		religiös övertygelse	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Vapenvägrare	2 628	25·5	36	5·1	2 592	27·0
Civilarbetare	7 671	74·5	672	94·9	6 999	73·0
Summa	10 299	100·0	708	100·0	9 591	100·0

samvetsbetänkligheterna bottnade i religiös övertygelse. Det övervägande flertalet av de samvetsömma, vilkas samvetsbetänkligheter voro av etisk natur voro civilarbetare; endast 36 eller 5·1 procent voro vapenvägrare.

Antalet samvetsömma inom olika militärområden och inskrivningsområden.

Det absoluta och procentuella antalet vapenvägrare och civilarbetare inom olika militärområden och inskrivningsområden den 31 december 1941 framgår av tab. 1.

Tab. 1. Antalet värnpliktiga, vilka den 31/12 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, inom olika inskrivningsområden. Absoluta tal och procenttal.

Inskrivningsområden	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare
	Absoluta tal			Procenttal		
<i>Östra milo.</i>						
Stockholms.....	729	221	508	7·1	8·4	6·6
Uppsala	429	108	321	4·1	4·1	4·2
Södermanlands	441	122	319	4·3	4·7	4·2
Östergötlands.....	565	170	395	5·5	6·5	5·1
Örebro.....	817	219	598	7·9	8·3	7·8
Summa	2 981	840	2 141	28·9	32·0	27·9
<i>Västra milo.</i>						
Hallands	64	19	45	0·6	0·7	0·6
Västgöta-Bohus	445	142	303	4·3	5·4	3·9
Älvsborgs	417	95	322	4·1	3·6	4·2
Skaraborgs	596	131	465	5·8	5·0	6·1
Värmlands	484	112	372	4·7	4·3	4·8
Summa	2 006	499	1 507	19·5	19·0	19·6
<i>Södra milo.</i>						
Norra Smålands	999	305	694	9·7	11·6	9·0
Kronobergs.....	519	136	383	5·0	5·2	5·0
Malmöhus norra	357	68	289	3·5	2·6	3·8
Malmöhus södra	151	37	114	1·5	1·4	1·5
Summa	2 026	546	1 480	19·7	20·8	19·3
<i>Gotlands milo.</i>						
	167	36	131	1·6	1·3	1·7
<i>Norra milo.</i>						
Kopparbergs	474	158	316	4·6	6·0	4·1
Gävleborgs.....	452	99	353	4·4	3·8	4·6
Västernorrlands.....	880	98	782	8·6	3·7	10·2
Jämtlands	405	110	295	3·9	4·2	3·9
Summa	2 211	465	1 746	21·5	17·7	22·8
<i>Övre Norrlands milo.</i>						
Västerbottens.....	731	180	551	7·1	6·8	7·2
Norrbottens	177	62	115	1·7	2·4	1·5
Summa	908	242	666	8·8	9·2	8·7
Hela riket	10 299	2 628	7 671	100 0	100·0	100·0

Det största antalet samvetsömma tillhörde — såsom av tab. 1 framgår — Östra och Norra militärområdena, omfattande 2 981 respektive 2 211 samvetsömma eller 28·9 respektive 21·5 procent av totalantalet i hela riket. Gotlands militärområde (inskrivningsområde) samt Övre Norrlands militärområde omfattade var för sig 167 och 908 samvetsömma, medan inom Västra och Södra militärområdena antalet samvetsömma utgjorde omkring 2 000 i båda fallen. Det i förhållande till totalantalet ringa antalet samvetsömma inom Gotlands och Övre Norrlands militärområden får naturligen ses i samband med den väsentligt mindre folkmängden inom dessa områden.

Inom de olika inskrivningsområdena växlar antalet samvetsömma från lägst 64 eller 0·6 procent av hela antalet i Hallands inskrivningsområde till högst 999 eller 9·7 procent i Norra Smålands inskrivningsområde. Ett såväl absolut som relativt stort antal samvetsömma återfinnes — förutom i sistnämnda inskrivningsområde — bland annat i Västernorrlands (880), Örebro (817), Västerbottens (731), Stockholms (729) samt Skaraborgs (596) och Östergötlands (565) inskrivningsområden, medan Malmöhus södra, Gotlands och Norrbottens inskrivningsområden redovisa ett förhållandevis mindre antal samvetsömma (respektive 151, 167 och 177).

Det absolut och procentuellt sett största antalet civilarbetare tillhöra Väster-norrlands, Norra Smålands, Örebro, Västerbottens, Stockholms och Skaraborgs inskrivningsområden, vilka tillsammans omslöt 3 598 civilarbetare eller 46·9 procent av samtliga civilarbetare i riket. Av vapenvägrarna återfunnos ett jämförelsevis stort antal — tillhopa 1 253 eller 47·6 procent av totalantalet — i Norra Smålands, Stockholms, Örebro, Västerbottens, Östergötlands och Kopparbergs inskrivningsområden.

Fördelningen av de samvetsömma på vapenvägrare och civilarbetare inom olika militärområden och inskrivningsområden var — såsom av tab. 1 framgår — i det stora hela överensstämmande med den för riket i dess helhet observerade, även om vissa — i absoluta tal sett visserligen i allmänhet obetydliga — skiljaktigheter äro till finnandes. Sålunda tillhörde 22·8 procent av hela antalet civilarbetare Norra militärområdet, medan detsamma omfattade endast 17·7 procent av samtliga vapenvägrare. Det förhållandevis stora antal civilarbetare, som nämnda militärområde uppvisar, var emellertid uteslutande att hänföra till Västernorrlands och, ehuru i mindre mån, även Gävleborgs inskrivningsområde, medan av övriga hithörande inskrivningsområden framför allt Kopparbergs tvärtom företer ett förhållandevis stort antal vapenvägrare. Liksom inom Kopparbergs inskrivningsområde var vidare inom de under Östra militärområdet hörande inskrivningsområdena, hela antalet samvetsömma, så gott som genomgående till relativt större del än för riket i dess helhet sammansatt av vapenvägrare. Av hela antalet vapenvägrare i riket tillhörde sålunda 32·0 procent sistnämnda militärområde, men endast 27·9 procent av totalantalet civilarbetare. Relativt stort var antalet vapenvägrare bland annat även i Norrbottens, Norra Smålands samt Västgöta-Bohus inskrivningsområden.

Till belysande av de samvetsömmas olika talrika förekomst har antalet vapenvägrare och civilarbetare inom olika inskrivningsområden satts i relation till ett med ledning av inskrivningsstatistikens uppgifter rörande antalet olika år inskrivna värnpliktiga inom respektive områden uppskattat antal den 31 december 1941 sannolikt kvarlevande värnpliktiga personer. Vid beräkningen har utgått från senaste föreliggande dödstal för olika levnadsåldrar, avseende åren 1931—1935, varjämte antagits att samtliga ett visst år inskrivna värnpliktiga befunnit sig i den mot ifrågavarande årsklass i allmänhet svarande levnadsåldern. Till av andra faktorer än dödligheten föranledd avgång inom respektive årsklasser, såsom frikallelser från värnpliktstjänstgöring och utflyttning ur riket, har däremot hänsyn ej tagits, något som dock i förevarande sammanhang torde sakna betydelse.

Emellertid är att märka, att vissa av de äldre inskrivningsområden (Blekinge, Kalmar, Östergötlands västra och östra samt Västmanlands), vilka från och med år 1927 upphört, därvid erhållit sina respektive rullföringsområden hänfödda till olika inskrivningsområden. Då inskrivningsstatistikens primärmaterial icke redovisar det ifrågakvarande antalet inskrivna på de olika rullföringsområdena, har därför vid relativtalens beräkning i dessa fall hela antalet inom nyssberörda inskrivningsområden under åren 1915—1926 inskrivna värnpliktiga hänförs till det inskrivningsområde, till vilket de flesta rullföringsområdena överförts. Härigenom ha till Kronobergs inskrivningsområde kommit att föras jämväl inskrivna tillhörande Kristianstads och Oskarshamns rullföringsområden, vilka rätteligen bort föras till Malmöhus norra respektive Norra Smålands inskrivningsområden, medan inskrivna tillhörande Vimmerby och Västerås rullföringsområden, vilka rätteligen bort föras till Norra Smålands respektive Södermanlands inskrivningsområden, kommit att hänföras till Östergötlands respektive Örebro inskrivningsområden. På grund härav äro relativtalen för Kronobergs, Östergötlands och Örebro inskrivningsområden något för låga samt relativtalen för Malmöhus norra, Norra Smålands och Södermanlands inskrivningsområden något för höga. Felaktigheterna torde dock icke vara av den storleksordning att de kunna i avsevärd mån inverka på uppgiftsmaterialets jämförbarhet. De sålunda beräknade relationstalen, vilka angiva antalet samvetsömma den 31 december 1941 på 1 000 vid samma tidpunkt värnpliktiga personer, äro sammanställda i tab. 2.

I förhållande till hela antalet värnpliktiga utgjorde de samvetsömma den 31 december 1941 8·5 promille; av vapenvägrare och civilarbetare funnos vid sagda tidpunkt 2·2 respektive 6·3 på 1 000 värnpliktiga personer. Relativt talrikast förekommo de samvetsömma inom Gotlands militärområde (inskrivningsområde) samt Norra militärområdet och militärområdet för Övre Norrland, där de utgjorde 16·9, 11·1 respektive 10·5 promille. Det relativt minsta antalet samvetsömma — 6·9 promille — företer Västra militärområdet. För Östra militärområdet var motsvarande relativtal 8·2 promille. De sålunda anförda siffrorna ha emellertid — såsom av tabellen framgår — karaktären allenast av medelvärden, vilka i de flesta fall icke äro representativa för de särskilda i respektive militärområden ingående inskrivningsområdena. Av de sistnämnda företer Norra Smålands inskrivningsområde det i förhållande till antalet värnpliktiga största antalet samvetsömma, 17·1 promille; närmast i ordning följa därefter följande sex inskrivningsområden, nämligen Gotlands, Västernorrlands, Västerbottens, Skaraborgs samt Örebro och Gävleborgs med respektive 16·9, 16·8, 16·6, 13·0, 10·9 och 10·1 promille. Det såväl absolut som relativt minsta antalet samvetsömma återfinnes inom Hallands, Malmöhus södra samt Norrbottens inskrivningsområden, för vilka relativtalen voro 1·3, 2·7 och 4·2 promille. I övrigt växlar antalet samvetsömma på 1 000 värnpliktiga personer från lägst 5·4 inom Kronobergs samt högst 9·4 inom Kopparbergs inskrivningsområde.

Det framgår av det anförda, att de militärområden, vilkas inskrivningsområden sinsemellan förete de största skiljaktigheterna i fråga om det relativa antalet samvetsömma, äro Södra och Västra militärområdena; inom det förra växlar sålunda relativtalen från lägst 2·7 promille inom Malmöhus södra samt högst 17·1 promille inom Norra Smålands inskrivningsområden, medan inom det senare motsvarande tal äro respektive 1·3 promille för Hallands samt 13·0 promille för Skaraborgs inskrivningsområde. För de båda under Övre Norrlands militärområde sammanförda inskrivningsområdena eller Västerbottens och Norrbottens voro relativtalen 16·6 respektive 4·2 promille.

Ser man till fördelningen av de samvetsömma på vapenvägrare och civilarbetare inom de olika inskrivningsområdena visar sig, att de förut påvisade skiljaktigheterna från den för riket i dess helhet konstaterade proportionen mellan nyssnämnda kategorier av samvetsömma — relativt sett, d. v. s. i för-

Tab. 2. Antalet värnpliktiga, vilka den ³¹/₁₂ 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, i förhållande till antalet värnpliktiga personer, inom olika inskrivningsområden. Promilletal.

Inskrivningsområden	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare
<i>Östra milo.</i>			
Stockholms	6·2	1·9	4·3
Uppsala	8·5	2·1	6·4
Södermanlands	9·2	2·5	6·7
Östergötlands	7·8	2·3	5·5
Örebro	10·9	2·9	8·0
Summa	8·2	2·3	5·9
<i>Västra milo.</i>			
Hallands	1·3	0·4	0·9
Västgöta-Bohus	6·5	2·1	4·4
Älvsborgs	5·9	1·3	4·6
Skaraborgs	13·0	2·9	10·1
Värmlands	9·0	2·1	6·9
Summa	6·9	1·7	5·2
<i>Södra milo.</i>			
Norra Smålands	17·1	5·2	11·9
Kronobergs	5·4	1·4	4·0
Malmöhus norra	6·4	1·2	5·2
Malmöhus södra	2·7	0·7	2·0
Summa	7·6	2·0	5·6
<i>Gotlands milo.</i>			
	16·9	3·7	13·2
<i>Norra milo.</i>			
Kopparbergs	9·4	3·1	6·3
Gävleborgs	10·1	2·2	7·9
Västernorrlands	16·8	1·9	14·9
Jämtlands	7·9	2·1	5·8
Summa	11·1	2·3	8·8
<i>Övre Norrlands milo.</i>			
Västerbottens	16·6	4·1	12·5
Norrbottnens	4·2	1·5	2·7
Summa	10·5	2·8	7·7
Hela riket	8·5	2·2	6·3

hållande till antalet värnpliktiga inom respektive områden — är särskilt framträdande inom Västernorrlands inskrivningsområde, där på 1 000 värnpliktiga kommo i det närmaste 15 civilarbetare mot allenast 2 vapenvägrare, medan för riket i dess helhet antalet vapenvägrare och civilarbetare — såsom nämnts — motsvarade 6 respektive 2 promille. Ett förhållandevis stort antal civilarbetare förekom även inom Gotlands, Västerbottens, Norra Smålands och Skaraborgs inskrivningsområden med 13, 12, 12 och 10 civilarbetare mot respektive 4, 4, 5 och 3 vapenvägrare på 1 000 värnpliktiga.

Samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid respektive efter inskrivningen.

Den utsträckning, i vilken de samvetsömma utgöras av värnpliktiga, vilkas tillstånd såsom samvetsömma beviljats på därom vid respektive efter inskrivningen gjord ansökan, belyses i följande tablå, vari meddelas dels uppgifter om det absoluta antalet dylika samvetsömma dels ock relativt, utvisande proportionen mellan de båda nämnda kategorierna av samvetsömma värnpliktiga. Enligt från respektive inskrivningsområden lämnade uppgifter (jfr tab. III) utgjorde antalet värnpliktiga, vilka på ansökan ingiven, efter det de inskrivits, under åren 1939—1941 beviljats tillstånd för samvetsömma, 2 174. Då hela antalet under samma tid återkallade eller eljest upphörda tillstånd uppgick allenast till 246 och dessa i allmänhet torde utgöras av före år 1939 beviljade tillstånd, synes det vara berättigat att antaga att praktiskt taget samtliga de under åren 1939—1941 i efterhand beviljade tillstånden den 31 december sistnämnda år alltjämt voro gällande. Till jämförelse ha fördenskull i tablå intagits jämväl sistberörda uppgifter rörande antalet av de den 31 december 1941 i riket förefintliga samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen och under åren 1939—1941. Det bör anmärkas, att — såsom av tab. II i tabellbilagan framgår — det övervägande flertalet — 2 058 — av dessa samvetsömma tillhörde årsklasser inskrivna före år 1939.

Olika kategorier av samvetsömma värnpliktiga	Antal värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats			Antal värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, på 100 värnpliktiga beviljade tillstånd vid inskrivningen	
	vid inskrivningen	efter inskrivningen		Hela antalet	Därav under åren 1939—1941
		Hela antalet	Därav under åren 1939—1941		
Vapenvägrare	1 164	1 464	904	125·8	77·7
Civilarbetare	5 592	2 079	1 270	37·2	22·7
Summa	6 756	3 543	2 174	52·4	32·2

Såsom synes av tablå, hade av hela antalet värnpliktiga, vilka den 31 december 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom samvetsömma (10 299), 6 756 beviljats sådant tillstånd efter ansökan, som ingivits vid vederbörlig inskrivningsförrättning, samt 3 543 på ansökan ingiven efter inskrivningen. På 100 samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen kommo sålunda närmare 53 samvetsömma, vilka först efter det de blivit inskrivna beviljats sådant tillstånd; av de sistnämnda hade något mindre än två tredjedelar under något av åren 1939—1941 beviljats tillstånd såsom samvetsömma (32·2 på 100 värnpliktiga beviljade tillstånd vid inskrivningen). Ser man till de olika kategorierna av samvetsömma, visar sig, att vapenvägrarna i relativt större utsträckning erhållit sina tillstånd beviljade efter än vid vederbörlig inskrivningsförrättning; överskottet av vapenvägrare, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, uppgår till omkring 26 på 100 vapenvägrare, beviljade tillstånd vid inskrivningen. Av civilarbetarna åter hade ett relativt väsentligt mindre antal — 37·2 mot 100 — beviljats tillstånd efter inskrivningarna. Det totala antalet civilarbetare, som beviljats tillstånd efter inskrivningen (2 079), är dock större än det motsvarande antalet vapenvägrare (1 464). På grund av den relativt väsentligt större utsträckning, i vilken redan inskrivna värnpliktiga beviljats tillstånd såsom vapenvägrare, har emellertid hela antalet samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats i efterhand kommit att till 41·3 procent utgöras av vapen-

vägrare, medan av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, vapenvägrarna utgöra 17·2 procent.

Såsom av efterföljande tablå framgår, voro samvetsbetänkligheter grundade på etiska skäl något vanligare förekommande bland de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen än bland dem, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen. Flertalet av de samvetsömma, vilkas samvetsbetänkligheter voro av etisk natur, voro, enligt vad tab. I i tabellbilagan utvisar, i båda fallen civilarbetare.¹

Tidpunkt, då tillstånd för samvetsömma beviljats	Värnpliktiga, vilkas samvetsbetänkligheter voro grundade på					
	religiös övertygelse		etiska skäl		Samtliga	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Vid inskrivningen	6 163	91·2	593	8·8	6 756	100·0
Efter inskrivningen	3 428	96·8	115	3·2	3 543	100·0
Summa	9 591	93·1	708	6·9	10 299	100·0

Proportionen inom olika inskrivningsområden mellan samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid respektive efter inskrivningen belyses i tab. 3, som innehåller uppgifter i sådant hänseende dels för totalantalet samvetsömma dels och för vapenvägrare respektive civilarbetare. Dessutom äro i tabellen uppgifter lämnade, som utvisa proportionen inom respektive områden jämväl mellan de redan inskrivna värnpliktiga, vilkas tillstånd såsom samvetsömma beviljats åren 1939—1941, samt de värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen.

Bortsett från Hallands och Malmöhus södra inskrivningsområden, vilka redovisat ett absolut taget förhållandevis mindre antal samvetsömma, utgjordes — såsom av tab. 3 framgår — ett relativt stort antal av de samvetsömma av värnpliktiga, vilkas tillstånd såsom samvetsömma beviljats efter inskrivningen, inom Västgöta-Bohus, Kronobergs, Jämtlands, Västerbottens, Älvsborgs, Kopparbergs samt Norra Smålands inskrivningsområden, varest hela antalet samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen motsvarade respektive 98·7, 86·0, 74·4, 70·4, 67·5, 62·3 samt 58·3 på 100 samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen. En jämförelse med uppgifterna i tab. 1 och 2 utvisar, att de inskrivningsområden, inom vilka ett relativt stort antal av de samvetsömma beviljats tillstånd efter inskrivningen, icke genomgående äro desamma som de inskrivningsområden, inom vilka de samvetsömma voro talrikast förekommande. I sistnämnda inskrivningsområden — med undantag likväl för Västerbottens och Norra Smålands inskrivningsområden — ha de samvetsömma sålunda i jämförelsevis stor utsträckning beviljats tillstånd vid inskrivningen. Det framgår även av tab. 3, att inom samtliga ovan angivna sju inskrivningsområden ett relativt stort antal av de efter inskrivningen beviljade tillstånden äro tillkomna under något av åren 1939—1941. Sålunda motsvarade antalet tillstånd, som under sistnämnda år beviljats redan inskrivna värnpliktiga, inom Västgöta-Bohus inskrivningsområde 69·6 samt inom Kronobergs, Jämtlands, Älvsborgs och Kopparbergs inskrivningsområden respektive 65·9, 41·6, 43·4 och 43·5 på 100 vid inskrivningen beviljade tillstånd. Såsom nämnts, hade emellertid jämväl inom Västerbottens och Norra Smålands inskrivningsområden ett jämförelsevis stort antal av de efter inskrivningen beviljade tillstånden tillkommit åren 1939—1941;

¹ Anmärkas må här, att enligt vad av primärmaterialet kunnat inhämtas, av hela antalet samvetsömma, vilkas samvetsbetänkligheter voro grundade på etiska skäl, 573 motsvarande 83·3 procent tillhörde årsklasserna 1931—1937.

Tab. 3. Antalet samvetsömma värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, i förhållande till antalet värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, inom olika inskrivningsområden. Procenttal.

Inskrivningsområden	Vapenvägrare	Civilarbetare	Hela antalet	Därav samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats åren 1939—1941
<i>Östra milo.</i>				
Stockholms	70·0	43·9	50·9	29·6
Uppsala	61·2	28·4	35·3	9·1
Södermanlands	47·0	43·7	44·6	32·5
Östergötlands	104·8	20·4	37·5	23·8
Örebro	57·6	23·0	30·7	13·4
Summa	67·2	30·6	39·2	21·1
<i>Västra milo.</i>				
Hallands	533·3	60·7	106·5	71·0
Västgöta-Bohus	153·6	80·4	98·7	69·6
Älvsborgs	227·6	46·4	67·5	43·4
Skaraborgs	142·6	29·2	44·0	23·4
Värmlands	239·4	30·5	52·2	28·3
Summa	185·1	42·0	61·8	38·3
<i>Södra milo.</i>				
Norra Smålands	140·2	37·7	58·3	38·4
Kronobergs	172·0	67·2	86·0	65·9
Malmöhus norra	119·4	47·4	57·3	52·0
Malmöhus södra	184·6	54·1	73·6	51·7
Summa	147·1	47·6	65·5	50·8
<i>Gotlands milo.</i>				
	80·0	20·2	29·5	16·3
<i>Norra milo.</i>				
Kopparbergs	122·5	43·0	62·3	43·5
Gävleborgs	90·4	14·6	25·6	16·4
Västernorrlands	292·0	38·4	49·2	19·0
Jämtlands	279·3	41·1	74·4	41·6
Summa	162·7	34·0	50·1	26·3
<i>Övre Norrlands milo.</i>				
Västerbottens	328·6	42·4	70·4	55·5
Norrbottnens	129·6	27·8	51·3	17·9
Summa	250·7	39·6	66·3	47·4
Hela riket	125·8	37·2	52·4	32·2

motsvarande relativtal för sistnämnda inskrivningsområden voro respektive 55·5 och 38·4. För Malmöhus norra inskrivningsområde observeras likaledes ett förhållandevis högt relativtal (52·0).

Liksom för riket i dess helhet ha inom flertalet inskrivningsområden vapenvägrarna i relativt avsevärt större utsträckning än civilarbetarna erhållit sina tillstånd beviljade efter inskrivningen. Särskilt stort var överskottet av vapenvägrare, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen på 100 vapenvägrare, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, inom Västerbottens, Västernorrlands,

Jämtlands, Värmlands och Älvsborgs inskrivningsområden, där det motsvarade respektive 228·6, 192·0, 179·3, 139·4 och 127·6. Framför allt inom Västgöta-Bohus och Kronobergs inskrivningsområden — där de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen uppgå till inemot samma antal, som de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen — ha dock även civilarbetare beviljats tillstånd efter inskrivningen i relativt större utsträckning än vad för riket i dess helhet är fallet; inom sistnämnda inskrivningsområden kommo sålunda på 100 civilarbetare, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, 80·4 respektive 67·2 civilarbetare, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, medan motsvarande relativtal för hela riket var 37·2.

Samvetsömma, vilka fullgjort viss värnpliktstjänstgöring, innan tillståndet beviljats.

Av samtliga de redan inskrivna värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats åren 1939—1941, (2 174) hade — såsom av tab. III i tabellbilagan framgår — 355, motsvarande 16·3 procent, tidigare icke fullgjort någon värnpliktstjänstgöring; icke mindre än 1 819 eller 83·7 procent hade sålunda tidigare helt eller delvis fullgjort dem åliggande fredstjänstgöring. Av vapenvägrarna (904) hade 177 eller 19·6 procent tidigare icke fullgjort någon värnpliktstjänstgöring, medan för civilarbetarnas vidkommande (1 270) motsvarande siffror voro 178 respektive 14·0 procent. Sammanlagt 8 av hela antalet samvetsömma, vilka tidigare icke fullgjort någon värnpliktstjänstgöring, utgjordes av värnpliktiga befriade från tjänstgöring i fredstid.

De samvetsömmas fördelning på årsklasser (årsgrupper).

Det absoluta och procentuella antalet vapenvägrare och civilarbetare inom olika årsklasser (årsgrupper) framgår för de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, av tab. 4 samt för de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, av tab. 5. De 27 i tab. II i tabellbilagan redovisade värnpliktiga årsklasserna (1915—1941) ha i de båda förstnämnda tabellerna sammanförts till fem större grupper, av vilka fyra var för sig omfatta fem av de tjugo yngsta årsklasserna samt den femte gruppen återstående sju årsklasser. Då de värnpliktiga, vilka inskrivits ett senare år än det, varunder de fyllde 20 år, enligt härutinnan gällande bestämmelser, så snart de fullgjort all dem åliggande fredstjänstgöring, omföras till den mot deras verkliga levnadsålder svarande årsklassen, torde fördelningen av de samvetsömma på årsklasser — med undantag möjligen för de fyra yngsta årsklasserna — helt sammanfalla med en fördelning efter levnadsålder, d. v. s. mot årsklassgrupperna 1937—1941, 1932—1936, 1927—1931, 1922—1936 samt 1915—1921 svara åldersgrupperna 20—24, 25—29, 30—34, 35—39 respektive 40—46 år. Enär, såsom nyss berörts, i vissa fall omföringar ägt rum av de samvetsömma till en äldre årsklass än den, som svarar mot inskrivningsåret, samt vidare — sannolikt företrädesvis inom äldre årsklasser — en viss avgång förekommit, bland annat till följd av att beviljade tillstånd återkallats eller eljest upphört att gälla, sammanfaller däremot antalet under olika årsklasser redovisade samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, naturligen icke med det antal värnpliktiga, vilka vid inskrivningarna under motsvarande kalenderår beviljats tillstånd såsom samvetsömma. Uppenbarligen är emellertid grupperingen på årsklasser av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, väsentligen en återspeglning av den utsträckning, vari värnpliktiga vid inskrivningarna under respektive kalenderår beviljats tillstånd såsom samvetsömma.

Grupperingen på årsklasser av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid

inskrivningen, företer, såsom av tab. 4 framgår, vissa karakteristiska skiljaktigheter i åldershänseende mellan vapenvägrare och civilarbetare. Medan årsklasserna 1922—1926 och 1937—1941, motsvarande levnadsåldrarna 35—39 respektive 20—24 år, tillsammans omfattade något mer än hälften (52·2 procent) av hela antalet vapenvägrare, tillhörde inemot sju tiondelar (69·5 procent) av civilarbetarna årsklasserna 1927—1936, d. v. s. levnadsåldrarna 25—34 år; antalet civilarbetare i de båda äldsta årsklassgrupperna, 1915—1921 samt 1922—1926, motsvarande åldrarna 35—46 år, åter utgjorde blott 1·2 respektive 12·1 procent av hela antalet civilarbetare. Värnpliktiga, vilka inskrivits under åren 1927—1936 ha sålunda i en i jämförelse med åren 1922—1926 väsentligt ökad utsträckning utverkat tillstånd att tjänstgöra såsom civilarbetare; antalet vapenvägrare var däremot under samma tid genomsnittligt mindre än under åren 1922—1926. Av den detaljerade fördelningen på årsklasser i tab. II i tabellbilagan framgår, att antalet civilarbetare inom årsklasserna 1921—1933 — bortsett från årsklassen 1927 — företer en kontinuerlig ökning från årsklass till årsklass, vilken är särskilt markerad i årsklasserna 1924—1933, där ökningen kulminerar (från 32 i årsklass 1921 till 96 i årsklass 1923 samt 610 i årsklass 1933); de följande årsklasserna däremot uppvisa var för sig i förhållande till den närmast föregående ett starkt minskat antal civilarbetare (från 562 i årsklass 1934 till 103 i årsklass 1941).

Tab. 4. Antal värnpliktiga, vilka den $^{31/12}$ 1941 innehade i samband med inskrivningen beviljat tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, fördelade på årsklasser (årsgrupper). Absoluta tal och procenttal.

Årsklasser (årsgrupper)	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare
	Absoluta tal			Procenttal		
1915/21	248	184	64	3·7	15·8	1·2
1922/26	1 003	324	679	14·8	27·8	12·1
1927/31	1 606	185	1 421	23·8	15·9	25·4
1932/36	2 651	187	2 464	39·2	16·1	44·1
1937/41	1 248	284	964	18·5	24·4	17·2
Samtliga årsklasser (årsgrupper)	6 756	1 164	5 592	100·0	100·0	100·0

Tab. 5. Antal värnpliktiga, vilka den $^{31/12}$ 1941 innehade efter inskrivningen beviljat tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, fördelade på årsklasser (årsgrupper). Absoluta tal och procenttal.

Årsklasser (årsgrupper)	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare
	Absoluta tal			Procenttal		
1915/21	888	442	446	25·1	30·2	21·4
1922/26	848	324	524	23·9	22·1	25·2
1927/31	855	282	573	24·1	19·3	27·6
1932/36	659	275	384	18·6	18·8	18·5
1937/41	293	141	152	8·3	9·6	7·3
Samtliga årsklasser (årsgrupper)	3 543	1 464	2 079	100·0	100·0	100·0

Antalet samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen i förhållande till hela antalet värnpliktiga, tillhörande samma årsklasser, belyses i tab. 6, så vitt angår de förut nämnda fem grupperna av årsklasser. Grafiskt åskådliggöres de samvetsömmas relativt olika talrika förekomst inom de särskilda årsklasserna av diagram 1, som utvisar antalet vapenvägrare respektive civilarbetare, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, på 1 000 värnpliktiga, tillhörande samma årsklass. Som naturligt är, visa de i tab. 6 framlagda relativtalen liksom den mera detaljerade grafiska framställningen en väsentligen likartad bild av de samvetsömmas fördelning på årsklasser, som de motsvarande absoluta talen.

Tab. 6. Antal värnpliktiga, vilka den ^{31/12} 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, i förhållande till antalet värnpliktiga, inom olika årsklasser (årsgrupper). Promilletal.

Årsklasser (årsgrupper)	Värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats					
	i samband med inskrivningen			efter inskrivningen		
	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare
1915/21	0·9	0·7	0·2	3·1	1·5	1·6
1922/26	4·4	1·4	3·0	3·7	1·4	2·3
1927/31	7·0	0·8	6·2	3·7	1·2	2·5
1932/36	11·4	0·8	10·6	2·8	1·2	1·6
1937/41	5·2	1·2	4·0	1·2	0·6	0·6
Samtliga årsklasser (årsgrupper)	5·6	1·0	4·6	2·9	1·2	1·7

Fördelningen på årsklasser av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, skiljer sig — såsom av tab. 5 synes — avsevärt från den för de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, konstaterade, i det att de äldre årsklassgrupperna, om man ser till totalantalet, genomgående omfatta ett procentuellt större antal samvetsömma än motsvarande årsklassgrupper för de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen. Sålunda tillhörde 25·1, 23·9 samt 24·1 procent av samtliga de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, årsklasserna 1915—1921, 1922—1926 respektive 1927—1931, medan motsvarande siffror för de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, enligt tab. 4, voro respektive 3·7, 14·8 samt 23·8 procent. Enligt vad av tab. II framgår är det förhållandevis stora antalet samvetsömma inom årsklassgruppen 1915—1921 till större delen (79·1 procent) att hänföra till årsklasserna 1918—1921. Grafiskt illustreras skiljaktigheterna i fördelningen på årsklasser mellan de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter respektive vid inskrivningen av diagram 2, utvisande antalet dylika samvetsömma i förhållande till antalet värnpliktiga inom olika årsklasser.

Såsom förut berörts, ha av hela antalet samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen (3 543), 2 174 eller 61·4 procent, erhållit sina tillstånd beviljade under åren 1939—1941. Av den detaljerade fördelningen på årsklasser i tab. II framgår, att av det sistnämnda antalet endast 116 tillhörde årsklasserna 1939—1941; ej mindre än 2 058, motsvarade 58·1 procent av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, voro sålunda inskrivna före år 1939 men hade erhållit sina tillstånd beviljade under åren 1939—1941. Då olika

årsklasser under åren 1921—1938 torde kunna antagas — med undantag möjligen för enstaka år — ha i väsentligen likartad utsträckning efter inskrivningarna beviljats tillstånd såsom samvetsömma, vill det synas som om de före år 1939 inskrivna värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats under åren 1939—1941 skulle i relativt stor utsträckning tillhöra årsklasserna 1922—1931 eller levnadsåldrarna 30—39 år, samt i övrigt företrädesvis årsklasserna 1918—1921 och 1932—1935, motsvarande åldrarna 40—43 respektive 26—29 år. Vidkommande det förhållandevis stora antalet samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen inom årsklasserna 1918—1921 (702) torde detsamma emellertid otvivelaktigt till icke ringa del utgöras av under åren 1918—1921 inskrivna värnpliktiga, vilka i anslutning till ikraftträdandet av 1920 års provisoriska lag om samvetsömma i efterhand utverkat tillstånd att tjänstgöra såsom samvetsömma.

Den olika talrika förekomsten av samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, inom de förut tillämpade fem grupperna av årsklasser, belyses i tab. 6, som anger antalet vapenvägrare respektive civilarbetare, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, på 1 000 värnpliktiga, tillhörande respektive grupper av årsklasser. Antalet vapenvägrare och civilarbetare inom varje särskild årsklass i förhållande till hela antalet värnpliktiga, tillhörande respektive årsklasser, framgår, jämväl vad beträffar de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, av det ovan nämnda diagram 1. Av relativtalen i tab. 6 framgår, att de vapenvägrare och civilarbetare, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, voro relativt talrikast i årsklasserna 1915—1926 respektive 1922—1931. Vad beträffar de särskilda årsklasserna inom nyssnämnda båda grupper, utvisar diagrammet, att i förhållande till antalet värnpliktiga vapenvägrarna voro särskilt talrika inom årsklassen 1920 och civilarbetarna inom årsklasserna 1931 och 1925.

Fördelningen inom olika inskrivningsområden av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid respektive efter inskrivningen, på de eljest tillämpade fem grupperna av årsklasser, är — enligt vad av primärmaterialet framgår — i allmänhet väsentligen överensstämmande med den för riket i dess helhet observerade, ehuru förskjutningar mellan de olika årsklassgrupperna i vissa fall kunna iakttagas. Särskilt inom Västernorrlands, Västerbottens och Skaraborgs inskrivningsområden tillhörde sålunda ett procentuellt större antal av de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen årsklassgruppen 1932—1936 (respektive 64·1, 47·3 och 45·4 procent), än vad fallet var för riket i dess helhet (39·2 procent). Vad åter angår de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, var — i motsats till vad för riket i dess helhet observerats — inom samtliga inskrivningsområden, tillhörande Östra militärområdet årsklassgruppen 1915—1921 av den procentuellt största omfattningen, medan inom Värmlands inskrivningsområde årsklasserna 1922—1926 voro talrikast företrädda. Inom Väster-norrlands inskrivningsområde tillhörde å andra sidan ett procentuellt större antal (35·5 procent) årsklasserna 1927—1931 än inom hela riket (24·1 procent).

Samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, åren 1921—1938 och 1939—1941.

Enligt vad i det föregående visats, utgjordes av hela antalet värnpliktiga, vilka den 31 december 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen — 10 299 — 2 174, motsvarande omkring en femtedel, av värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats under något av åren 1939—1941 på därom efter vederbörlig inskrivningsförrättning gjord ansökan. I förhållande till hela antalet samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen — 3 543 — utgjorde de redan inskrivna värnpliktiga, vilkas tillstånd

såsom samvetsömna beviljats åren 1939—1941 något mer än tre femtedelar. I syfte att giva en uppfattning om, i vilken utsträckning proportionen mellan antalet tillstånd beviljade efter respektive vid inskrivningen — genomsnittligt sett — undergått en förskjutning under åren 1939—1941 i jämförelse med förhållandena under åren 1921—1938, ha i efterföljande tablå med ledning av uppgifterna i tab. II och III dels för de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats åren 1921—1938, dels ock för de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats åren 1939—1941 sammanställts uppgifter om antalet samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats vid respektive efter inskrivningen med särskilt angivande av antalet vapenvägrare respektive civilarbetare. Då uppgifterna avse antalet värnpliktiga, vilka den 31 december 1941 innehade tillstånd såsom samvetsömna, äro de uppenbarligen ägnade att giva allenast en ungefärlig uppfattning om storleksordningen av den inträffade genomsnittliga proportionsförskjutningen.

Olika kategorier av samvetsömna	Värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats						Kol. 5 i % av kol. 2	Kol. 6 i % av kol. 3
	vid inskrivningen			efter inskrivningen				
	Hela antalet	Därav under åren		Hela antalet	Därav under åren			
		1921—1938	1939—1941		1921—1938	1939—1941		
kol. 1	kol. 2	kol. 3	kol. 4	kol. 5	kol. 6	kol. 7	kol. 8	
Vapenvägrare.....	1 164	957	207	1 464	560	904	58·5	436·7
Civilarbetare	5 592	5 168	424	2 079	809	1 270	15·7	299·5
Summa	6 756	6 125	631	3 543	1 369	2 174	22·4	344·5

Vad beträffar de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats under åren 1921—1938, visar sig, att de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen, i förhållande till antalet samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, utgjorde 22·4 procent, medan under åren 1939—1941 i genomsnitt kommo 344·5 samvetsömna beviljade tillstånd efter inskrivningen på 100 samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen. Det anförda innebär, att den genomsnittliga proportionen under åren 1921—1938 mellan de värnpliktiga, vilka efter respektive vid inskrivningen utverkat tillstånd såsom samvetsömna, under åren 1939—1941 mer än femtondubblats. Annorlunda uttryckt kommo under åren 1921—1938 av de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen eller vid inskrivningen i genomsnitt på varje år 76 respektive 340, medan motsvarande genomsnittsvärden för de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats under åren 1939—1941 voro 725 respektive 210.

Av tablå framgår, att den observerade proportionsförskjutningen är relativt starkare framträdande i fråga om civilarbetare än vapenvägrare. Av de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats under åren 1921—1938, hade sålunda vapenvägrarna i relativt arsevårt större utsträckning än civilarbetarna beviljats tillstånd efter inskrivningen. I nu angivet hänseende voro förhållandena under åren 1921—1938 samt 1939—1941 sålunda likartade, dock att under sistnämnda år förelåg ett överskott på samvetsömna beviljade tillstånd efter inskrivningen, uppgående till — för civilarbetarna — 199·5 på 100 civilarbetare, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, samt för vapenvägrarna till 336·7. Den i annat sammanhang konstaterade omständigheten, att hela antalet av de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen till relativt större del än de samvetsömna, vilkas tillstånd beviljats vid inskrivningen, utgöres av vapenvägrare, är sålunda icke uteslutande att tillskriva utvecklingen under åren 1939—1941.

I själva verket omfattade — såsom av tablån framgår — de samvetsömma, vilkas tillstånd beviljats efter inskrivningen åren 1921—1938 samt 1939—1941 nära nog samma procentuella antal vapenvägrare i båda fallen (40·9 respektive 41·6 procent). Nu berörda förhållande torde huvudsakligen ha sin förklaring i det jämförelsevis stora antal redan inskrivna värnpliktiga, vilka av ikraftträdandet av 1920 års provisoriska lag om samvetsömma föranleddes, att i efterhand söka tillstånd såsom samvetsömma, därvid de företrädesvis utverkade tillstånd att tjänstgöra såsom vapenvägrare.

År	Antal samvetsömma	Antal vapenvägrare	Procent samvetsömma
1921—1938	40·9	100	40·9
1939—1941	41·6	100	41·6

Tab. I. Värnpliktiga, vilka den ³¹/₁₂ 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, inom olika inskrivningsområden.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Inskrivningsområden	Värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats						Samtliga värnpliktiga		
	i samband med inskrivningen			efter inskrivningen					
	Vapen-vägrare	Civil-arbetare	Summa	Vapen-vägrare	Civil-arbetare	Summa	Vapen-vägrare	Civil-arbetare	Summa
<i>Östra milo.</i>									
Stockholms	130	353	483	91	155	246	221	508	729
Uppsala	67	250	317	41	71	112	108	321	429
Södermanlands ..	83	222	305	39	97	136	122	319	441
Östergötlands	83	328	411	87	67	154	170	395	565
Örebro	139	486	625	80	112	192	219	598	817
Summa	502	1 639	2 141	338	502	840	840	2 141	2 981
<i>Västra milo.</i>									
Hallands	3	28	31	16	17	33	19	45	64
Västgöta-Bohus ..	56	168	224	86	135	221	142	303	445
Älvsborgs	29	220	249	66	102	168	95	322	417
Skaraborgs	54	360	414	77	105	182	131	465	596
Värmlands	33	285	318	79	87	166	112	372	484
Summa	175	1 061	1 236	324	446	770	499	1 507	2 006
<i>Södra milo.</i>									
Norra Smålands ..	127	504	631	178	190	368	305	694	999
Kronobergs	50	229	279	86	154	240	136	383	519
Malmöhus norra ..	31	196	227	37	93	130	68	289	357
Malmöhus södra ..	13	74	87	24	40	64	37	114	151
Summa	221	1 003	1 224	325	477	802	546	1 480	2 026
<i>Gotlands milo.</i>									
	20	109	129	16	22	38	36	131	167
<i>Norra milo.</i>									
Kopparbergs	71	221	292	87	95	182	158	316	474
Gävleborgs	52	308	360	47	45	92	99	353	452
Västernorrlands ..	25	565	590	73	217	290	98	782	880
Jämtlands	29	209	238	81	86	167	110	295	405
Summa	177	1 303	1 480	288	443	731	465	1 746	2 211
<i>Övre Norrlands milo.</i>									
Västerbottens	42	387	429	138	164	302	180	551	731
Norrbottnens	27	90	117	35	25	60	62	115	177
Summa	69	477	546	173	189	362	242	666	908
Hela riket	1 164	5 592	6 756	1 464	2 079	3 543	2 628	7 671	10 299
Därav värnpliktiga, vilkas samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring voro grundade på:									
religiös övertygelse	1 148	5 015	6 163	1 444	1 984	3 428	2 592	6 999	9 591
etiska skäl	16	577	593	20	95	115	36	672	708

Tab. II. Värnpliktiga, vilka den ^{31/12} 1941 innehade tillstånd att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, inom olika årsklasser (årsgrupper).

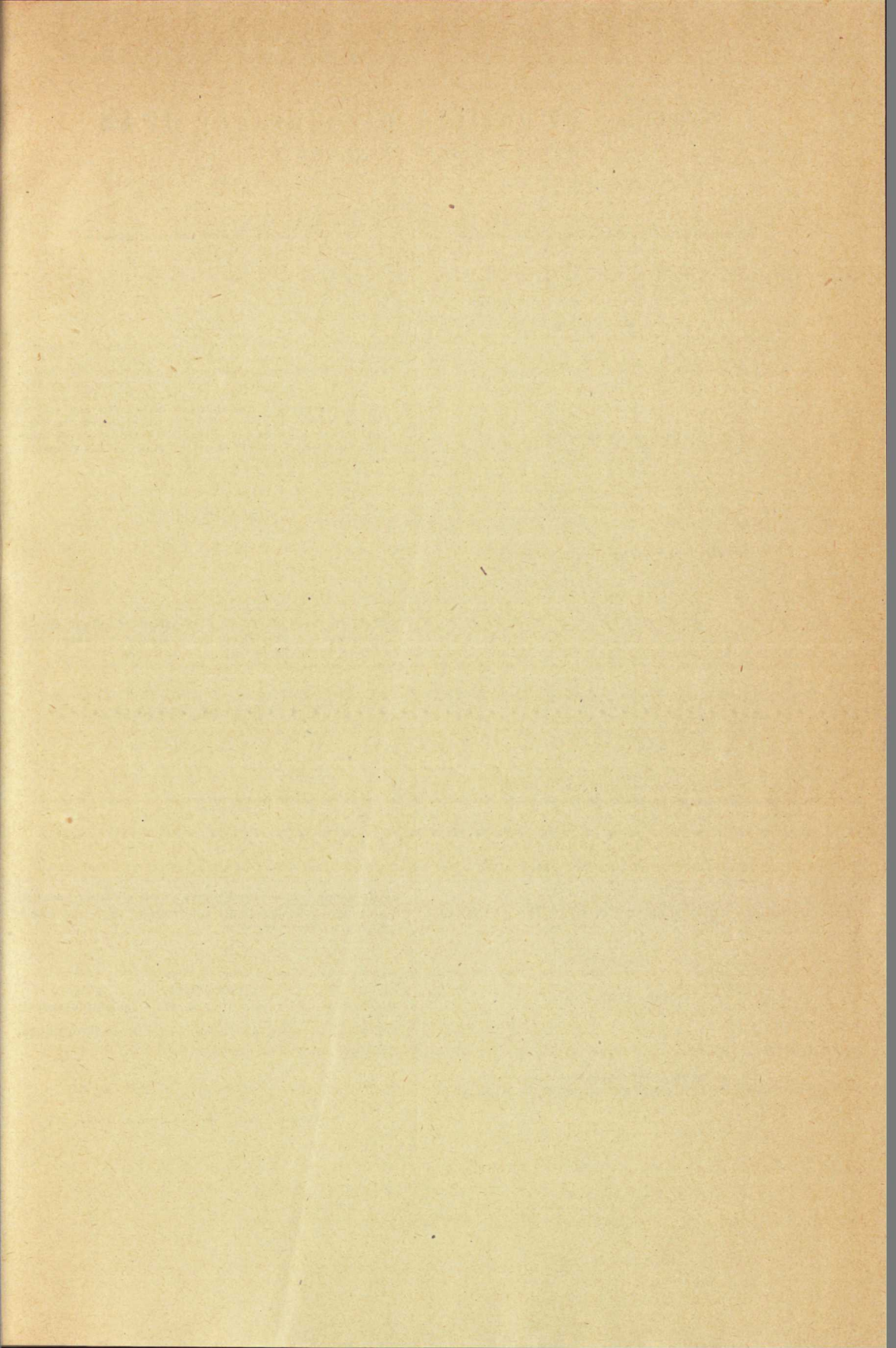
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Årsklass (årsgrupp)	Värnpliktiga, vilkas tillstånd beviljats						Samtliga värnpliktiga		
	i samband med inskrivningen			efter inskrivningen			Vapen- vägrare	Civil- arbetare	Summa
	Vapen- vägrare	Civil- arbetare	Summa	Vapen- vägrare	Civil- arbetare	Summa			
1915	3	—	3	19	28	47	22	28	50
1916	3	—	3	23	41	64	26	41	67
1917	8	2	10	32	43	75	40	45	85
1918	11	5	16	63	71	134	74	76	150
1919	30	10	40	72	63	135	102	73	175
1920	52	15	67	140	103	243	192	118	310
1921	77	32	109	93	97	190	170	129	299
1922	73	68	141	88	97	185	161	165	326
1923	77	96	173	62	94	156	139	190	329
1924	68	143	211	55	109	164	123	252	375
1925	38	156	194	65	122	187	103	278	381
1926	68	216	284	54	102	156	122	318	440
1927	35	189	224	52	85	137	87	274	361
1928	38	256	294	60	101	161	98	357	455
1929	42	281	323	52	104	156	94	385	479
1930	34	342	376	57	119	176	91	461	552
1931	36	353	389	61	164	225	97	517	614
1932	38	529	567	70	105	175	108	634	742
1933	32	610	642	63	80	143	95	690	785
1934	46	562	608	45	72	117	91	634	725
1935	32	423	455	52	77	129	84	500	584
1936	39	340	379	45	50	95	84	390	474
1937	40	302	342	36	59	95	76	361	437
1938	37	238	275	40	42	82	77	280	357
1939	46	185	231	29	20	49	75	205	280
1940	81	136	217	31	19	50	112	155	267
1941	80	103	183	5	12	17	85	115	200
Summa	1 164	5 592	6 756	1 464	2 079	3 543	2 628	7 671	10 299

Tab. III. Förut inskrivna värnpliktiga, vilka åren 1939—1941 beviljats tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, fördelade på olika inskrivningsområden.

1	2	3	4	5	6	7
Inskrivningsområden	Vapenvägrare		Civilarbetare		Summa	
	Hela antalet	Därav värnpliktiga, vilka tidigare icke fullgjort värnplikts-tjänstgöring	Hela antalet	Därav värnpliktiga, vilka tidigare icke fullgjort värnplikts-tjänstgöring	Hela antalet	Därav värnpliktiga, vilka tidigare icke fullgjort värnplikts-tjänstgöring
<i>Östra milo.</i>						
Stockholms	43	4	100	8	143	12
Uppsala	8	2	21	10	29	12
Södermanlands	25	2	74	14	99	16
Östergötlands	45	5	53	4	98	9
Örebro	37	13	47	6	84	19
Summa	158	26	295	42	453	68
<i>Västra milo.</i>						
Hallands	13	2	9	—	22	2
Västgöta-Bohus	65	7	91	8	156	15
Älvsborgs	41	6	67	8	108	14
Skaraborgs	52	9	45	6	97	15
Värmlands	28	12	62	11	90	23
Summa	199	36	274	33	473	69
<i>Södra milo.</i>						
Norra Smålands	108	23	116	16	224	39
Kronobergs	57	11	127	11	184	22
Malmöhus norra	31	4	87	7	118	11
Malmöhus södra	13	3	32	6	45	9
Summa	209	41	362	40	571	81
<i>Gotlands milo.</i>						
	11	4	10	1	21	5
<i>Norra milo.</i>						
Kopparbergs	64	18	63	17	127	35
Gävleborgs	29	—	30	3	59	3
Västernorrlands	64	12	48	15	112	27
Jämtlands	36	13	63	7	99	20
Summa	193	43	204	42	397	85
<i>Övre Norrlands milo.</i>						
Västerbottens	123	26	115	18	238	44
Norrbottnens	11	1	10	2	21	3
Summa	134	27	125	20	259	47
Hela riket	904	177	1 270	178	2 174	355

Tab. IV. Värnpliktiga, vilkas tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring i den för samvetsömma medgivna ordningen, åren 1939—1941 upphört att gälla, fördelade på olika inskrivningsområden.

1	2	3	4
Inskrivningsområden	Hela antalet	Vapenvägrare	Civilarbetare
<i>Östra milo.</i>			
Stockholms	38	4	34
Uppsala	8	1	7
Södermanlands	12	2	10
Östergötlands	12	2	10
Örebro	16	3	13
Summa	86	12	74
<i>Västra milo.</i>			
Hallands	2	1	1
Västgöta-Bohus	20	3	17
Älvsborgs	8	1	7
Skaraborgs	14	2	12
Värmlands	9	1	8
Summa	53	8	45
<i>Södra milo.</i>			
Norra Smålands	21	3	18
Kronobergs	5	—	5
Malmöhus norra	12	—	12
Malmöhus södra	22	2	20
Summa	60	5	55
<i>Gotlands milo.</i>			
	1	—	1
<i>Norra milo.</i>			
Kopparbergs	8	1	7
Gävleborgs	1	—	1
Västernorrlands	20	2	18
Jämtlands	7	—	7
Summa	36	3	33
<i>Övre Norrlands milo.</i>			
Västerbottens	4	—	4
Norrbottnens	6	—	6
Summa	10	—	10
Hela riket	246	28	218

Statens offentliga utredningar 1942

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1938 års pensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare i statens tjänst. [8]

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till folkskolans avlösningsreglemente m. m. [9]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. [2]

Politi.

Betänkande med förslag till brandlag och brandstadga m. m. [10]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Promemoria rörande bostadsförsörjningen. [3]
Promemoria ang. hyresreglering. [14]

Hälso- och sjukvård.

De yngre sjukhusläkarnas avlösnings-, arbets- och bostadsförhållanden. [4]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. [5]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 1. Allmänna uppgifter ang. den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhetens nuvarande läge m. m. — Allmänna synpunkter rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen. — Erforderliga åtgärder för den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande och statens medverkan därvid. [6] 2. Förslag till åtgärder för främjande av den tekniskt-vetenskapliga forskningen på byggnadsområdet. [7] 3. Förslag till åtgärder för skogsproduktforskningens ordnande. [12]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande och förslag ang. förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 4. Järnvägsstyrelsen. [13]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med utredning och förslag ang. betygssättningen i folkskolan. [11]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. [1]
Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga. [15]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.